

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

โดย

ภารวี สืบสำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การผังเมืองบัณฑิต
สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2553

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

โดย

ภารวี สืบสำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต
สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2553

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ
The Spatial Development of Paknam Market District, Samutprakam Province

โดย

ภารวี สืบสำราญ
Miss Pharawee Subsomran

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต
สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2553

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวภาวิ สืบสำราญ

เรื่อง

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การผังเมืองบัณฑิต

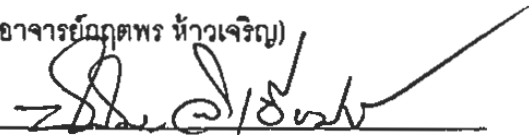
เมื่อ วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2553

ประธานกรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

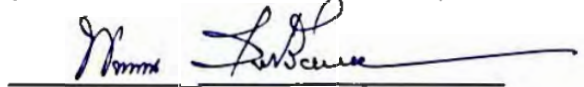
(อาจารย์อภุตพร ห้าวเจริญ)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ วิเชียรน้อย)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ วีระปรียากร)

ประธานสาขาวิชาการผังเมือง

(รองศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ วิเชียรน้อย)

บทคัดย่อ

ย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญ ที่อยู่ควบคู่กับจังหวัดสมุทรปราการมาเป็นเวลานาน ซึ่งเริ่มต้นบทบาทของพื้นที่โดยการเป็นเมืองหน้าด่านแห่งใหม่ของจังหวัดสมุทรปราการ จึงทำให้บริเวณพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำมีความเจริญมากกว่าพื้นที่โดยรอบ ภายในย่านมีการอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ และการประกอบกิจการการค้าควบคู่กันไป ต่อมาเมื่อพื้นที่ได้รับการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น มีการสร้างถนน สร้างทางรถไฟสายปากน้ำ ซึ่งเป็นรถไฟสายแรกของประเทศไทย รวมทั้งท่าเรือข้ามฟากปากน้ำ - พระประแดง ทำให้ย่านตลาดปากน้ำที่บทบาทเพิ่มขึ้นในด้านการคมนาคมอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นการส่งเสริมบทบาทของทางด้านการค้ามีการเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างเข้มข้นตามไปด้วย ซึ่งปัจจุบันกิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำ สามารถแบ่งโดยอาศัยการแบ่งพื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรม คือ พื้นที่ตลาด ได้แก่ ตลาดวิบูลย์ศรี ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล และตลาดไต้รุ่ง หรือตลาดราชา และพื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวริมถนนที่ประกอบกิจการการค้าหลากหลายประเภททั้งการค้า และการบริการต่างๆ ประปนกัน ซึ่งถือว่าการประกอบกิจการการค้าในอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวริมถนน เป็นประเภทของการประกอบกิจการการค้าที่มีสัดส่วนมากที่สุดในย่านตลาดปากน้ำ นอกจากนี้ภายในย่านยังประกอบด้วย ย่านที่อยู่อาศัยดั้งเดิม วัด/ศาลเจ้า หน่วยงานราชการ และสถานศึกษา โดยจัดว่ามีการใช้พื้นที่ของย่านอย่างหลากหลาย อันเป็นจุดเด่นของพื้นที่ย่านการค้าอย่างหนึ่ง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าย่านตลาดปากน้ำนั้นกลายเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของกิจกรรมสูง ส่งผลให้ย่านเป็นศูนย์รวมของปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนา เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาอาคารเสื่อมโทรม ปัญหาขาดแคลนพื้นที่จอดรถ และปัญหาขาดแคลนพื้นที่เปิดโล่ง หรือพื้นที่สีเขียว เป็นต้น นอกจากนี้ย่านตลาดปากน้ำยังได้รับผลกระทบจากการสร้างศูนย์การค้าปลีกรขนาดใหญ่ เช่น โลตัส บิ๊กซี เป็นต้น ทำให้ย่านถูกลดบทบาททางการค้าลง และจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในปัจจุบัน โดยทั้งนี้การศึกษาครั้งนี้จึงได้ทำการศึกษาถึงพัฒนาการของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำดังที่กล่าวมาแล้ว ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็วทั้งในเรื่องของกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคน กิจกรรม และพื้นที่ย่าน โดยผ่านกระบวนการการศึกษาพัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบันให้ได้มาซึ่งศักยภาพและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมของย่านตลาดปากน้ำ เช่น การกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนของย่านการค้า พื้นฟูสภาพอาคาร การจัดการที่จอดรถในพื้นที่ย่าน รวมทั้งทำให้ย่านได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น เพื่อให้ย่านตลาดปากน้ำยังคงเป็นย่านการค้าที่สำคัญต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งของอาจารย์กฤตพร หัวเจริญ ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่ายิ่งในการให้คำแนะนำแนวทางในการจัดทำวิทยานิพนธ์ และวิธีการดำเนินการศึกษามาโดยตลอด และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ วีระปรียากร ซึ่งได้คำแนะนำเป็นอย่างดีในการแก้ไขวิทยานิพนธ์เพื่อให้ความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงรองศาสตราจารย์ ดร.นิพันธ์ วิเชียรน้อย ที่ได้สละเวลามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ในสาขาวิชาการผังเมืองทุกท่านที่ให้ความรู้ และคำแนะนำตลอดระยะเวลาในการศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ที่ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษา รวมถึงประชาชนในย่านตลาดปากน้ำที่ให้ความร่วมมือ และความสนใจต่อการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการให้โอกาสแก่ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบคุณ เพื่อนๆ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง รุ่นที่ 8 และเพื่อนๆ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูล และคำแนะนำที่มีประโยชน์มาโดยตลอด รวมถึงกำลังใจที่ดีจากกลุ่มศิลปินที่ชื่นชอบ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ คุณแม่อุ๊ย และพี่สาว ที่ให้กำลังใจ และให้การสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

ภารวี สืบสำราญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.2553

สารบัญ

บทคัดย่อ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนที่	ณ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญตาราง	ภ
สารบัญแผนภูมิ	ป

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4

บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของเมือง	6
2.1.1 ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน	6
2.1.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	7
2.1.3 วิวัฒนาการของเมือง	10
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน	12
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมและพื้นที่	13
2.3.1 กิจกรรม	13
2.3.2 ที่ตั้ง	15
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	16
2.4.1 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	16
2.4.2 ทำเลการค้า	17
2.4.3 ตลาด	18

สารบัญ (ต่อ)

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน	19
2.5.1 ย่าน	19
2.5.2 มิติของย่าน	20
2.5.3 การจำแนกประเภทของย่าน	21
2.5.4 คุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นของย่าน	21
2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	22
2.7 งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	23
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการศึกษา	
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	26
3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล	28
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	29
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	
4.1 ลักษณะทางกายภาพ	30
4.1.1 ที่ตั้ง	30
4.1.2 อาณาเขต	30
4.1.3 กรรมสิทธิ์ที่ดิน	32
4.1.4 การเข้าถึงพื้นที่ศึกษา และการสัญจร	32
4.1.5 สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	38
4.2 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และประชากร	44
4.2.1 สังคมและวัฒนธรรม	44
4.2.2 ประชากรและชุมชน	45
4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	47
4.3.1 การแบ่งประเภทกิจกรรมการค้า	47
4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ และเวลา	54
4.4 สรุปสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ	56

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 5 พัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

5.1 พัฒนาการของจังหวัดสมุทรปราการ	58
5.1.1 สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2136 - พ.ศ.2310)	59
5.1.2 สมัยธนบุรี (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2325)	61
5.1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - ปัจจุบัน)	61
5.2 พัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ	65
5.2.1 ยุคที่ 1 ยุคแห่งการสร้างเมือง (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2436)	65
5.2.2 ยุคที่ 2 ยุคแห่งการพัฒนาเมือง และการค้า (พ.ศ. 2436 - พ.ศ.2503)	67
5.2.3 ยุคที่ 3 ยุครุ่งเรืองของการค้า และการคมนาคม (พ.ศ. 2503 - ปัจจุบัน)	76
5.3 สรุปพัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ	79

บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 ศักยภาพ ปัญหาและแนวโน้ม	81
6.1.1 ศักยภาพของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	82
6.1.2 ปัญหาของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	82
6.1.3 แนวโน้มของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	87
6.2 แผน นโยบายและโครงการที่เกี่ยวข้อง	89
6.3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	90
6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป	92

รายการอ้างอิง	94
---------------	----

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	97
----------------------------	----

ภาคผนวก	98
---------	----

ภาคผนวก ก.	100
------------	-----

ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้าและผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดปากน้ำ	105
--	-----

ภาคผนวก ค. แบบสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้าในย่านตลาดปากน้ำ	110
---	-----

สารบัญแนบที่

แผนที่ที่ 1.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	3
แผนที่ที่ 4.1 พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำและพื้นที่โดยรอบ	31
แผนที่ที่ 4.2 กรรมสิทธิ์ที่ดิน	33
แผนที่ที่ 4.3 เส้นทางการสัญจร	35
แผนที่ที่ 4.4 การให้บริการขนส่งสาธารณะ	37
แผนที่ที่ 4.5 พื้นที่กิจกรรมตลาด	51
แผนที่ที่ 5.1 นิวอัมสเตอร์ดัม (New Amsterdam)	60
แผนที่ที่ 5.2 ย่านตลาดปากน้ำ พ.ศ.2447	68
แผนที่ที่ 5.3 ย่านตลาดปากน้ำ พ.ศ.2478	69
แผนที่ที่ 5.4 เส้นทางรถไฟสายปากน้ำ (พ.ศ.2480 และพ.ศ.2497)	71
แผนที่ที่ 6.1 การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	93
แผนที่ภาคผนวก 1 ผังเมืองรวมสมุทรปราการ (ปรับปรุงครั้งที่ 2)	100
แผนที่ภาคผนวก 2 โครงการก่อสร้างสาธารณูปการรูปแบบใหม่	101
แผนที่ภาคผนวก 3 โครงการรถไฟฟ้าสายสีเขียวอ่อน (ช่วงลำโรง-สมุทรปราการ)	104

สารบัญภาพ

ภาพที่ 2.1 การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered Settlement)	7
ภาพที่ 2.2 การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersed หรือ Scattered Settlement)	8
ภาพที่ 2.3 การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม	9
ภาพที่ 2.4 วิวัฒนาการของเมืองรุ่นที่ 1	10
ภาพที่ 2.5 วิวัฒนาการของเมืองรุ่นที่ 2	11
ภาพที่ 2.6 วิวัฒนาการของเมืองรุ่นที่ 3	11
ภาพที่ 2.7 วิวัฒนาการของเมืองรุ่นที่ 4	11
ภาพที่ 4.1 ศาสนสถานบริเวณพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ	43
ภาพที่ 4.2 พื้นที่กิจกรรมตลาด	52
ภาพที่ 4.3 พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน	53
ภาพที่ 5.1 ภาพเก่าในการก่อสร้างเมืองสมุทรปราการในสมัยรัตนโกสินทร์	64
ภาพที่ 5.2 สถานีรถไฟสายปากน้ำ	74
ภาพที่ 5.3 ศาลาว่าการเมืองสมุทรปราการ (พระที่นั่งสมุทรราภิมาภิเษม)	75
ภาพที่ 5.4 ย่านตลาดปากน้ำเมื่อ 50 ปีก่อน	78
ภาพที่ 6.1 ปัญหาทางด้านกายภาพ	85
ภาพที่ 6.2 ปัญหาทางด้านกายภาพ	86
ภาพภาคผนวก 1 โครงการก่อสร้างสาธารณูปการรูปแบบใหม่	102
ภาพภาคผนวก 2 โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ไฟสายปากน้ำ	103

สารบัญตาราง

ตารางที่ 3.1 แหล่งที่มาของข้อมูล	28
ตารางที่ 4.1 รายละเอียดถนนในย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ	34
ตารางที่ 4.2 รายละเอียดโรงเรียนและจำนวนครูและนักเรียนในย่านตลาดปากน้ำ	40
ตารางที่ 4.3 1 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ (ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2551)	45
ตารางที่ 4.4 รายชื่อและสถานที่ตั้งของชุมชนภายในย่านตลาดปากน้ำ	46
ตารางที่ 4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ และเวลา ภายในย่านตลาดปากน้ำ	55
ตารางที่ 5.1 สรุปพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ	79

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 3.1 กรอบแนวความคิดในเชิงทฤษฎี	26
แผนภูมิที่ 3.2 กรอบแนวความคิดในการดำเนินการศึกษา	27
แผนภูมิที่ 4.1 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ (ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2551)	46

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม โดยมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเชิงพื้นที่ และประวัติศาสตร์กับเมืองพระประแดง และเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยลพบุรีเมื่อขอมยังเรืองอำนาจ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ, 2544: 23) โดยมีชื่อเสียงในด้านเมืองท่าขนส่งสินค้าทางน้ำกับชาวต่างชาติ ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยและต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการเป็นเมืองใหม่ ที่บริเวณบางเจ้าพระยา หรือ ตำบลปากน้ำในปัจจุบัน ซึ่งบริเวณตำบลปากน้ำที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นศูนย์กลางนั้น เรียกว่า “ย่านตลาดปากน้ำ”

ย่านตลาดปากน้ำตั้งอยู่บริเวณตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นย่านการค้าที่มีสำคัญมากแห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ เนื่องจากตั้งอยู่ใจกลางเมือง และเป็นย่านตลาดเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับชาวปากน้ำมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ย่านตลาดปากน้ำ ประกอบด้วย ย่านตลาดเก่า (ตลาดสด อาคารพาณิชย์เก่า) ย่านอาคารพาณิชย์ ย่านตลาดใต้รุ่ง ย่านที่อยู่อาศัย วัด/ศาลเจ้า หน่วยงานราชการ สถานศึกษาและท่าเรือข้ามฟาก โดยจัดว่ามีการใช้พื้นที่ของย่านอย่างหลากหลาย อันเป็นจุดเด่นของพื้นที่ย่านการค้าอย่างหนึ่ง ซึ่งความหลากหลายของกิจกรรมดังกล่าวเป็นปัจจัยส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีความเจริญเติบโต และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของย่าน จากเดิมย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านที่มีบทบาทสำคัญ คือ เป็นย่านการค้า และที่พักอาศัย ประกอบด้วย ตัวตลาดที่มีรูปแบบเป็นตลาดสด รวมถึงอาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่บริเวณโดยรอบตัวตลาดที่ทำการค้าของเบ็ดเตล็ด ต่อมาเมื่อมีการสร้างท่าเรือข้ามฟากขึ้น พื้นที่ใกล้เคียงกลายเป็นจุดจอดรถประจำทาง ซึ่งทำให้ย่านมีการเพิ่มบทบาททางด้านการเป็นจุดเชื่อมต่อทางคมนาคมหลักของพื้นที่ แต่ในปัจจุบันพบว่า ย่านตลาดปากน้ำได้รับผลกระทบจากการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของจังหวัด เพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ทำให้กิจกรรมทางการค้าต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เกิดการค้ารูปแบบใหม่ มีการสร้างศูนย์การค้าปลีกขนาดใหญ่ เช่น โลตัส บิ๊กซี เป็นต้น ขึ้นในบริเวณย่านที่อยู่อาศัยรอบตัวเมือง ทำให้ประชาชนนิยมไปใช้บริการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีสินค้าครบถ้วนและมีที่จอดรถเพียงพอ ส่งผลต่อการค้าในย่านตลาดปากน้ำอย่างมาก โดยถูกสลับบทบาททางการค้าลง และจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการในปัจจุบัน แต่ขาดการจัดการที่ดี ทำให้เกิดความวุ่นวายในการประกอบกิจกรรมการค้า ร้านค้าต่างๆ ขาดความมีระเบียบเรียบร้อย

ของการใช้พื้นที่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อเอกลักษณ์ความเป็นย่านเดิม ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ลักษณะทางกายภาพของย่านตลาดปากน้ำในปัจจุบัน บางส่วนเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรมอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะย่านอาคารเก่าและท่าเรือข้ามฟากที่มีสภาพเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก เสี่ยงต่อผู้ที่ไปใช้บริการ รวมถึงย่านยังประสบปัญหาการขาดแคลนพื้นที่จอดรถ และปัญหาน้ำท่วมขังที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง

ดังนั้น จากประเด็นการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงบทบาทในรูปแบบต่างๆ ของย่านตลาดปากน้ำ ในแต่ละช่วงเวลา จึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของย่าน และเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้ย่านตลาดปากน้ำยังคงเป็นย่านการค้าที่สำคัญต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2362 - พ.ศ. 2553)
2. ศึกษากระบวนการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้คน ระบบกิจกรรม และการพัฒนาพื้นที่ ย่านตลาดปากน้ำ
3. ศึกษาและวิเคราะห์ถึงศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้ม ของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ
4. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ทำการศึกษาบริเวณ “ย่านตลาดปากน้ำ” ซึ่งมีขอบเขตพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาในทิศตะวันตก เริ่มตั้งแต่ถนนศรีสมุทรไปถึงสะพานท้ายบ้าน รวมพื้นที่ศึกษาทั้งสิ้น 0.27 ตารางกิโลเมตร ซึ่งในการกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา พิจารณาจากความต่อเนื่องของชุมชน ลักษณะกิจกรรมและรูปแบบการค้า รวมทั้งลักษณะทางกายภาพ เช่น ลักษณะของอาคารหรือกลุ่มอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกัน เส้นทางการสัญจรและแนวแม่น้ำลำคลอง มาช่วยในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษา (แผนที่ 1.1)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	สถานีตำรวจภูธรเมืองสมุทรปราการ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ชุมชนหลังวัดพิชัยสงคราม (วัดนอก)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	แม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	สะพานท้ายบ้าน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาพัฒนาการและบทบาทหน้าที่ของย่านตลาดปากน้ำในแต่ละช่วงเวลา โดยศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในย่านของผู้คน กิจกรรม การพัฒนาของพื้นที่ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน

1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา

1. การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบททวนนโยบาย มาตรการและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงสำรวจพื้นที่จริง และการสัมภาษณ์

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ทั้งลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและลักษณะทางเศรษฐกิจ จากข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสาร สถิติ รวมถึงแผนที่ จากหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ มาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของพื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม บทบาทและศักยภาพของย่านตลาดปากน้ำ รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน

4. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมและส่งเสริมบทบาททางด้านการค้าที่มีความสำคัญของย่านตลาดปากน้ำ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับต่อชุมชนย่านตลาดปากน้ำ คือ ทำให้ทราบข้อมูลพัฒนาการ บทบาทของพื้นที่ย่าน เพื่อให้ประชาชนในย่านได้ตระหนักถึงความสำคัญและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันของย่าน อันเป็นการกระตุ้นให้คนในย่านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

2. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับได้ทางวิชาการ คือ เกิดข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาพื้นที่ย่านการค้าอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับย่านตลาดปากน้ำต่อไป

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา “การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ” มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการอ้างอิง และประกอบการวิเคราะห์ต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของเมือง

2.1.1 ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน

2.1.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

2.1.3 วิวัฒนาการของเมือง

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมและพื้นที่

2.3.1 กิจกรรม

2.3.2 ที่ตั้ง

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

2.4.1 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

2.4.2 ทำเลการค้า

2.4.3 ตลาด

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน

2.5.1 ย่าน

2.5.2 มิติของย่าน

2.5.3 การจำแนกประเภทของย่าน

2.5.4 คุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นของย่าน

2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

2.7 งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของเมือง

2.1.1 ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความหมายกว้างขวางมาก ซึ่งแยกพิจารณาได้หลายแง่มุม และสามารถสรุปสาระสำคัญโดยละเอียด จากการศึกษาแนวความคิดของนักวิชาการสาขาต่างๆ ได้ดังนี้

นำพวลย์ กิจรักษ์กุล (2529: 1-2) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐาน (Settlement) หมายถึง การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์โดยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง ในการตั้งถิ่นฐานจะมี ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ คน และพื้นที่ ส่วนประกอบที่สำคัญรองลงมา คือ การติดต่อระหว่างกัน การให้บริการต่างๆ เพื่อสนอง ความต้องการของคนในกลุ่มชนนั้นๆ และยังหมายรวมถึงการที่มนุษย์ย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและศาสนา โดยการตั้งถิ่นฐานจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม และความเจริญของคนในพื้นที่ ซึ่งมีความหมายที่แตกต่างกับเจตริศัพท์ประยูร (2536: 1) เล็กน้อยที่ว่า การตั้งถิ่นฐานมิใช่การตั้งถิ่นฐานอยู่แบบโดดเดี่ยว ตลอดจนถึงการอยู่อาศัยรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้าน เมือง นคร และมหานคร และได้สอดคล้องกับแนวความคิดของนักภูมิศาสตร์ ฮักแกต และคลอเรีย (Hagget and Chorley, 1967) ที่ว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม อีกทั้งนักผังเมืองอย่างคอนสแตนตินอส คอกซิแอดิส (Constantinos A. Doxiadis, 1976) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานหมายถึงการจัดรูปแบบพื้นที่ โดยมนุษย์เพื่อมนุษย์ เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ และยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่เช่นกัน และได้เสริมว่า การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ต้องอาศัยมิติของเวลา และสถานที่ มีขนาดตั้งแต่ที่อาศัยชั่วคราว ไปจนถึงกิ่งดาวและดาว

ในขณะที่เบรก และเว็บ (Braek and Webb, 1968) ได้ให้ความหมายของการตั้งถิ่นฐานว่า หมายถึง เครื่องมือ อุปกรณ์ และความสะดวกสบายต่างๆ ที่มนุษย์คิดขึ้นมา เมื่อตั้งตัวอยู่เป็นหลักแหล่งแล้ว การตั้งถิ่นฐานจึงประกอบไปด้วยตัวมนุษย์ อาคาร บ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติ ถนนหนทาง ตลอดจน แนวรั้วที่แบ่งแยกเขตอาคารออกจากกัน และรวมไปถึงบทบาทหน้าที่และรูปร่างของแหล่งตั้งถิ่นฐาน เหล่านี้เป็นผลรวมของวัฒนธรรมของแต่ละสังคมซึ่งจะแตกต่างกันออกไป รวมถึงองค์กระบวนธาตุอย่าง องค์การสหประชาชาติ (UN, 1974) ให้คำจำกัดความว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หมายถึงองค์การ(Organism) ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น มีกลไกในการทำงานภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น และองค์ประกอบทางธรรมชาติ รวมกันเป็นถิ่นที่อาศัยซึ่งมนุษย์ต้องใช้เป็นแหล่งดำเนินชีวิต เลี้ยงดูครอบครัว ประกอบอาชีพ ตลอดจนแสวงหาการกินดี อยู่ดี ทางด้านกายภาพ จิตใจ และสติปัญญา

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การตั้งถิ่นฐาน หมายถึง การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์โดยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง ในการตั้งถิ่นฐานจะมี ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ คน และพื้นที่ ส่วนประกอบที่สำคัญรองลงมา คือ การติดต่อระหว่างกัน การให้บริการต่าง ๆ เพื่อสนอง ความต้องการของคนในกลุ่มชนนั้นๆ นอกจากนี้การที่มนุษย์อพยพย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนแห่งใหม่ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และศาสนา เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการตั้งถิ่นฐานไม่ใช่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเดียวแต่ยังสัมพันธ์ถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งผลของความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้การสร้างที่อยู่อาศัย ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

2.1.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

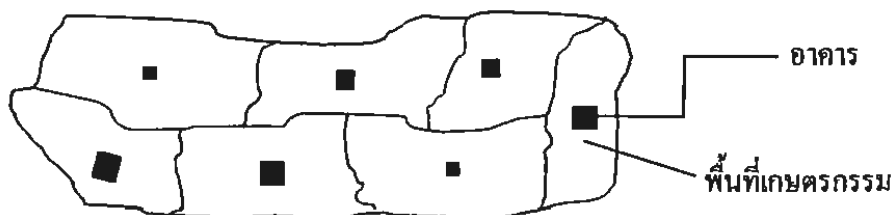
จักรชัย พงศ์ประยูร (2536: 40-42) ได้อธิบายรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โดยจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1 .รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มหรือการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว (Clustered Settlement) เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติหรือปัจจัยทางภูมิศาสตร์กายภาพ เช่น ที่ราบลุ่ม แม่น้ำ หุบเขา และบริเวณที่แม่น้ำมาบรรจบกัน เป็นต้น ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานจะเริ่มจากครอบครัวเดียว และมีการขยายตัวในภายหลังเนื่องจากมีจำนวนคนเพิ่มมากขึ้น โดยจากหมู่บ้านขนาดเล็กกลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานรูปแบบนี้ มักเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นในชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกที่สามารถพบได้ทั่วไปของทุกภูมิภาคทั่วโลก เนื่องจากเป็นการสะดวกและประหยัดเวลาในการเดินทางระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังมีผลดีทางด้านสังคมและจิตใจ คือ การได้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและอบอุ่น

ภาพที่ 2.1 การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered Settlement)

2. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersed หรือ Scattered Settlement) หรืออาจจะเรียกว่าการกระจายในลักษณะโดดเดี่ยว (Isolated Settlement) ซึ่งความห่างของบ้านเรือนจะขึ้นอยู่กับขนาดที่ดินของแต่ละครอบครัวที่ถือครอง เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่รอบๆ ศูนย์กลางของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน สถานพยาบาล หรือตลาด และสำหรับประเทศไทยมักจะปรากฏในบริเวณพื้นที่ชนบทที่มีการทำการเกษตรเช่นเดียวกับการตั้งถิ่นฐานแบบแรก เนื่องจากทำให้ไม่เสียเวลาในการเดินทางระหว่างบ้านกับพื้นที่เกษตรกรรม สามารถดูแลผลผลิตได้อย่างเต็มที่

ภาพที่ 2.2 การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersed หรือ Scattered Settlement)

3. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบสุ่ม (Random Settlement) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มและกระจายโดดเดี่ยวสลับกัน โดยการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกจะรวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีจำนวนคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวมากขึ้น มีความต้องการเป็นอิสระ จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานกระจายออกไปจากศูนย์กลางชุมชน

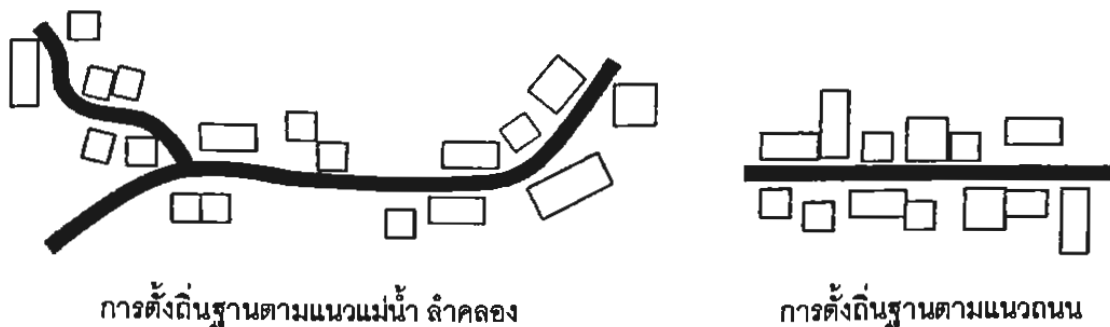
4. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคม (Linear Settlement) คือ การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเป็นแนวยาวตามเส้นทาง คมนาคมที่สะดวก โดยอาจจะตั้งอยู่เป็นกลุ่มติดต่อกันในเขตที่เป็นชุมชนการค้า หรือทางแยกของ เส้นทางคมนาคม ทั้งนี้เส้นทางคมนาคมที่ส่งเสริมให้มีการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน และแนวตามยาวของหุบเขา เป็นต้น

4.1 แม่น้ำ ส่วนมากเป็นการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกๆ ของโลก เมืองหลวงหรือเมืองต่างๆ มักจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำทั้งสิ้น เพราะแม่น้ำมีปัจจัยหลายประการที่จะดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำจืดที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ส่งเสริมให้มีอาหาร นันทนาการ และการคมนาคม โดยอาศัยแม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับบริเวณอื่นๆ และยังช่วยในการเผยแพร่วัฒนธรรมต่างๆ สู่บริเวณพื้นที่รอบนอกอีกด้วย

4.2 ลำคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำอีกประเภทหนึ่งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ โดยขุดคลองเพื่อเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ ส่วนใหญ่มักจะมีลักษณะเป็นแนวเส้นตรงและอยู่บริเวณที่ราบเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำจืด การคมนาคมขนส่ง การเกษตรกรรม การอุปโภคบริโภค ดังนั้นจึง

เป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนหรือเมืองต่างๆ ค่อนข้างมาก

4.3 ถนน หรือเส้นทางคมนาคมทางบก รวมถึงเส้นทางรถไฟ เป็นเส้นทางที่เกิดขึ้นในระยะหลัง มีการดึงดูดให้มีการอพยพจากพื้นที่บริเวณภายใน ที่เป็นแหล่งเกษตรกรรมให้ออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งถนนแทน เนื่องจากเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นการคมนาคมที่สะดวกสบาย และรวดเร็วกว่าการคมนาคมทางน้ำ ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานบริเวณดังกล่าวจึงมีความหนาแน่น และทำให้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่หรือกลายเป็นเมืองในที่สุด นอกจากนี้ยังมีผลต่อราคาที่ดินบริเวณใกล้ถนนให้มีมูลค่าสูงขึ้น

ภาพที่ 2.3 การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม

นอกจากนี้ นัฟวิลลี่ กิรรัชกุล (2529: 91-96) ได้อธิบายรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในเมือง ว่าสามารถจำแนกได้อีกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การตั้งถิ่นฐานแบบไม่วางแผน เป็นรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของเมืองทั่วไป เนื่องจากมีการสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อนเพื่อความปลอดภัย และความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น จำเป็นต้องขยายตัวเมืองทั้งเพื่ออยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ การขยายตัวของเมืองจึงขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์เกี่ยวกับปัจจัยทางพื้นที่ นอกจากนี้การสร้างที่อยู่อาศัยได้ขยายเพิ่มขึ้นอย่างหนาแน่นตามไปด้วย ในที่สุดการตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีการวางแผนล่วงหน้าในด้านการใช้ที่ดิน จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นตามมากมาย เช่น ความเป็นระเบียบของที่อยู่อาศัย ความแออัด การจราจรคับคั่ง ตลอดจนปัญหามลพิษต่างๆ เป็นต้น

2. การตั้งถิ่นฐานที่มีการวางแผน เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีขึ้นในระยะหลัง โดยเริ่มมีการวางแผนหลังจากที่เกิดปัญหาต่างๆ ที่ไม่ได้มีการวางแผนการใช้ที่ดินมาก่อน ดังนั้นเมืองระยะหลังหรือการขยายตัวของพื้นที่บางส่วนในเขตเมืองมักจะมีการวางแผน หรือกำหนดผังแม่บทเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในแต่ละบริเวณ เพื่อเตรียมการขยายตัวของเมืองในอนาคต โดยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเมืองที่มีการวางแผนแบ่งได้ดังนี้ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบวงกลม (Radial Settlement) การตั้งถิ่นฐานแบบกริด (Gridiron Plan) และการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคม (Linear Town)

2.1.3 วิวัฒนาการของเมือง

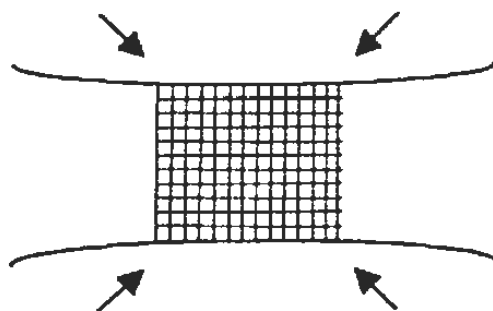
Taylor (อ้างถึงใน Lewis Keeble, 1964: 87) ได้กล่าวถึง วิวัฒนาการของเมือง โดยพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในเมือง ที่ปรากฏให้เห็นเป็นแนวนอนและการใช้ประโยชน์ที่ดิน สามารถจำแนกได้เป็น 4 ระดับ โดยเปรียบเทียบกับช่วงวัยของมนุษย์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. ขั้นทารก (Infantile) เริ่มจากการรวมตัวกันเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน
2. ขั้นวัยรุ่น (Juvenile) เริ่มมีการแบ่งการใช้ที่ดินเป็นย่านที่อยู่อาศัย และมีอุตสาหกรรมอยู่ในครัวเรือน
3. ขั้นผู้ใหญ่ (Mature) โครงสร้างภายในเมืองมีการแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด
4. ขั้นชรา (Senile) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในเมืองเสื่อมโทรม เนื่องจากการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม วิวัฒนาการของเมืองตามแนวความคิดนี้ เป็นเพียงระดับหลักการเท่านั้น วิวัฒนาการของเมืองไม่จำเป็นต้องปรากฏตามขั้นตอนดังกล่าวทั้งหมด ทั้งนี้บางเมืองอาจจะมีวิวัฒนาการอยู่เพียงขั้นทารกขั้นเดียว ไม่มีการพัฒนาไปสู่ขั้นอื่นๆ ในขณะที่บางเมืองมีการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอและมีแนวทางการป้องกันเมืองไม่ให้พบกับสภาพความเสื่อมโทรม เมืองจึงไม่ต้องพบกับวิวัฒนาการในขั้นชรา

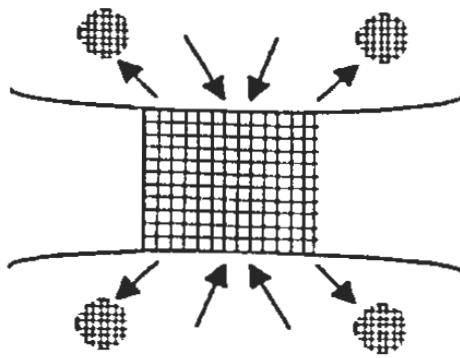
Patrick Geddes (อ้างถึงใน Branch, Melville C., 1975: 87) ได้แบ่งวิวัฒนาการของเมืองออกเป็น 4 ขั้น ตามลำดับ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เริ่มมีการกระจุกตัว (Inflow) เป็นขั้นเริ่มแรกของการรวมตัวกันเป็นชุมชนเมือง

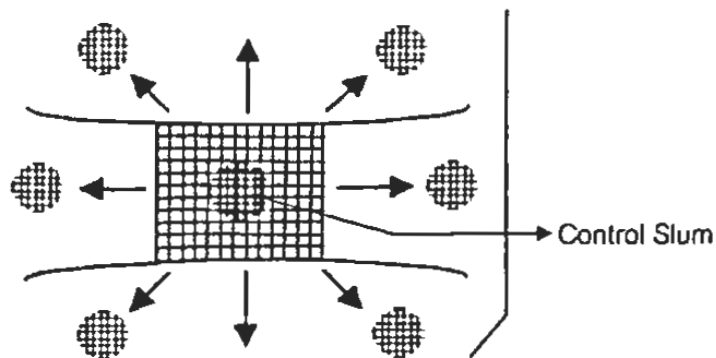
ภาพที่ 2.4 วิวัฒนาการของเมืองขั้นที่ 1

ขั้นที่ 2 เริ่มมีการขยายตัวหนาแน่นขึ้น (Build up) เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่กันอย่างหนาแน่นในบริเวณศูนย์กลาง และเริ่มมีการขยายของตัวเมืองออกไป

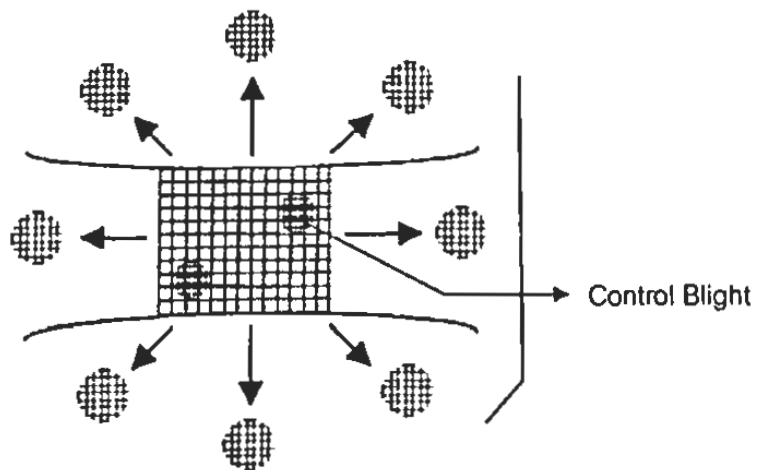
ภาพที่ 2.5 วิวัฒนาการของเมืองขั้นที่ 2

ขั้นที่ 3 เมืองขยายตัวออก (Back flow) และศูนย์กลางเริ่มเสื่อมโทรม

ภาพที่ 2.6 วิวัฒนาการของเมืองขั้นที่ 3

ขั้นที่ 4 เมืองมีการเจริญเติบโตอย่างกระจัดกระจาย (Sprawling mass) และศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม

ภาพที่ 2.7 วิวัฒนาการของเมืองขั้นที่ 4

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและความหมายของชุมชน สามารถที่จะจำแนกความหมายของชุมชนได้เป็น 2 นัยยะหลัก ได้แก่ กลุ่มชน และหน่วยทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (2522: 4) และอุทัย หิรัญโต (2522: 8) ต่างมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ชุมชนหรือชุมชน หมายถึง กลุ่มชนหนึ่งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งที่แน่นอน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน ทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือมีวัฒนธรรมเดียวกัน

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ (2512: 51) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งอยู่ร่วมกันโดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยจะอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้บุคคลมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับสังคม โดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการที่มีประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2545: 133) ได้ศึกษาเกี่ยวกับชุมชน กล่าวว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณหนึ่งโดยคนเหล่านั้นนั้นถือว่า คนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่างๆ หลายด้าน โดยกลุ่มคนต่างจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลายๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง แต่ถึงอย่างไรแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่างๆ หลายด้าน และตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตของคนในชุมชนได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจทางภาครัฐด้วย

Frazer (2000: 76) กล่าวว่า ชุมชน คือ กลุ่มทางสังคมที่มีการอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีความสนใจในเรื่องเดียวกัน คนในชุมชนจะมีสิ่งที่มุ่งหมายไว้ร่วมกัน เช่น ความเชื่อ ทรัพยากร สิทธิ ความต้องการ ความเสี่ยง และตำแหน่งทางสังคมที่แสดงให้เห็น และทำร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

จิรวรรณ นิจนตร (2528: 2) ได้ให้ความหมายของชุมชน คือ ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมขนาดเล็กหนึ่งซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นกลุ่มก้อน อาศัยในอาณาบริเวณเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ ชุมชนย่อมหมายถึงแหล่งที่มีคน

มาอยู่ร่วมกันในจำนวนมากๆ แตกต่างกันด้วยวัย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพศ อาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 7-8) กล่าวว่า ชุมชนมีความหมายโดยนัยว่า หมู่บ้าน (Village) ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่เหนือจากหน่วยของครอบครัวขึ้นไป ทั้งนี้การรวมตัวของครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่คนเหล่านั้นสร้างขึ้นมาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสืบเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน รวมถึงมีรูปแบบการดำรงชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี และระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน ตลอดจนมีภาษาที่ใช้สื่อสารกันเองได้

ซึ่งจากนิยามของชุมชนดังกล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปถึงความหมายของชุมชนได้ว่า ชุมชน คือ การอยู่ร่วมกันบนบริเวณพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันด้วย เพศ วัย อาชีพ ทักษะ ความรู้ แต่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศาสนา ความเชื่อ ความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด และผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และกิจกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง เป็นหน่วยทางสังคมขนาดหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมและพื้นที่

2.3.1 กิจกรรม

Chapin (1972: 221-253) ได้อธิบายในเรื่องของกิจกรรมว่ามีการเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกัน 3 ประการ ประกอบด้วย

1. แหล่งประกอบกิจกรรม (Activity Agents) คือ ตำแหน่ง หรือสถานที่ที่สื่อความหมายทางภาพภาพ และสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญหรือความเป็นมา
2. ประเภทของกิจกรรม (Activity Types) คือ ชนิดของกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตตามธรรมชาติ ที่มีความผูกพันกับชุมชน
3. ระบบกิจกรรม (Activity Systems) คือ ระบบของกิจกรรมที่เป็นเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม แสดงให้เห็นถึงระบบสังคมของการอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยกัน โดยที่ระบบกิจกรรมนั้นไม่มีขอบเขต แต่ขึ้นอยู่กับกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ โดยมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงไปตามท้องที่ที่ทำกิจกรรม

หรือกล่าวได้ว่า กิจกรรมมีทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ และองค์ประกอบทางเวลา โดยทั้งสองอย่างรับอิทธิพลด้วยข้อจำกัดจากวัฒนธรรม และธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น กิจกรรม คือ การเดินทางของบุคคลเพื่อซื้อของ แต่เมื่อบุคคลต่างๆ แสดงกรณีเหมือนกัน ทำให้กรณีนั้นกลายเป็นประเภทของกิจกรรม และเมื่อกิจกรรมนั้นเกิดการทำงานเชื่อมโยงกันด้วยวัตถุประสงค์

และเป้าหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ประเภทกิจกรรมนั้นก็จะกลายเป็นระบบกิจกรรมในที่สุด เช่น การไปพักผ่อน การจ่ายสินค้าและบริการ เป็นต้น

Golledge และ Stimson (1997: 288-289) ได้กล่าวถึงระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ในระดับบุคคล และระดับกลุ่ม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เวลา (The Time of an Activity) แบ่งเป็นช่วงเวลาของการเกิดกิจกรรม และระยะเวลาที่ทำกิจกรรม
2. พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรม (The space over which the activity takes place)
3. ชนิดของกิจกรรม (The Type of Activity)

นอกจากนี้ ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับ ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งที่พักอาศัย ระยะเวลาในการอยู่อาศัย โอกาสในการเดินทาง วัตถุประสงค์ในการเดินทาง ตลอดจนรสนิยมในการเดินทาง เป็นต้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดโครงสร้างของรูปแบบกิจกรรม และแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญ หรือบทบาทเด่นของย่าน

Amos Rapoport (1990: 45-47) ในเรื่องของ System of activities and system of settings ได้ให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งไว้ ดังนี้ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก และสำคัญยิ่งของระบบแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม ได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดนั้น คือ ระบบกิจกรรม ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้น บนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท นั้นหมายถึงการให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อสามารถทราบตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดย พิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เราสามารถรู้ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity Patterns) ซึ่งมีโครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (Culturally Transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในตำแหน่งที่ศึกษาในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่

Fell man (1990) กล่าวว่า ระบบของกิจกรรม ณ เวลาและพื้นที่นั้นๆ มีความสำคัญต่อการวางแผนและออกแบบความต้องการพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไป ทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกันด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. โดยตัวกิจกรรม เช่น อุปโภค บริโภค เดิน

2. วิธีการที่กิจกรรมถูกนำไปใช้ เช่น ชื้อของในตลาด เดินเล่น นั่งบนพื้น
3. กิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ซึ่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบกิจกรรม เช่น พุดคุยขณะเดินชื้อของ หยอกล้อระหว่างเดินเล่น
4. มุมมองทางสัญลักษณ์ของกิจกรรม ความหมายของกิจกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ชื้อของในฐานะของการบริโภคอย่างชัดเจน

2.3.2 ที่ตั้ง

บุญนาถ ตีวกุล (2545: 29) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานในเมืองมี 4 ประการ คือ ปัจจัยการผลิต ในท้องถิ่นอุปสรรคในท้องถิ่น ปัจจัยการเคลื่อนย้าย และความต้องการภายนอก การกำหนดที่ตั้งของกิจกรรมต้องคำนึงถึงความสะดวกและความรวดเร็วในการเข้าถึง นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัยกันของกิจกรรมและที่ตั้งบริเวณข้างเคียง

เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์ (2546) กล่าวว่า ระบบกิจกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากพื้นที่และเวลา และไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรม โดยเฉพาะเรื่องที่ตั้ง เป็นการผสมผสานกันระหว่างพฤติกรรมที่ตั้ง และบทบาทที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อม และกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่คาดหวังไว้ และเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรม ที่ตั้งนี้ต้องมีการพิจารณารวมกับระบบภายในของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งถูกโยงอย่างเป็นระบบ ที่ตั้งมักจะเป็นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม และพฤติกรรมเสมอ ทั้งนี้ที่ตั้งของบุคคลมีขอบเขต และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม

จันทร์ภา เกื้อดวง (2548) กล่าวถึง ที่ตั้งว่าเป็นการผสมผสานของพฤติกรรมและบทบาทของที่ตั้ง มีลักษณะของสภาพแวดล้อมกับระบบกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และมีความเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ทำให้ที่ตั้งเกิดความเหมาะสมกับกิจกรรม ซึ่งกฎเกณฑ์นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามวัฒนธรรม ที่ตั้งต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมโดยรวมกับระบบกิจกรรมภายในที่เชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ การจัดสภาพแวดล้อมมีผลสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร เป็นไปตามกิจกรรมที่เปลี่ยนตามองค์ประกอบ

ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมและที่ตั้ง มาประกอบการพิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เพื่อให้สามารถรู้ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร ซึ่งพิจารณาสภาพแวดล้อมรวมกับระบบกิจกรรมภายในที่เชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

2.4.1 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

สมุนา อยู่โพธิ์ (2531) กล่าวว่า ย่านพาณิชยกรรม หรือย่านการค้า หมายถึง อาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่มีประชาชนอยู่อาศัย และเป็นที่รวมของร้านค้า หรือเป็นย่านที่มีประชาชนนิยมไปจับจ่ายซื้อขายสินค้า และบริการเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ย่านพาณิชยกรรม หรือย่านการค้าจึงประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือการค้า และบริการที่ไม่เพียงตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ แต่สามารถให้บริการแก่ประชาชนที่อยู่รอบนอกพื้นที่ด้วย

บุญนาค ตีวกุล (2545: 32) กล่าวว่า ย่านพาณิชยกรรมเป็นย่านที่มีตึกสูง เป็นอาคารสำนักงาน ห้างสรรพสินค้า ร้านอาคาร รวมตัวกันอยู่ในใจกลางเมือง เป็นย่านที่มีคนพลุกพล่านมากที่สุด พื้นที่รกร้างมีน้อย เนื่องจากที่ดินมีราคาสูงมาก จำเป็นที่จะต้องใช้ที่ดินนั้นๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ย่านการค้านี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของเมือง พื้นที่ของอย่างส่วนหนึ่งจะอยู่ในใจกลางเมือง ประมาณร้อยละ 4-8 มีถนนสายสำคัญตัดผ่าน ผู้คนสามารถเข้าถึงพื้นที่ย่านได้ง่าย ซึ่งเมืองขนาดเล็กมักจะมีย่านการค้าเพียงแห่งเดียว และบางแห่งอาจจะมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่

นอกจากนี้ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2527: 107-108) ได้กล่าวถึง การจัดลำดับเขตการค้า หรือเขตตลาด คือ บริเวณที่อยู่รอบร้านค้าย่อย หรือกลุ่มของร้านค้าที่รวมกันกันอยู่ในศูนย์การค้า ที่สามารถดึงดูดลูกค้าที่อาศัยอยู่โดยรอบให้เข้ามาใช้บริการในพื้นที่มี 3 ประเภท คือ

1. แบบทั่วไป เป็นเขตการค้าแบบธรรมดา
2. แบบผสม เกิดจากการรวมเขตการค้าหลายประเภทเข้าไว้ด้วยกัน
3. แบบสัดส่วน เป็นเขตการค้าที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด เนื่องจากลูกค้ามีโอกาสเลือกซื้อสินค้าประเภทต่างกันจากสถานที่ต่างๆ กัน เช่น อาจเลือกซื้อสินค้าประเภทของชำจากเขตหนึ่ง และซื้อเสื้อผ้าจากอีกแห่ง

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท (2525: 112) กล่าวว่า ลักษณะย่านการค้า สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. ย่านการค้าในเมือง (Downtown Area or CBD) เป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้า ร้านขายสินค้าเฉพาะอย่าง มีลูกค้าไปมาอย่างหนาแน่น และมีสินค้าหลากหลายประเภท
2. ย่านการค้าชั้นสอง (Secondary Shopping Districts) เป็นย่านการค้าที่มีประชากรหนาแน่นรองจากย่านการค้าในตัวเมือง มีการขายสินค้าที่มีลักษณะเหมือนกับย่านการค้าในตัวเมือง แต่ขนาดของร้านค้าเล็กลง และขายสินค้าให้ประชาชนบางส่วนของเมืองเท่านั้น นอกจากนี้ย่านการค้ามักจะมีตลาดสดขายอาหาร และตั้งอยู่ในทำเลที่ประชาชนนิยมเดินทางไปซื้อสินค้ามาก

พหุสมควร

3. ย่านการค้าที่อยู่ใกล้ที่พักอาศัย (Neighborhood Shopping Districts) ตั้งอยู่ในย่านที่ประชาชนพักอาศัย โดยเน้นการค้าขายให้กับประชาชนที่อยู่ในย่านนั้น ร้านค้าจะมีขนาดเล็ก

4. ย่านการค้าตามแนวถนน (String Streets) เป็นย่านการค้าที่มีร้านค้าทั้งสองฟากถนนที่เชื่อมไปสู่ตัวเมือง เน้นการขายสินค้าให้กับลูกค้าที่เดินผ่านไปมา

5. ศูนย์การค้า (Planned Shopping Center) ตามหลักจะตั้งอยู่ชานเมือง ซึ่งสามารถหาที่จอดรถได้ง่าย แต่ในเมืองไปมักตั้งอยู่ในเมือง หรือในที่ที่มีคนผ่านไปมาได้สะดวก เป็นที่รวมของสินค้าและบริการทุกชนิด เช่น ร้านขายสินค้าเฉพาะอย่าง โรงภาพยนตร์ เป็นต้น

ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ที่ดินในย่านตลาดปากน้ำส่วนใหญ่จัดอยู่ในการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้าหลักของเมือง และอยู่ใจกลางเมือง ตัวตลาดมีรูปแบบเป็นตลาดสด มีอาคารพาณิชย์ และตึสูงตั้งอยู่บริเวณโดยรอบตัวตลาด อีกทั้งยังถนนสายหลักตัดผ่าน สามารถให้บริการแก่ประชาชนที่อยู่ทั้งในและรอบนอกพื้นที่ด้วย

2.4.2 ทำเลการค้า

Harold B. Senter (1988: 38) กล่าวว่า กิจกรรมทางด้านการค้าและบริการ มักตั้งอยู่บริเวณที่เข้าถึงได้สะดวกที่สุด เนื่องจากมีความสะดวกสำหรับผู้ไ้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะ และผู้ใช้บริการ การขนส่งมวลชนทุกประเภท ตั้งแต่รถประจำทาง และรถไฟ สะดวกสำหรับการติดต่อกับแหล่งขายส่งสินค้า ซึ่งมักจะมีทำเลที่ตั้งอยู่โดยรอบๆ อีกทั้งสถานที่ประกอบการค้าและบริการ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจำเป็นต้องตั้งอยู่ในทำเลพื้นที่ใกล้เคียงกัน

F. Stuart Chapin Jr. (1965: 280) ได้ศึกษาถึงย่านการค้าไว้ว่า พื้นที่โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 2-4 ของพื้นที่ชุมชน มักจะอยู่ในบริเวณราคาที่ดินสูง มีการคมนาคมสะดวก และมีบริการสาธารณะ การกำหนดที่ตั้งย่านการค้าควรมีส่วนประกอบ ดังนี้

1. สามารถติดต่อได้ง่าย และมีถนนกว้างพอที่จะให้ยานพาหนะต่างๆ เดินทางได้สะดวก
2. มีที่จอดรถเพียงพอ มีการติดต่อกับระบบขนส่งสาธารณะที่สะดวก
3. มีการติดต่อกับพื้นที่บริเวณอื่นๆ เพื่อการบริการลูกค้าและลูกค้าที่เข้ามาภายในย่านการค้าได้สะดวก
4. อยู่ในบริเวณที่มีการตั้งของสถาบันทางการเงิน มีการประกอบอาชีพการค้า มีการบริการด้านต่างๆ ที่มีบริการสาธารณะเทียบพร้อม
5. มีความลาดเอียงไม่ควรเกินร้อยละ 5 สามารถปรับระดับโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด
6. อยู่บนที่สูง ซึ่งสามารถทำการระบายน้ำได้ดี

จุฬารณีย์ สุวรรณเพชร (2528: 22) กล่าวไว้เกี่ยวกับลักษณะการเกิดทำเลที่ตั้งย่านการค้าว่าเป็นย่านที่ต้องขยายตัวตามย่านที่หักอาศัยเสมอ ส่วนใหญ่มันจะมีทำเลที่ตั้ง ดังนี้

1. บริเวณศูนย์กลางชุมชน
2. บริเวณที่ถนนสายหลักตัดกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการจราจรและความปลอดภัย
3. บริเวณที่เป็นสองฝั่งถนนสายหลัก และขยายตัวตามถนนออกไปเรื่อยๆ ทำให้เกิดปัญหาการจราจรคับคั่ง ลดประสิทธิภาพของถนน และทำให้เกิดการล่าช้าในการขนส่ง เป็นต้น

เสน่ห์ ญาณสาร (2542: 65) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อด้านทำเลที่ตั้งของย่านการค้าว่าสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งจริง ซึ่งเกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ค่าเช่า ราคาที่ดิน ลักษณะทางกายภาพ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พื้นที่หรือขนาดของที่ดิน ประวัติความเป็นมา ตลอดจนปัจจัยทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2. กลุ่มปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งสัมพันธ์ หรือทางด้านสถานการณ์ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในด้านอื่นๆ เช่น ระยะระหว่างทำเลที่ตั้งย่านการค้ากับคู่แข่ง แหล่งวัตถุดิบ ผู้บริโภค แรงงาน ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งบริการ ความใกล้-ไกลเส้นทางคมนาคมขนส่ง เช่น ถนน ทางหลวง แม่น้ำ เป็นต้น

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งการค้า สามารถนำมาใช้ในการศึกษาทำเลที่ตั้งของย่านตลาดปากน้ำ อันนำมาให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันของกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม และนำไปสู่การจัดการเรื่องทำเลที่ตั้งย่านการค้าที่เหมาะสมแก่ย่านตลาดปากน้ำ

2.4.3 ตลาด

เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า ตลาด หมายถึง สถานที่แห่งหนึ่งหรือหลายสถานที่ที่ตั้งอยู่ใกล้กันในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง มีทำเลที่ตั้งที่มีความเหมาะสม เป็นองค์ประกอบของพื้นที่ฐานของพื้นที่ชุมชนในการเป็นย่านศูนย์กลาง (Central Place) โดยมีหน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ตลาดยังรวมไปถึงเรื่องทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพ และการจับจ่ายใช้สอยของประชาชนในพื้นที่ชุมชนนั้นๆ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ หรือความคิดเห็นต่างๆ เนื่องจากเป็นสถานที่แห่งเดียวที่ประชาชนทุกแทบทุกชั้นชั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้พื้นที่

นอกจากนี้ เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525: 40-56) ได้กล่าวถึง การจัดลำดับของตลาดตามลักษณะสินค้า กิจกรรม ทำเลที่ตั้ง และขนาดของชุมชนไว้ ดังนี้

1. ตลาดระดับชุมชนขนาดเล็ก ได้แก่ ตลาดหน้าปากซอย เป็นพื้นที่การค้าที่ตั้งอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัย ซึ่งมีเพียงพื้นที่ค้าขายเท่านั้น เช่น กาแฟ น้ำแข็ง ขนม ถ่าน เป็นต้น

2. ตลาดระดับระดับกลุ่มชุมชน ได้แก่ อาคาร ตลาดสด ตึกแถว และหาบเร่แผงลอย เป็นพื้นที่การค้าที่ตั้งอยู่ริมถนนสายสำคัญ ซึ่งมีสินค้าและบริการที่เริ่มมีความหลากหลาย และเฉพาะเจาะจง เช่น ร้านขายผัก ผลไม้ ร้านอาหาร ร้านขายยา ร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น

3. ตลาดระดับสี่มุมเมือง เป็นตลาดที่อยู่ในย่านชุมชนเมืองขนาดใหญ่ย่านชานเมือง รับผิดชอบการให้บริการแก่พื้นที่ชานเมือง มีการแบ่งเป็นสัดส่วนเป็นทิศทาง ได้แก่ ตลาดสดหลายๆ ตลาด ตึกแถว อาคารพาณิชย์นับร้อยห้อง หาบเร่แผงลอยจำนวนมาก มีกิจการขนส่งสินค้าตลอดทั้งวัน กิจกรรมการค้ามีความหลากหลายและเฉพาะอย่างยิ่งขึ้น และมีปริมาณจำนวนมาก

ทั้งนี้ย่านตลาดปากน้ำจากการจัดลำดับของตลาดนั้น ตลาดปากน้ำเป็นตลาดระดับชุมชน ที่มีพื้นที่ตัวตลาดเป็นรูปแบบของตลาดสด ค้าขายอาหารสด อาหารสำเร็จรูปต่างๆ และมีอาคารพาณิชย์ ตึกแถว ตึกอยู่โดยรอบตัวตลาด ซึ่งมีสินค้าและบริการที่หลากหลาย ตลอดจนมีถนนสายหลักตัดผ่าน เป็นแหล่งที่ประชาชนทั้งในและนอกย่านเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้พื้นที่

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน

2.5.1 ย่าน

วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537: 13-15) ย่าน หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีการรวมตัวของกิจกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการดึงดูดการปฏิสัมพันธ์สูงกว่าพื้นที่บริเวณอื่น นอกจากนี้ยังต้องมีลักษณะของการหมุนเวียน และการกระทำปฏิบัติซ้ำจนเป็นปกติ อันนำไปสู่ความมีชื่อเสียงของย่าน และหากย่านนั้นๆ ประกอบกิจกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งในระดับที่สูงมากและมากกว่ากิจกรรมประเภทเดียวกันในย่านอื่นๆ จะถือว่าย่านนั้นประกอบกิจกรรมที่มีความชำนาญพิเศษ หรือมีชื่อเสียงในด้านนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นที่จดจำของคนภายนอกได้อีกด้วย ซึ่งสามารถเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จของความเป็นย่านอย่างสมบูรณ์

ชญญ์ ชีวภรณาภิวัฒน์ (2544: 20) ย่าน หมายถึง พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองที่มีขนาดกลางจนไปถึงขนาดใหญ่ ผู้คนจะรับรู้ถึงความเป็นย่านได้ก็ต่อเมื่อเข้าสู่ย่านนั้นๆ แล้ว ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ย่านที่เกิดจากการรวมกลุ่มของอาคาร และย่านที่เกิดจากการรวมกลุ่มของกิจกรรม โดยที่ย่านจะต้องมีลักษณะเฉพาะ คือ ความหลากหลาย และครอบคลุมบริเวณที่คาบเกี่ยวกันอย่างซับซ้อน

วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ (2538: 16-18) กล่าวว่า เมืองทุกเมืองประกอบด้วยส่วนต่างๆ หลายๆ ส่วน ซึ่งแต่ละส่วนเรียกว่า ย่าน หรือ ส่วน หรือ พื้นที่ ซึ่งสามารถพิจารณาความแตกต่างของแต่ละย่านได้จากลักษณะเด่น การแผ่ขยาย และรูปแบบของพื้นที่

โดยทั่วไป การที่จะพบย่านที่มีลักษณะเฉพาะที่สามารถแยกประเภทได้อย่างชัดเจนนั้น มีโอกาสเป็นไปได้ยาก เนื่องจากความสลับซับซ้อนของเมือง และการผสมผสานกิจกรรมหลายๆ ชนิดเข้าด้วยกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญของเมืองที่ช่วยให้เมืองมีสีสันและชีวิตชีวา และเพื่อให้สามารถจำแนกลักษณะความแตกต่างของย่านภายในเมือง จึงจำเป็นต้องพิจารณาเพิ่มเติมถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และสภาพภูมิทัศน์ที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องของสิ่งที่ปรากฏแก่สายตา ได้แก่

1. ย่านที่เป็นองค์ประกอบหลักของเมือง (Principle Component District) จุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดของย่านนั้น จะมีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ และกิจกรรม ตลอดจนความเด่นชัดของตัวย่าน
2. ขนาดของย่าน (Size) รูปร่าง ความหนาแน่น จุดสังเกต และที่ว่างของย่าน
3. ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นทางกายภาพ (Physical Appearance) เกี่ยวข้องกับรูปทรง ความหนาแน่นของอาคาร วัสดุที่ใช้ ตลอดจนลักษณะการผสมผสานของอาคารประเภทต่างๆ
4. กิจกรรม (Activity) ที่เป็นหลักของพื้นที่ ประเภทของประชากรและความเคลื่อนไหว ที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของย่านแต่ละย่าน
5. สิ่งแปลกปลอมที่เป็นภัยคุกคามย่าน (Threats) เช่น ถนนผ่ากลาง (Through Road) ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพ ความสะดวกสบายของประชาชนภายในย่าน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของย่านตำแหน่ง และการขยายตัวหรือหดตัวของขอบเขตของย่าน
6. การปรากฏตัว (Emerge) ของย่านใหม่ที่แฝงอยู่ในย่านเดิม เช่น บริเวณย่านพักอาศัยแห่งใหม่ที่อยู่ภายในพื้นที่เมืองเดิม
7. ความสัมพันธ์ (Relation) ระหว่างย่านกับย่าน และย่านกับรูปแบบของเส้นทางการสัญจรของเมือง

2.5.2 มิติของย่าน

วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537: 10-13) ได้จำแนกแนวความคิดเกี่ยวกับมิติของย่านออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านกายภาพ ย่านเป็นบริเวณที่ต้องการพื้นที่ มีรูปร่าง และขอบเขตที่ไม่แน่นอน เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ การเปิด และการหลอมละลายของย่านใกล้เคียง รวมถึงมีการกระจุกตัวของกิจกรรมอย่างหนาแน่น นอกจากนี้สภาพศูนย์กลางย่าน และย่านข้างเคียงจะมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพ

2. ด้านประชากร และระดับสมาชิกภาพของประชากร บริเวณที่เรียกว่า ย่าน จะต้องมีความหนาแน่นของประชากรจำนวนหนึ่ง และต้องมีการไหลเข้าออกของประชากร โดยแรงดึงดูดบางประการที่มีลักษณะพิเศษของย่าน ซึ่งระดับของสมาชิกภาพของประชากรนั้นมีความแตกต่างกันในระดับถาวร หรือชั่วคราว ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระยะเวลา และความถี่ในการเข้าร่วมในกิจกรรมของย่านนั้นๆ

3. ด้านสังคม ย่านถือเป็นสถาบันทางสังคม ซึ่งคนในย่านจำเป็นต้องมีบทบาทและหน้าที่ที่กระทำต่อกันในลักษณะต่างๆ ตามสถานภาพของแต่ละบุคคล รวมทั้งทุกคนในฐานะสมาชิกที่เป็นสมาชิกของสังคมในย่านเดียวกันก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อสืवरรวมอีกด้วย

4. ด้านวัฒนธรรม ความคิด และระบบความหมาย ย่านจะแสดงถึงตำแหน่งของบุคคลว่าอยู่ในสถานภาพใด และเป็นตัวแสดงถึงตำแหน่งในการดำรงอยู่ของบุคคลในพื้นที่เมือง ทำให้บุคคลสามารถระบุนความสัมพันธ์ต่อเมืองผ่านการเป็นสมาชิกภาพในย่านนั้น

2.5.3 การจำแนกประเภทของย่าน

วิลลศรี ลิ้มธนากุล (2537: 14-15) ได้แบ่งประเภทของย่านได้ 3 ประเภท คือ

1. ย่านที่มีลักษณะเป็นเมืองกลางหมู่บ้าน หมู่บ้านดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ในเมืองใหญ่ หมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ควบคู่กับความเป็นเมือง หมู่บ้านชาติพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เกิดการไหลเวียนของปฏิสัมพันธ์ของคนในบริเวณได้อื่นมากเท่าที่ควร

2. ย่านที่มีลักษณะของความเป็นย่านอย่างสมบูรณ์ จะเป็นย่านที่มีชุมชนรองรับ มีพัฒนาการจากย่านในลักษณะแรก ซึ่งจะมีคนจากบริเวณอื่นเข้ามาติดต่อซื้อขาย และปฏิสัมพันธ์ต่างๆ กับคนที่อยู่ภายในย่าน

3. ย่านสมัยใหม่ เป็นย่านธุรกิจการค้าที่เกิดจากการรวมตัวของกิจการนั้นๆ โดยเฉพาะตามและก่อให้เกิดการไหลเวียนของปฏิสัมพันธ์จำนวนมาก แต่ไม่มีคุณลักษณะของความเป็นหมู่บ้านกลางเมือง มีผู้อยู่อาศัยน้อย ส่วนมากมักจะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

2.5.4 คุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นของย่าน

วิลลศรี ลิ้มธนากุล (2537: 17) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่สำคัญ และจำเป็นของย่านไว้ 3 ประการ คือ

1. ย่านที่สมบูรณ์จะต้องมีชุมชนมารองรับ หรือพื้นที่ที่เรียกว่าย่าน เกิดจากการที่คนในชุมชนประกอบกิจกรรมประเภทเดียวกันจนเกิดเป็นย่านขึ้น รวมถึงสมาชิกที่ไม่ถาวรควรมีไม่น้อยกว่าสมาชิกถาวร เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระดับย่าน

2. มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของกิจกรรมประเภทเดียวกัน

3. มีระดับเหนือชุมชนขึ้นไป คือ นอกจากย่านจะเป็นที่อยู่อาศัย และเป็นที่พักบอบอาชีของ คนในชุมชนแล้ว ในระดับย่านเมือง จะต้องมีความโดดเด่นเป็นที่หมายของคนจากบริเวณอื่น รวมถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในย่านต้องเป็นที่รู้จัก และเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป ซึ่ง ไม่ได้หมายถึงคนในชุมชนเดียวเท่านั้น

2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

Burayidi (2001: 12-20) ได้รวบรวมผลงานของ Kent Robertson กล่าวว่า หลักการพัฒนาย่าน พื้นที่ย่านการค้าในเมือง สามารถจำแนกได้ทั้งหมด 8 หลักการ ซึ่งสรุปโดยละเอียดได้ ดังนี้

1. การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ และเอกชน โดยมีหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ ใน ส่วนของการส่งเสริมกิจกรรม และปรับปรุงบริการสาธารณะต่างๆ ภายในพื้นที่

2. การกำหนดวิสัยทัศน์ หรือแผนในการพัฒนา โดยต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทั้งด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงบทบาทที่สำคัญของพื้นที่

3. ความหลากหลายของหน้าที่ย่านการค้า ซึ่งหน้าที่ หรือบทบาทเบื้องต้นของย่านการค้า คือ บทบาททางการค้า และบริการ โดยควรให้มีหน้าที่ทางด้านอื่นๆ เช่น มีการใช้ที่ดินของทางราชการ และ ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิง เป็นต้น เพื่อเป็นแรงดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาใช้พื้นที่

4. คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ โดยการนำพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มาเป็นจุดเด่นในการพัฒนาพื้นที่ โดยการเก็บสงวน และการบำรุงรักษาอาคารเก่าที่มีคุณค่าทางด้าน ประวัติศาสตร์ เนื่องจากอาคารเก่าเหล่านี้ สามารถแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันยาวนานของพื้นที่ได้ เป็นอย่างดี

5. การเปิดพื้นที่โล่งริมน้ำ โดยการกำหนดให้มีการเปิดให้มีพื้นที่โล่งบริเวณพื้นที่ริมน้ำ และ เชื่อมต่อกับถนนสายหลักภายในเมือง เพื่อที่จะให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้โดยง่าย

6. การให้มีทางเดินเท้าที่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำทางเดินเท้า นั้น มาเป็นทางเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นๆ โดยการสร้างทางเดินเท้าให้มีความสะดวกสบาย มีความ ปลอดภัย และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

7. การสร้างแนวทางในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า โดยการกำหนดถึงลักษณะการ พื้นฟูรูปแบบอาคารดั้งเดิม และการก่อสร้างอาคารใหม่ให้มีความสอดคล้องกัน โดยแนวทางนั้นจะ ออกมาเป็นข้อบังคับ และกฎหมายต่างๆ

8. การจัดการพื้นที่จอดรถ ควรให้มีการจัดการพื้นที่จอดที่ไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ที่มากเกินไป ทำให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้พื้นที่

สนธยา พลศรี (2533: 8) ได้กล่าวว่า การพัฒนาโดยทั่วไป หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า ที่ เกิดขึ้นโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาหน่วยงาน ชุมชน หรือประเทศ คือ การที่ทำให้สิ่งต่างๆ นั้นดีขึ้น มี

ความเจริญขึ้น ตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้ดีขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง กระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพึงพอใจไปสู่สภาพที่น่าพึงพอใจ ซึ่งการพัฒนาเป็น กระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง และสนธยา พลศรี (2545: 5) ได้อธิบาย เพิ่มเติมว่า การพัฒนา หมายถึง ปัจจัยด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิด กระบวนการการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น โดยผ่านการวางแผนและดำเนินโครงการโดย มนุษย์ และเพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์

ทวี ทิมร่า (2528: 1-2) กล่าวว่า ลักษณะของการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่ และเมื่อนำมาวิเคราะห์ลักษณะ ของการพัฒนา สามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความก้าวหน้า
2. ด้านการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญ
3. ด้านวิธีการในการดำเนินการพัฒนา

จากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาดังกล่าวมาทั้งหมด สามารถนำมาเป็นหลักการในการวิเคราะห์ แนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำได้ ซึ่งทั้งนี้เพื่อส่งเสริมย่านการค้าให้มีการพัฒนา ควบคู่ไปกับการพักอาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีต่อพื้นที่ย่าน

2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการขยายตัว และการพัฒนาของตลาดใน กรุงเทพมหานคร ซึ่งกล่าวถึงตลาดกับชุมชน และตลาดในปัจจุบัน พร้อมทั้งยังอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบ ตลาดในกรณีศึกษาต่างๆ พบว่า ตลาดในกรุงเทพมหานครมีวิวัฒนาการตามการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐาน เริ่มตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับทางน้ำ และมีการพัฒนาเป็นทางบก ซึ่งมีการ เปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับรูปแบบของเมืองที่เปลี่ยนไป ในปัจจุบันตลาดในกรุงเทพมหานครเป็น แหล่งจำหน่ายสินค้า และบริการต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน เช่น การอยู่ใกล้ ศูนย์กลางชุมชน มีการเข้าถึงได้ง่าย การคมนาคมสะดวก ดังนั้นตลาดส่วนใหญ่ก็จะประสบปัญหาที่ คล้ายคลึงกันเช่นกัน

จิราภา ธนาไชยกุล (2544) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทด้านการค้าและการผลิต ของย่านบีบี กรุงเทพมหานคร” โดยศึกษาในรายละเอียดทางด้านภาพ สภาพ สังคม และเศรษฐกิจ รวมถึงวิวัฒนาการ บทบาท และปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของพื้นที่ พบว่า ย่านบีบีเป็นย่านที่มีความ เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเริ่มจากการเป็นย่านการค้าปลีกมาเป็นย่านเปรียบเทียบการผลิต ต่อมาก็กลายเป็นย่านการผลิตและย่านค้าส่งตามประสงค์ ตามลำดับ และได้ให้ข้อเสนอแนะในการ

ส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการค้าเสื้อผ้าต่อไป ทั้งนี้ในอนาคตย่านควรแบ่งออกเป็น 2 ศูนย์กลาง เพื่อตอบสนองการทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน โดยเชื่อมโยงกันด้วยพื้นที่การท่องเที่ยวและพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งอยู่บริเวณกึ่งกลาง ซึ่งจัดให้ศูนย์กลางของกิจกรรมเก่าอยู่ในบริเวณพื้นที่ตลาดเก่า และให้ศูนย์กลางของกิจกรรมใหม่อยู่ในพื้นที่ของบีบีทาวเวอร์

กฤตพร ลาภพิมล (2546) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาททางด้านพาณิชย์กรรมของย่านลำเตี้ย กรุงเทพมหานคร” โดยศึกษารายละเอียดทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ปัจจุบันย่านลำเตี้ยประสบปัญหาต่างๆ ค่อนข้างมาก ทั้งปัญหาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งทุกๆ ประเด็นปัญหาได้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยที่มีความสำคัญทางด้านการค้าของย่าน อาจทำให้ย่านสูญเสียบทบาททางการค้าซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญไปจนกระทั่งย่านไม่สามารถคงอยู่ได้ ดังนั้นจึงได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาย่านโดยจะแบ่งเป็นการดำเนินการของรัฐ ซึ่งแนวทางการพัฒนาของรัฐจะเน้นปรับปรุงทางด้านกายภาพเป็นหลัก และผู้ศึกษาจะเสนอการบูรณาการแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมควบคู่กันไป เพื่อให้มีความครอบคลุมการพัฒนาของย่านในทุกๆ ด้าน เพื่อให้ลำเตี้ยเป็นย่านการค้าที่มีศักยภาพและสามารถคงอยู่คู่กับกรุงเทพมหานครได้ต่อไป

กฤตพร น้าวเจริญ (2546) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร” โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ของย่านกับการใช้พื้นที่ ทำให้เห็นบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาต่างๆ พบว่า ย่านตลาดนางเลิ้งเดิมเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีวิวัฒนาการมาเป็นตลาดน้ำ และตลาดบกแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ ในปัจจุบันเป็นย่านที่มีกิจกรรมทางการค้าขายอาหารคาว หวาน ควบคู่ไปกับการพักอาศัย โดยที่มีอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเริ่มมีความทรุดโทรมและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ย่าน จึงได้ให้ข้อเสนอแนะในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของย่านนางเลิ้งให้เป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวาน ขนาดใหญ่ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาย่าน เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และการดำรงอยู่ของย่านต่อไป

ธีมาพร วัชรากิน (2548) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า กรณีศึกษา ย่านเทเวศน์ กรุงเทพมหานคร” พบว่า ย่านเทเวศน์เป็นย่านที่พักอาศัย และพื้นที่การค้า โดยมีวิวัฒนาการจากพื้นที่นา ไร่ สวน และพื้นที่รกร้าง จนกลายเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ย่าน ในปัจจุบันย่านเทเวศน์ประสบปัญหาเกี่ยวกับการถูกลดบทบาทความสำคัญลง เนื่องจากการเกิดศูนย์การค้ารูปแบบใหม่ในพื้นที่ ตลอดจนพื้นที่ยังขาดการจัดการที่ดี ทำให้มีสภาพโดยทั่วไปเสื่อมโทรม ดังนั้นจึงได้ให้ข้อเสนอแนะถึงบทบาทใหม่ของย่านเทเวศน์ในอนาคต เพื่อให้ย่านมีบทบาทเป็นที่พักอาศัย และการดำรงอยู่ของกิจกรรมการค้าต่อไป

รวมถึงเสนอรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และส่งผลให้ย่านยังคงอยู่ต่อไป

อัมพิกา พรหมประทาน (2550) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงบทบาทของย่านสามย่าน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ย่านสามย่านในช่วงแรกเป็นย่านที่พักอาศัย โดยได้รับอิทธิพลการขยายตัวจากการพัฒนาคมนาคม จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทมาเป็นย่านการค้าที่ควบคู่มากับการเป็นที่พักอาศัย จนกระทั่งในปัจจุบันจากการแข่งขันทางการค้าที่สูงขึ้น มีสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการเพิ่มของที่พักอาศัย โดยการปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเพื่อเป็นหอพักรองรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเนื่องจากความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นสูง ทำให้ย่านสามย่านประสบปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การขาดแคลนที่จอดรถ ชาติพันธุ์ที่สับสน ความเสื่อมโทรมของสภาพอาคาร ดังนั้นจึงได้เสนอแนะบทบาทของย่านสามย่านในอนาคต โดยที่ให้บทบาทหลัก คือ กิจกรรมการค้าขายเพื่อเป็นศูนย์กลางของอาหารที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร และบทบาทรอง คือ การพักอาศัย โดยเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และรักษาบทบาทความเป็นอยู่ของย่านต่อไป

นิคม หอมเย็น (2551) ได้ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดเก่ากรณีศึกษา ย่านตลาดพลู กรุงเทพมหานคร” พบว่า ย่านตลาดพลูเป็นย่านชาวจีน มีพัฒนาการจากการทำเกษตรกรรมมาเป็นการค้าบนท้องน้ำ และแปรสภาพมาเป็นย่านการค้าในปัจจุบัน ซึ่งย่านตลาดพลูได้ผ่านการประสบปัญหามากมาย เช่น การเกิดของห้างสมัยใหม่ สภาพตลาดสดที่รกร้าง การขาดพื้นที่สาธารณะ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันย่านตลาดพลู เป็นย่านที่มีกิจกรรมการพักอาศัยอย่างหนาแน่น และมีกิจกรรมการค้า การบริการตลอดทั้งวัน ทั้งนี้ จึงได้เสนอแนะแนวทางพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสมซึ่งช่วยให้ย่าน มีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น และเกิดขึ้นได้ตลอดทั้งวัน รวมไปถึงพัฒนาย่าน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ย่านยังคงอยู่ต่อไป

บทที่ 3

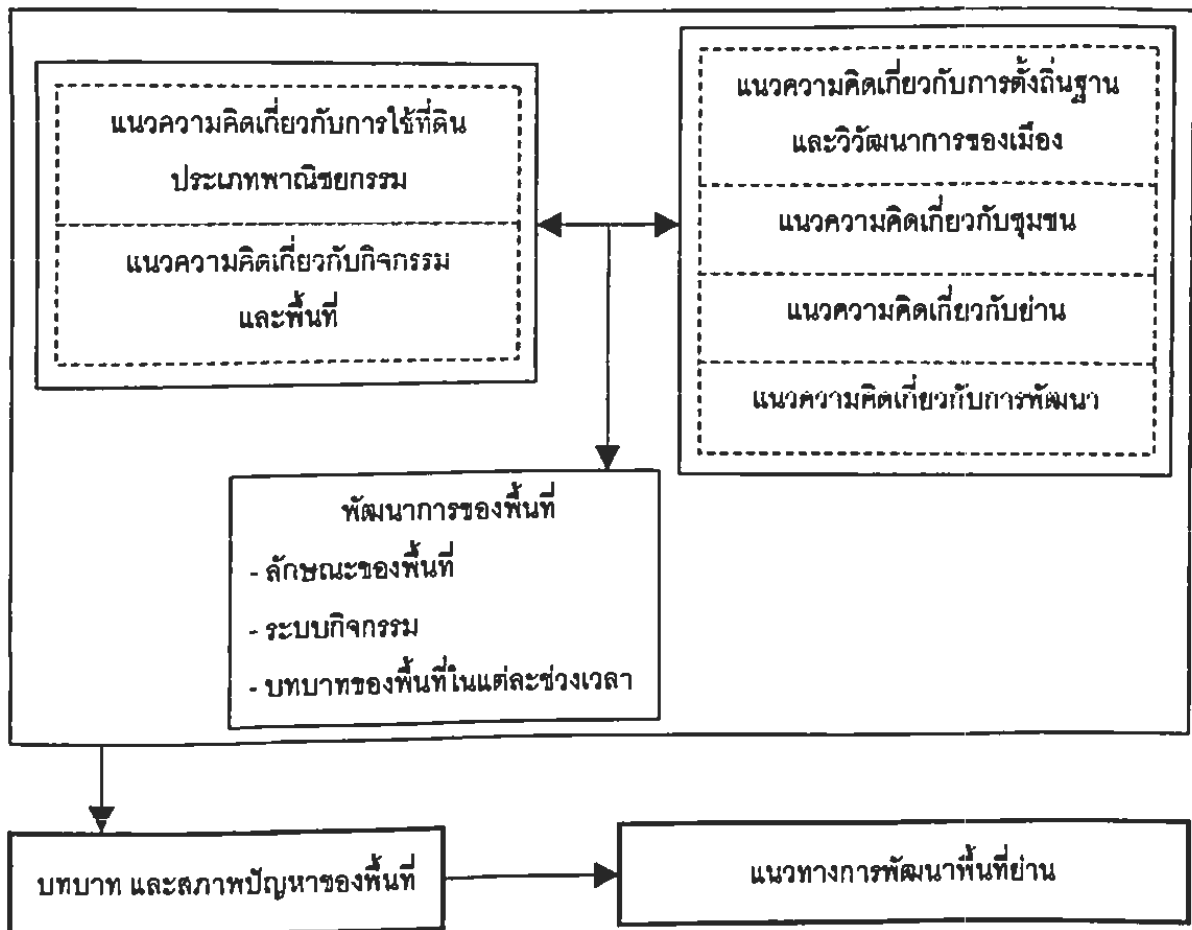
ระเบียบวิธีการดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เน้นการศึกษาความเป็นมาของย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่ออธิบายถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ นำมาสูกรอบแนวความคิดในการศึกษา ดังนี้

3.1 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

3.1.1 กรอบแนวความคิดในเชิงทฤษฎี

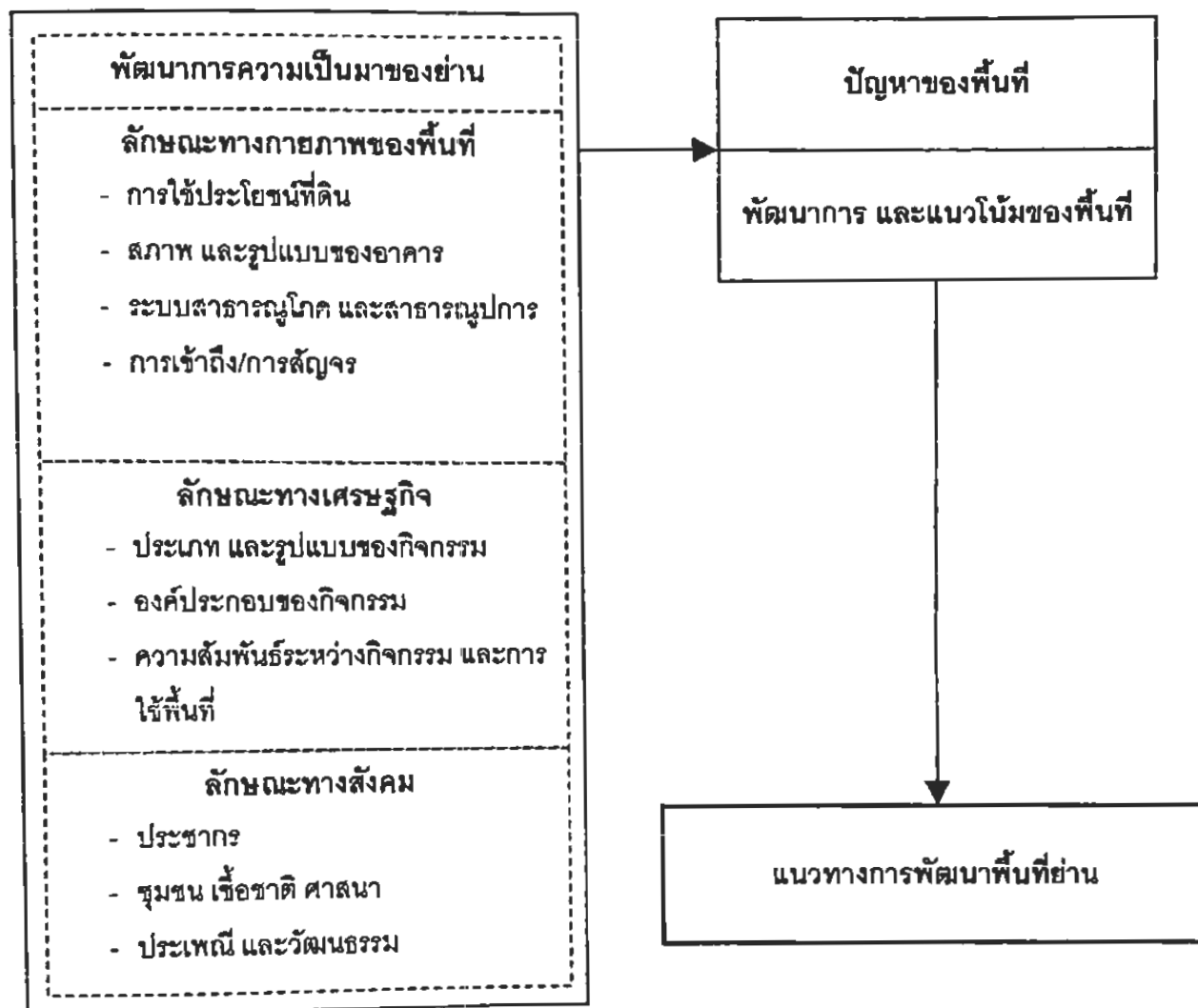
จากการทบทวนและศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ประกอบในการศึกษา อันนำมาสู่การสร้างกรอบแนวความคิดในเชิงทฤษฎี ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.1 กรอบแนวความคิดในเชิงทฤษฎี

3.1.2 กรอบแนวความคิดในการดำเนินการศึกษา

จากการทบทวนศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น นำมาสู่การกำหนดกรอบแนวความคิดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.2 กรอบแนวความคิดในการดำเนินการศึกษา

จากแผนภูมิที่ 3.2 กรอบแนวความคิดในการดำเนินการศึกษา ผู้ศึกษาได้นำแนวความคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ เพื่อนำมาวิเคราะห์ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อันจะสร้างความเข้าใจในสภาพปัญหาจริงในปัจจุบันของพื้นที่ รวมถึงเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล

ตารางที่ 3.1 แหล่งที่มาของข้อมูล

แหล่งที่มา	รายละเอียด	ข้อมูลหรือผลลัพธ์
ข้อมูลปฐมภูมิ	การลงสำรวจพื้นที่ และการจัดทำแผนที่ประกอบ - ผู้วิจัย - กล้องถ่ายรูป	1. ลักษณะทางกายภาพ - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา - การเข้าถึง และการสำรวจของพื้นที่ - การให้ประโยชน์ที่ดิน และอาคาร 2. สภาพสังคม และเศรษฐกิจ 3. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
	การสัมภาษณ์ - ผู้ประกอบการค้าและผู้อยู่อาศัยในย่าน - ผู้ซื้อสินค้า	แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้า และผู้อยู่อาศัยในย่าน 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ 2. ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ 3. ข้อมูลด้านกิจกรรมต่างๆ ในย่านตลาดปากน้ำ 4. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ 5. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ แบบสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้า 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ 2. ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ 3. ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้า 4. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ 5. ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงและพัฒนาย่านตลาดปากน้ำ
ข้อมูลทุติยภูมิ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	1. ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัว และพัฒนาการ: เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525) 2. บทบาทด้านการค้าและการผลิตของย่านโบ๊เบ๊ กรุงเทพมหานคร: จิราภา ธนาไชยกุล (2544) 3. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาททางด้านพาณิชย์กรรมของย่านสำเพ็ง กรุงเทพมหานคร: กฤตพร ลาภิมล (2546) 4. บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร: กฤตพร หัวใจเจริญ (2546) 5. การพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า กรณีศึกษา ย่านเทเวศน์ กรุงเทพมหานคร: อีมาพร วัชรานัน (2548) 6. การเปลี่ยนแปลงบทบาทของย่านสามย่าน กรุงเทพมหานคร: อัมภิกา พรหมประทาน (2550) 7. พัฒนาพื้นที่ย่านตลาดเก่า กรณีศึกษา ย่านตลาดตุล กรุงเทพมหานคร: นิคม หอมเย็น (2551)
	ข้อมูลสำนักผังเมือง จังหวัดสมุทรปราการ	1. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ 2. แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน เทศบาลนครสมุทรปราการ
	ข้อมูลเทศบาลนครสมุทรปราการ	1. สภาพทั่วไป และพัฒนาการของพื้นที่ 2. ยุทธศาสตร์การพัฒนา 3. รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่

ที่มา: จากการวิเคราะห์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากแหล่งที่มาของข้อมูลแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ จะนำมาใช้ในศึกษาข้อมูล ทั้งเชิงเนื้อหา และสถิติพื้นฐาน ซึ่งดำเนินการโดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และแสดงข้อมูลในรูปแบบตาราง และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา แล้วจึงนำมาสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของย่านตลาดปากน้ำ เป็นข้อมูลที่แสดงถึงข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการนำเสนอในรูปแบบของแผนที่ และรูปภาพ พร้อมทั้งอ้างถึงแนวความคิดประกอบกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้มีการทบทวนไว้แล้วในบทที่ 2 นอกจากนี้ยังมีข้อมูลด้านนโยบาย และโครงการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอธิบายในเชิงการบรรยาย โดยจะนำมาวิเคราะห์ควบคู่ไปกับข้อมูลด้านอื่นๆ เพื่อให้มีความชัดเจนในการแสดงถึงพัฒนาการของย่านตลาดปากน้ำยิ่งขึ้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านความสัมพันธ์ของผู้คน ระบบกิจกรรม และพื้นที่นั้น จะนำมาวิเคราะห์โดยข้อมูลเชิงบรรยาย และใช้รูปภาพ เพื่อแสดงถึงความชัดเจนของข้อมูลบทบาทของย่านที่มีต่อพื้นที่ได้ เพื่อให้ทราบปัญหาที่เป็นสภาพที่เกี่ยวกับผู้คน ระบบกิจกรรม และพื้นที่

3. การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านลักษณะของพื้นที่ซึ่งแสดงถึงความเป็นปัจจุบัน ทั้งทางด้านลักษณะกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงประเด็นปัญหาสำคัญของพื้นที่ รวมถึงแนวโน้มของพื้นที่ เพื่อจะนำไปวิเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง และนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

4. การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และพัฒนาการของย่านตลาดปากน้ำ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้น นำมาประกอบกับข้อมูลทางด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ อาศัยการวิเคราะห์ และนำเสนอในเชิงบรรยายแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหา ทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงและปัญหาที่เกี่ยวกับผู้คน ระบบกิจกรรม และพื้นที่ ที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1 ลักษณะทางกายภาพ

4.1.1 ที่ตั้ง

ย่านตลาดปากน้ำ ย่านตลาดปากน้ำตั้งอยู่บริเวณตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นย่านการค้าที่มีสำคัญมากแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ เนื่องจากตั้งอยู่ใจกลางเมือง และเป็นย่านตลาดเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับชาวปากน้ำมาเป็นเวลานาน ประกอบด้วย ย่านตลาดเก่า(ตลาดสด อาคารพาณิชย์เก่า) ย่านอาคารพาณิชย์ ย่านตลาดโต้รุ่ง ย่านที่อยู่อาศัย วัด/ศาลเจ้า หน่วยงานราชการ สถานศึกษาและท่าเรือข้ามฟาก โดยจัดว่ามีการใช้พื้นที่ของย่านอย่างหลากหลาย อันเป็นจุดเด่นของพื้นที่ย่านการค้าอย่างหนึ่ง

ตามข้อมูลของหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ(2544: 23) ระบุว่า เดิมจังหวัดสมุทรปราการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม โดยมีความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนเชิงพื้นที่ และประวัติศาสตร์กับเมืองพระประแดง และเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยลพบุรีเมื่อขอมยังเรืองอำนาจ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการเป็นเมืองใหม่ขึ้นที่บริเวณ บางเจ้าพระยา คือ ตำบลปากน้ำในปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่ในตำบลปากน้ำที่มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทางการค้าและเป็นศูนย์กลางเมืองนั้น เรียกว่า “ย่านตลาดปากน้ำ”

4.1.2 อาณาเขต

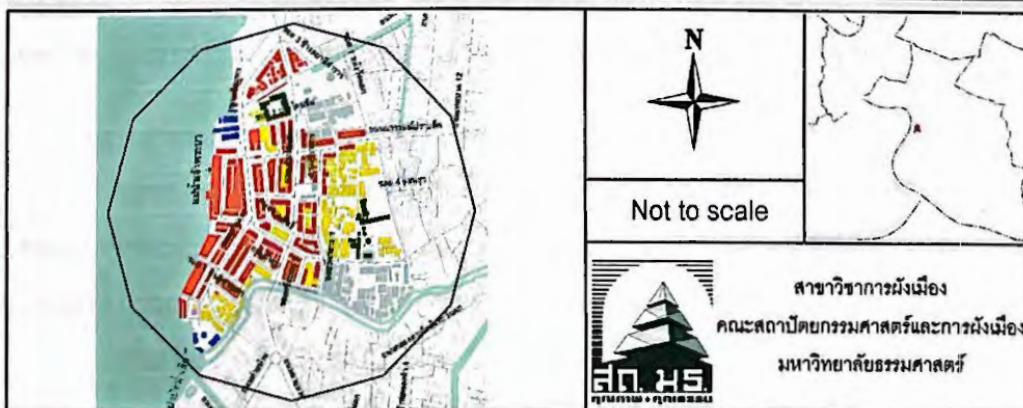
การศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษาบริเวณ “ย่านตลาดปากน้ำ” ซึ่งมีขอบเขตพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาในทิศตะวันตก และเริ่มตั้งแต่ถนนศรีสมุทรไปถึงสะพานข้ามคลองที่มีเส้นน้ำติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา รวมพื้นที่ศึกษาทั้งสิ้น 0.27 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (ภาพที่ 4.1)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	สถานีตำรวจภูธรเมืองสมุทรปราการ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ชุมชนหลังวัดพิชัยสงคราม (วัดนอก)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	แม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	สะพานท้ายบ้าน

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 4.1 พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำและพื้นที่โดยรอบ

ที่มา: www.pointthailand.com วันที่ 20 มกราคม 2553

4.1.3 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน ได้แก่

1. ที่ศาสนสถาน

ในย่านตลาดปากน้ำมีที่ดินวัดอยู่ 2 แห่ง ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมการศาสนา คือ ที่ดินของวัดพิชัยสงคราม ประกอบด้วย พื้นที่บริเวณวัดพิชัยสงคราม และตามแนวเส้นถนนอมรเดช รวมไปถึงโรงเรียนอนุบาลวัดพิชัยสงคราม และที่ดินของวัดกลางวรวิหาร ประกอบด้วย พื้นที่บริเวณวัดกลางวรวิหาร และชุมชนแสนสุข (ถนนวัดกลาง) อีกทั้งศาลเจ้าพ่อหลักเมืองก็ได้ขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่รองศาสนสถานอีกด้วย

2. ที่เอกชน หรือที่ส่วนบุคคล

ที่ดินของเอกชน หรือที่ส่วนบุคคล เป็นพื้นที่ที่มีสัดส่วนประมาณ 2 ใน 3 ส่วนของพื้นที่ และเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงย่อยหลายเจ้าของ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เจ้าของใช้ประกอบกิจกรรมการค้าควบคู่ไปกับการอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีพื้นที่บางส่วนที่ใช้ประกอบกิจกรรมการค้าเพียงอย่างเดียว เช่น บริเวณตลาดสดเทศบาลหรือตลาดสดวิบูลย์ศรี และห้างสรรพสินค้าอิมพีเนีย เป็นต้น

4.1.4 การเข้าถึงพื้นที่ และการสัญจร

ระบบการสัญจรทางบก

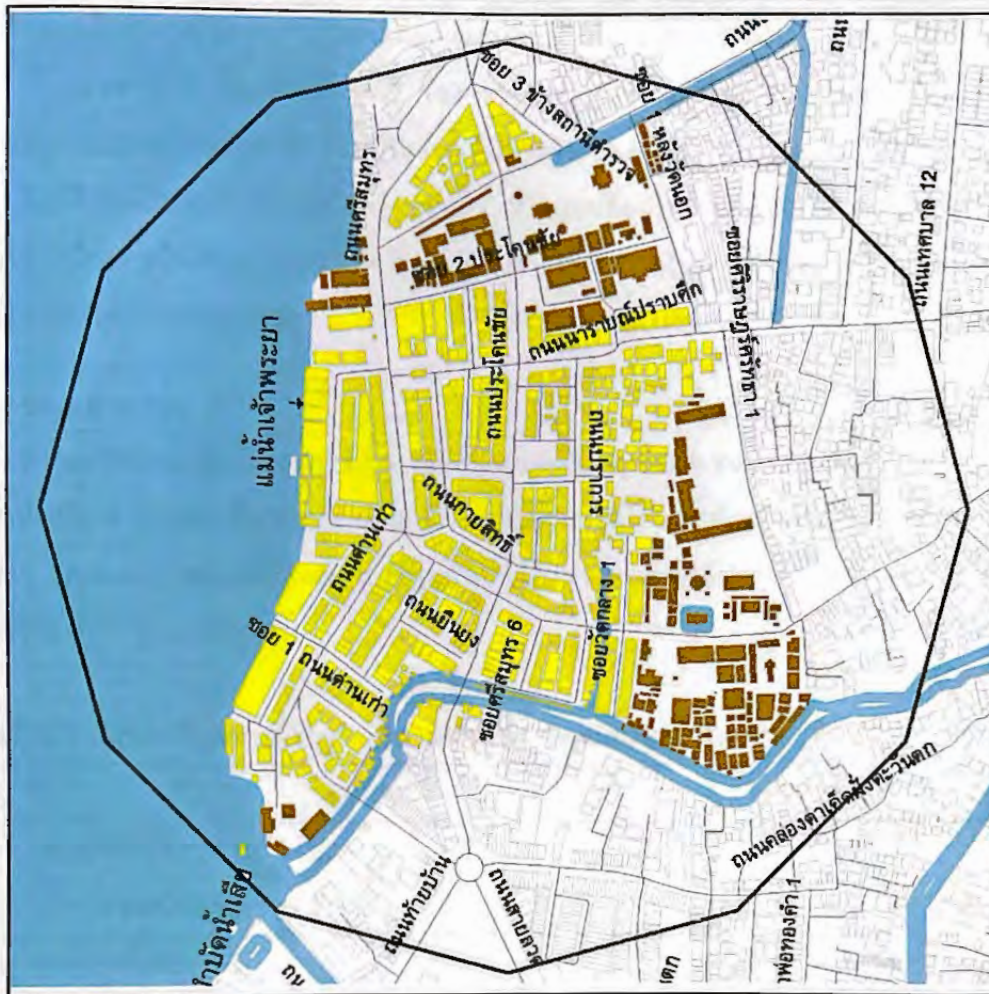
ถนนสายหลัก

- ถนนสุขุมวิท เป็นถนนสายหลักจากกรุงเทพมหานครผ่านแยกบางนา-ตราด ตรงที่เข้าสู่อำเภอเมืองสมุทรปราการ มีขนาด 3 ช่องจราจรต่อทิศทาง กว้างช่องจราจรละ 3.5 เมตร ไม่มีไหล่ทาง ห้ามจอดพาหนะตลอดแนวและตลอดเวลา มีเกาะกลางแบบยกขึ้น กว้างประมาณ 3.5 เมตร ทางเดินเท้าทั้งสองฝั่งกว้างประมาณ 4 เมตร เป็นถนนสายหลักที่เข้าสู่พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำได้สะดวกและรวดเร็วที่สุด ซึ่งทำให้มีปริมาณรถหนาแน่นตลอดทั้งวัน โดยเฉพาะช่วงเวลาเร่งด่วนในบริเวณที่มุ่งสู่อำเภอเมืองสมุทรปราการ จะมีปริมาณรถหนาแน่นมาก

ถนนสายรอง

- ถนนศรีสมุทร เป็นสายสำคัญในย่านตลาดปากน้ำ ถนนมีขนาด 2 ช่องจราจร กว้างช่องจราจรละ 4 เมตร ไม่มีไหล่ทาง มีร้านค้าและรถจอดล้ำเข้ามาในผิวจราจร และมีประชาชนเดินข้ามถนนจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่ด้านข้างเป็นตลาดสดขนาดใหญ่ พาหนะเคลื่อนที่ไม่สะดวก
- ถนนประโคนชัย เป็นถนนขนาด 2 ช่องจราจร กว้างช่องจราจรละ 3.5 เมตร มีไหล่ทางด้านซ้ายและขวากว้างประมาณ 2 เมตร ผ่านร้านค้าและแหล่งกำเนิดกิจกรรมหนาแน่น มีพาหนะจอดตลอดทั้งสองฝั่ง เดินทางสะดวกตั้งแต่บริเวณสถานีตำรวจถึงวงเวียนหน้าพิคา

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 4.2 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

สัญลักษณ์:

- ที่ศาสนสถาน
- ที่เอกชน หรือที่ส่วนบุคคล
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- เส้นถนน
- แม่น้ำลำคลอง

0 100 200
meters

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรปราการ และพัฒนาโดยผู้วิจัย (10 มีนาคม 2553)

- ถนนนารายณ์ปราบศึก เป็นถนนขนาด 2 ช่องจราจร กว้างช่องจราจรละ 3.5 เมตร มีไหล่ทางด้านซ้ายและขวากว้างประมาณ 2 เมตร ตัดผ่านกับถนนศรีสมุทรเกิดสี่แยกไฟแดงใหญ่ในย่านตลาดปากน้ำ มีธนาคารกรุงเทพฯ อยู่ตรงสี่แยกและมีร้านค้าหนาแน่นตลอดแนว

- ถนนด่านเก่า เป็นถนนขนาด 2 ช่องจราจร กว้างช่องจราจรละ 3.25 เมตร เชื่อมระหว่างถนน ศรีสมุทรและวงเวียนหอนาฬิกา ไม่มีไหล่ทาง มีร้านค้าตลอดแนว

โดยที่ถนนสายรองในย่านตลาดปากน้ำนั้น เป็นถนนที่อยู่ในย่านการค้าที่สามารถจอดรถยนต์ริมทางได้ เนื่องจากในย่านขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ทำให้ถนนภายในย่านตลาดปากน้ำประสบปัญหาการจราจรติดขัด เดินทางไม่สะดวก

ถนนสายย่อย

ถนนสายย่อยในย่านตลาดปากน้ำ เป็นทางคอนกรีตขนาดเล็ก ขนาดกว้างประมาณ 1.5 – 3 เมตร แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ถนนสายย่อยที่เชื่อมกับย่านการค้า และยังคงมีกิจกรรมทางการค้าสองข้างทาง และถนนสายย่อยที่เชื่อมต่อไปยังชุมชน เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้าที่อยู่ใจกลางเมืองที่มีย่านชุมชนล้อมรอบ

ตารางที่ 4.1 รายละเอียดถนนในย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ชื่อถนน	ความยาว (ม.)
ถนนศรีสมุทร	981.10
- ถนนศรีสมุทร ซอย 1	230.49
ถนนสุทธิภิรมย์	490.14
ถนนบางซ้อง	247.63
ถนนอรรคราช	179.01
ถนนกายสิทธิ์	204.34
ถนนประโคนชัย	791.01
ถนนปราการ	284.58
ถนนวัดกลาง	294.93
ถนนนารายณ์ปราบศึก	543.83
ถนนด่านเก่า	216.84

ที่มา: กองช่าง เทศบาลนครสมุทรปราการ

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของถนนและการเข้าถึงของพื้นที่ย่านตลาด
ตลาดปากน้ำประสบปัญหาการจราจรติดขัดและขาดแคลนพื้นที่จอดรถ

สรุปได้ว่าพื้นที่ย่าน

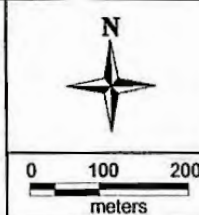
การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 4.3 เส้นทางสัญจร

สัญลักษณ์:

- ถนนสายหลัก
- ถนนสายรอง
- ถนนสายย่อย

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรปราการ และพัฒนาโดยผู้วิจัย (10 มีนาคม 2553)

การเข้าถึงโดยรถประจำทาง

ย่านตลาดปากน้ำเป็นพื้นที่หลักในการเชื่อมต่อของการเดินทางภายในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ การเดินทางโดยรถประจำทางมีป้ายจอดรถประจำทางเข้าสามารถลงได้ที่ป้ายจอดรถประจำทางหน้าวัดพิชัยสงคราม และขาออกสามารถขึ้นที่ป้ายจอดรถประจำทางหน้าบ้านพักตำรวจเก่า ถนนศรีสมุทร ซึ่งเป็นป้ายจอดรถประจำทางหลักของพื้นที่ โดยในพื้นที่มีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่าน ดังนี้

- รถโดยสารประจำทางธรรมดาสาย 25, 102, 142, 145, 365, 1141, 1286
- รถโดยสารประจำทางปรับอากาศสาย 25, 102, 142, 145, 507, 508, 511, 536, 552A, 365
- รถสองแถวประจำทางสาย ปากน้ำ-ท้ายบ้าน, ปากน้ำ-สายลวด, ปากน้ำ-ตำหรุ, ปากน้ำ-ปู่เจ้า, ปากน้ำ-ตรากบ, ปากน้ำ-กม.30, ปากน้ำ-กม.36
- รถตู้เอกชนสาย ปากน้ำ-ชีคอนสแควร์, ปากน้ำ-บางกระบือ, ปากน้ำ-สนามบินสุวรรณภูมิ

ซึ่งจากการที่พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำมีการเข้าถึงของรถประจำทางได้อย่างสะดวก อันเป็นแรงดึงดูดอย่างหนึ่งให้คนภายนอกพื้นที่เข้ามาทำกิจกรรมในย่าน แต่เนื่องจากการที่มีปริมาณรถโดยสารประจำทางจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดบริเวณจุดจอดรถโดยสารประจำทาง

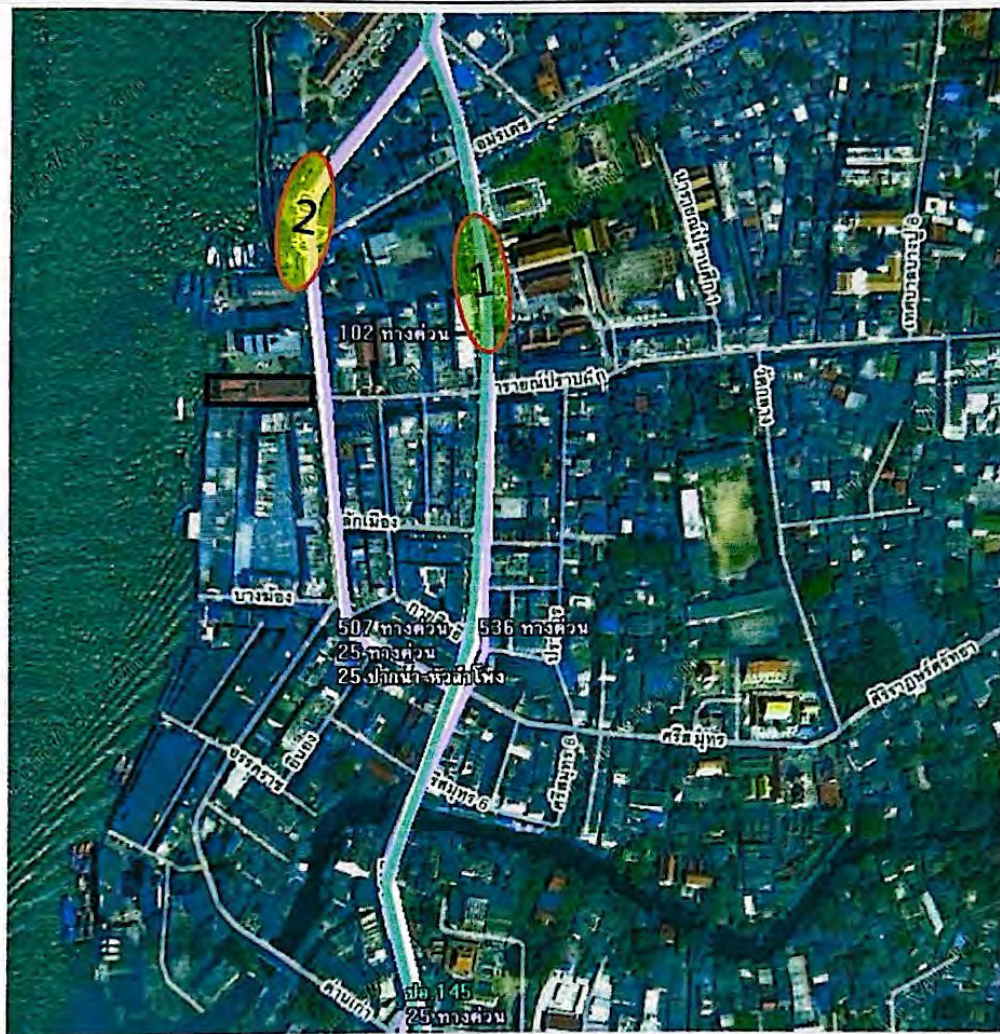
ระบบการสัญจรทางน้ำ

ท่าเรือวิบูลย์ศรี

ท่าเรือวิบูลย์ศรี ตั้งอยู่บริเวณตลาดสดเทศบาลนครสมุทรปราการ โดยมีถนนศรีสมุทรเป็นถนนสายหลักในการเข้าสู่บริเวณท่าเรือวิบูลย์ศรี (ฝั่งอำเภอเมือง) ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นตลาดสด จอดพาหนะได้ไม่สะดวก เป็นท่าเรือร้างห่างจากตลาดปากน้ำ ไปยังฝั่งอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ค่าโดยสาร 2 บาท โดยที่บริเวณท่าเรือแห่งนี้อยู่ใกล้ปากแม่น้ำเป็นอย่างมากทำให้กระแสน้ำค่อนข้างแรง เรือเล็กไม่สามารถใช้ได้ ซึ่งท่าเรือวิบูลย์ศรีจะเปิดให้บริการตลอดทั้งวัน เพื่อรองรับความต้องการในการเดินทางเข้า-ออกย่าน นอกจากนี้การเดินทางข้ามฟากสามารถใช้ท่าเรือที่บริเวณศาลากลางจังหวัดก็ได้เช่นกัน แต่จะให้บริการเฉพาะช่วงงานเทศกาลเท่านั้น

การเข้าถึงโดยการเดินเท้า

การเข้าถึงโดยการเดินเท้า สามารถทำได้โดยใช้เส้นทางการเดินทางตามแนวทางเท้าบริเวณริมถนนสายหลัก และถนนซอยต่างๆ ที่เชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งภายในย่านตลาดปากน้ำและบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ย่าน นอกจากนี้ยังสามารถใช้ทางเล็กๆ เพื่อเข้าสู่พื้นที่ย่าน โดยภายในย่านจะมีกลุ่มอาคารพาณิชย์ตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดช่องทางขนาดเล็กที่อยู่ระหว่างอาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นเส้นทางที่สามารถเข้าสู่พื้นที่ย่านได้เช่นกัน

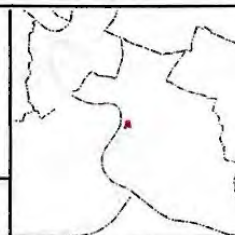
แผนที่ที่ 4.4 การให้บริการขนส่งสาธารณะ

สัญลักษณ์:

- 1 ป้ายจอดรถประจำทางขาเข้า
(หน้าวัดพิชัยสงคราม)
 - 2 ป้ายจอดรถประจำทางขาออก
(หน้าบ้านพักตำรวจเก่า)
 - ทำเรื่องข้ามฟาก

Not to scale

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: www.pointthailand.com (วันที่ 20 มกราคม 2553)

4.1.5 สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

สาธารณูปโภค

1) ไฟฟ้า

ระบบจำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่บ้านเรือน และสถานประกอบการภายในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ รวมทั้งในย่านตลาดปากน้ำ อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้านครหลวงสำนักงานเขตสมุทรปราการ ซึ่งปัจจุบันสามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดภายในเทศบาลนครสมุทรปราการ รวมถึงระบบไฟฟ้าสองครอบคลุมถนนทุกสายในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ

2) ประปา

การผลิตและจำหน่ายน้ำประปาภายในย่านตลาดปากน้ำ และเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ อยู่ในความรับผิดชอบของการประปานครหลวงสาขาสมุทรปราการ ซึ่งปัจจุบันสามารถจ่ายน้ำประปาได้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของเทศบาลนครสมุทรปราการ

3) โทรศัพท์

ในพื้นที่เขตเทศบาลนครสมุทรปราการ ได้รับบริการจากชุมสายโทรศัพท์จากชุมสายโทรศัพท์สมุทรปราการ ตั้งอยู่ถนนสุขุมวิท ซึ่งการให้บริการครอบคลุมทุกพื้นที่ในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ รวมทั้งในย่านตลาดปากน้ำ

4) ไปรษณีย์โทรเลข

ภายในเขตพื้นที่เทศบาลนครสมุทรปราการมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ซึ่งสามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง ในการจัดส่งจดหมาย พัสดุภัณฑ์ และ ธนาปัติ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขภายในเขตพื้นที่เทศบาลนครสมุทรปราการ มีดังนี้

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขสมุทรปราการ
- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขปากน้ำ

5) การจัดการขยะมูลฝอย

ในขอบเขตพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ ได้รับบริการเก็บขนขยะมูลฝอยจากหน่วยงานเทศบาลนครสมุทรปราการ ซึ่งในเขตพื้นที่เทศบาลนครสมุทรปราการมีปริมาณขยะโดยเฉลี่ย 100 ตัน/วัน ขยะที่เก็บขนได้ 100 ตัน/วัน ขยะที่กำจัดได้ 90 ตัน/วัน กำจัดด้วยวิธีการเทกอง วิธีการจัดเก็บและขนขยะโดยการจ้างเหมาเอกชน โดยที่ดินสำหรับกำจัดขยะที่หาดอมรา จำนวน 16 ไร่ 1 งาน 12 ตารางวา ตั้งอยู่ที่ตำบลบางปู ห่างจากเขตเทศบาลเป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร เป็นที่ดินของเทศบาลนครสมุทรปราการ

6) การระบายน้ำ

เขตพื้นที่เทศบาลนครสมุทรปราการ มีพื้นที่น้ำท่วมคิดเป็นร้อยละ 2.2 ของพื้นที่ทั้งหมด ระยะเวลาที่น้ำท่วมขังนานที่สุด 4 ชั่วโมง โดยภายในย่านตลาดปากน้ำจัดอยู่ในเขตพื้นที่น้ำท่วมขังบ่อยครั้ง เนื่องจากมีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตกของพื้นที่ ทั้งนี้ เทศบาลนครสมุทรปราการมีเครื่องสูบน้ำ ขนาด 70 แรงม้า 4 เครื่อง 50 แรงม้า 5 เครื่อง เพื่อจัดการระบายน้ำ

7) การบรรเทาสาธารณภัย

ย่านตลาดปากน้ำ เป็นย่านที่มีอาคารอยู่หนาแน่น ประกอบด้วยอาคารไม้เก่า อาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ และที่อยู่อาศัยของชุมชน อันเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงในการเกิดการอัคคีภัยค่อนข้างมาก ทางหน่วยงานบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาลนครสมุทรปราการได้จัดให้มีรถยนต์ดับเพลิง 5 คัน รถบรรทุกน้ำ 4 คัน เรือยนต์ดับเพลิง 2 ลำ รถยนต์กู้ภัยนอกประสงค์ 1 คัน รถกระเช้าดับเพลิงตึกสูง 1 คัน เครื่องดับเพลิงชนิดหามหาม 5 เครื่อง เพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างกระทันหัน

สาธารณูปการ

8) สถานศึกษา

- โรงเรียนเทศบาล 5 (วัดกลาง)

โรงเรียนเทศบาล 5 (วัดกลาง) เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครสมุทรปราการ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของย่านตลาดปากน้ำ ซึ่งอยู่ด้านในของถนนวัดกลาง ซึ่งเป็นถนนสายย่อยขนาดเล็ก รถยนต์เข้าถึงได้ลำบาก นักเรียนส่วนใหญ่จึงเป็นเด็กที่อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณชุมชนแสนสุข ถนนวัดกลาง

- โรงเรียนอนุบาลวัดพิชัยสงคราม

โรงเรียนอนุบาลวัดพิชัยสงคราม เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดสมุทรปราการ เปิดสอนตั้งแต่อนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 และมีนักเรียนจำนวนมาก แต่เนื่องจากตั้งอยู่ที่ 30 ถนนประโคนชัย ซึ่งอยู่ริมถนนสายสำคัญบริเวณใจกลางของย่านตลาดปากน้ำทำให้มีพื้นที่อย่างจำกัด และประสบปัญหาขาดแคลนที่จอดรถ ในช่วงเวลาหลังเลิกเรียน จะมีรถยนต์ของผู้ปกครองมาจอดรับบุตรหลานจำนวนมาก เป็นเหตุให้ถนนประโคนชัยเกิดการจราจรติดขัดอย่างมาก

- โรงเรียนศรีวิทยาปากน้ำ

โรงเรียนศรีวิทยา(ปากน้ำ) เป็นโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ติดต่อกับย่านตลาดปากน้ำ เปิดสอนตั้งแต่เตรียมอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทำให้มีนักเรียนจำนวนมาก เนื่องจากตั้งอยู่ในใกล้เคียงกับย่านตลาดปากน้ำมาก ทำให้ประสบปัญหาเรื่องที่จอดรถ ส่งผลถึงปัญหาจราจรติดขัดบริเวณหน้าโรงเรียน และต่อเนื่องมายังย่านตลาดปากน้ำ ทำให้การแก้ไขปัญหามีไปได้ยาก

ตารางที่ 4.2 รายละเอียดโรงเรียนและจำนวนครูและนักเรียนในย่านตลาดปากน้ำ

ลำดับที่	ชื่อโรงเรียน	จำนวน(คน)	
		ครู	นักเรียน
1	สังกัดเทศบาลนครสมุทรปราการ - โรงเรียนเทศบาล 5 (วัดกลาง)	36	841
2	สังกัดเดิม สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ - โรงเรียนอนุบาลวัดพิชัยสงคราม	49	1,639
3	สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน - โรงเรียนศรีวิทยาปากน้ำ	80	1,714

ที่มา: กองการศึกษา เทศบาลนครสมุทรปราการ

9) สถานที่ราชการ

- ศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ

ศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ มีพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งอยู่บนถนนศรีสมุทรช่วงก่อนที่จะเข้าสู่ย่านตลาดปากน้ำ เป็นสถานที่ตั้งของหน่วยงานการปกครองที่สำคัญต่างๆ ของจังหวัดสมุทรปราการ และเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งการจัดงานมหกรรมประจำปี และเป็นพื้นที่ออกกำลังกายหลักของชาวปากน้ำ

- เทศบาลนครสมุทรปราการ

เทศบาลนครสมุทรปราการ ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกับศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ เปิดให้บริการแก่ประชาชนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ซึ่งการดูแลความเรียบร้อย และการประกอบกิจการการค้าของย่านตลาดปากน้ำ อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครสมุทรปราการ

- สถานีตำรวจภูธรเมืองสมุทรปราการ

สถานีตำรวจภูธรเมืองสมุทรปราการ ตั้งอยู่บนถนนศรีสมุทร ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับทิศเหนือของย่านตลาดปากน้ำ เป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งก่อนที่จะเข้าสู่ย่านตลาดปากน้ำ ดูแลรับผิดชอบในด้านความเรียบร้อย และความสงบร่มเย็นของอำเภอเมืองสมุทรปราการ

- ศาลจังหวัดสมุทรปราการ

ศาลจังหวัดสมุทรปราการ ตั้งอยู่บนถนนศรีสมุทรช่วงก่อนที่จะเข้าสู่ย่านตลาดปากน้ำ มีพื้นที่ติดต่อกับย่านตลาดปากน้ำ และติดต่อกับศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ อีกทั้งตั้งอยู่ตรงข้ามกับสถานีตำรวจภูธรเมืองสมุทรปราการ ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งก่อนที่จะเข้าสู่ย่านตลาดปากน้ำ

10) สถานพยาบาล

โรงพยาบาลเอกชน

- โรงพยาบาลเมืองสมุทรปราการ

โรงพยาบาลเมืองสมุทรปราการ ตั้งอยู่ที่ 456/36 ซอยเทศบาล 12 นารายณ์ปราบศึก ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ ก่อตั้งเมื่อ ปี พ.ศ.2522 เป็นโรงพยาบาลเอกชนแห่งแรกในจังหวัดสมุทรปราการ ตั้งอยู่ในเขตชุมชนของเทศบาล สามารถรองรับผู้ป่วยได้ถึง 200 เตียงในปี พ.ศ.2546 มีบุคลากรรวม 759 คน ในด้านการพัฒนามาตรฐานการให้บริการ ปี พ.ศ.2543 โรงพยาบาลได้รับการรับรองมาตรฐาน ISO 9002:1994 และได้รับการรับรองมาตรฐาน ISO 9001:2000 ในปี พ.ศ.2548

ศูนย์บริการสาธารณสุขในสังกัดเทศบาลนครสมุทรปราการ

ศูนย์บริการสาธารณสุขในสังกัดเทศบาลนครสมุทรปราการ มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์สาธารณสุข 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 9 คน ประกอบด้วย พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 6 คน และพยาบาลเทคนิค จำนวน 3 คน สำหรับบุคลากรทางการแพทย์ ได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลสมุทรปราการ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัด ได้ส่งแพทย์จำนวน 2 คน และทันตแพทย์จำนวน 3 คน หมุนเวียนมาให้บริการ

โรคที่คนเข้ามารับการรักษามากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคทางเดินหายใจ โรคระบบไหลเวียนโลหิต โรคในช่องปากและระบบย่อยอาหาร โรคติดเชื้อ และโรคต่อมไร้ท่อ

คลินิกเอกชน

คลินิกเอกชนในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการบริเวณย่านตลาดมีจำนวน 32 แห่ง แยกเป็นคลินิกทั่วไป 21 แห่ง และคลินิกทันตกรรม 11 แห่ง

11) ศาสนสถาน

- วัดพิชัยสงคราม

วัดพิชัยสงครามเป็นวัดที่เก่าแก่มาแต่โบราณสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2253 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ไม่มีปรากฏว่าผู้ใดสร้างวัดนี้แต่เดิมมีชื่อว่า วัดโพธิ์ส่วนชื่อวัดพิชัยสงครามนั้นเปลี่ยนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกว่า "วัดนอก" เนื่องจากว่าสมัยก่อนนั้นวัดตั้งอยู่นอกตัวเมือง (ภาพที่ 4.1)

- วัดกลางวรวิหาร

ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ เป็นอารามหลวงชั้นโทสร้างขึ้นใน พ.ศ.2299 ตรงกับรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เดิมชื่อวัดสระโกทอง ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดกลาง วัดนี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าบันมีลายปูนปั้นประดับเครื่องลายคราม ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องปฐมสมโพธิกถา และยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงใน พ.ศ.2449

- ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ

ตั้งอยู่ริมถนนประโคนชัย ได้มีพิธีฝังหลักเมือง เมื่อปี พ.ศ.2362 เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่นับถือ ของชาวจังหวัดสมุทรปราการมานานเกือบ 200 ปี เดิมอยู่ภายในด้านหลังป้อมประโคนชัย เมื่อป้อมประโคนชัยถูกรื้อสร้างเป็นแนวถนน จึงมีการตั้งชื่อถนนให้เป็นอนุสรณ์ตามชื่อแนวป้อมปราการเดิม คือ ถนนประโคนชัย ส่วนด้านหลังศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นคลองคูเมืองที่ป้องกันข้าศึกเข้าด้านหลังป้อม

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ มีลักษณะซึ่งแตกต่าง จากการสร้างหลักเมือง ที่อื่นๆ ที่มีการแยกแยะ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ประจำเมือง เป็น 2 สถานที่ คือ

ศาลเจ้าพ่อ: ด้านคุ้มครองเมือง ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อของจีน

เสาหลักเมือง: ซึ่งถือเป็นฐานหลักแต่ละของเมือง

12) สวนสาธารณะ

สวนสุขภาพเฉลิมพระเกียรติ ร.9 เป็นสวนสาธารณะขนาดเล็ก ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าของศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ เป็นที่ไว้สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ และจัดงานกิจกรรมขนาดเล็ก ภายในสวนมีเพียงอุปกรณ์ออกกำลังกายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

13) ห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดสมุทรปราการ จัดตั้งเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2492 โดยใช้อาคารของวัดตะโกทอง (วัดกลางวรวิหาร) เป็นที่ให้บริการ แต่เนื่องจากช่วงแรกของการดำเนินงาน ห้องสมุดยังไม่ได้มีการสนับสนุนด้านงบประมาณ จึงยังไม่มีอาคารที่ทำการเป็นเอกเทศ ต้องพึ่งพาอาคารของวัด และส่วนราชการอื่นเป็นสถานที่ให้บริการ และมีการย้ายที่ทำการอยู่หลายครั้ง ก่อนที่จะมีอาคารที่ทำการปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ถนนศรีสมุทร ขอย1

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

วัดพิชัยสงคราม

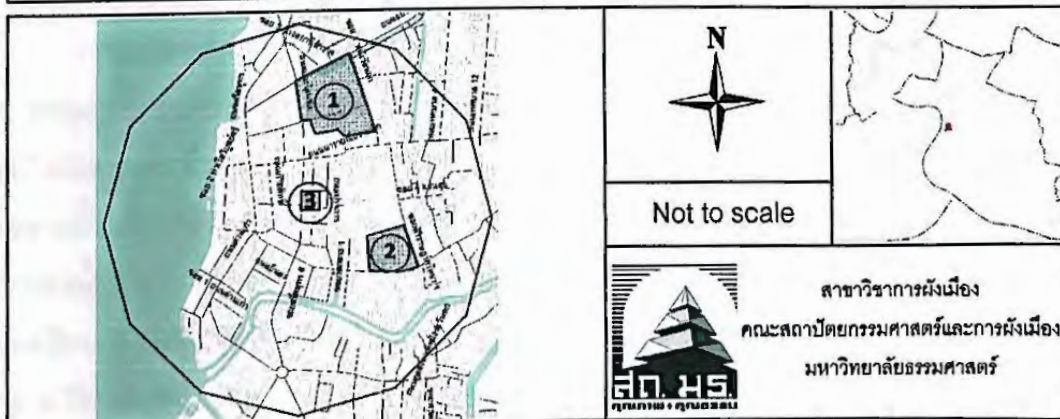
วัดกลางวรวิหาร

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

ภาพที่ 4.1 ศาสนสถานบริเวณย่านตลาดปากน้ำ

ที่มา: จากการสำรวจ (มกราคม พ.ศ.2553)

4.2 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และประชากร

4.2.1 สังคมและวัฒนธรรม

ศาสนา

ภายในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการมีผู้นับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 7 และนับถือศาสนาคริสต์ ประมาณร้อยละ 3 ซึ่งอนุมานได้ว่า ผู้ที่อยู่ในย่านตลาดปากน้ำนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ (ที่มา: เทศบาลนครสมุทรปราการ)

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการส่วนใหญ่ จะเหมือนกับวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศและพุทธศาสนา โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ในการจัดกิจกรรมมักจัดขึ้นที่ศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ รวมถึงภายในย่านตลาดปากน้ำ ซึ่งได้แก่

- ประเพณีวันขึ้นปีใหม่

จัดขึ้นในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การทำบุญตักบาตร และมหรสพ

- ประเพณีสงกรานต์

จัดขึ้นในช่วงวันที่ 12 - 15 เดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การทำบุญตักบาตร รดน้ำดำหัว ขบวนแห่ทางสงกรานต์ และมหรสพ นอกจากนี้ประชาชนยังได้มีการเล่นน้ำภายในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ

- ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา

จัดขึ้นในช่วงเดือนกรกฎาคม (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8) ของทุกปี ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การทำบุญตักบาตร การหล่อเทียนพรรษา และการจัดขบวนแห่เทียนเข้าพรรษาวาดวัดต่างๆ ในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ

- งานนมัสการองค์พระสมุทรเจดีย์และงานกาชาด

งานนมัสการองค์พระสมุทรเจดีย์จัดขึ้นทุกปี การเตรียมงานจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 2 ค่ำ เดือน 11 ชาวสมุทรปราการจะเย็บผ้าแดงผืนใหญ่ เพื่อใช้ห่มองค์พระสมุทรเจดีย์ ซึ่งต้องใช้เวลาเย็บ 2 วัน และในวันแรม 5 ค่ำ เดือน 11 โดยจะมีการแห่ผ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งทางบกและทางน้ำ เริ่มตั้งต้นขบวนจากบริเวณศาลากลางจังหวัด เดินแห่รอบเมืองปากน้ำ แล้วมาแห่ทางเรือจากปากน้ำไปทางเรือ แล้วยกขบวนกลับมาทำพิธีทักษิณาวรรตรอบองค์พระสมุทรเจดีย์ ซึ่งจะห่มไปตลอดปีจนกว่าจะถึงการทำพิธีห่มในปีถัดไป งานนี้ถือเป็นงานประจำปีของจังหวัด และจัดร่วมกับงานกาชาด มีการออกร้านจำหน่ายสินค้า การแสดง การละเล่น 9 วัน 9 คืน

- ประเพณีวันลอยกระทง

จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (ช่วงเดือนพฤศจิกายน) ของทุกปี มีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การประกวดกระทง ประกวดนางนพมาศ ลอยกระทง และมหรสพ

4.2.2 ประชากร

ประชากร

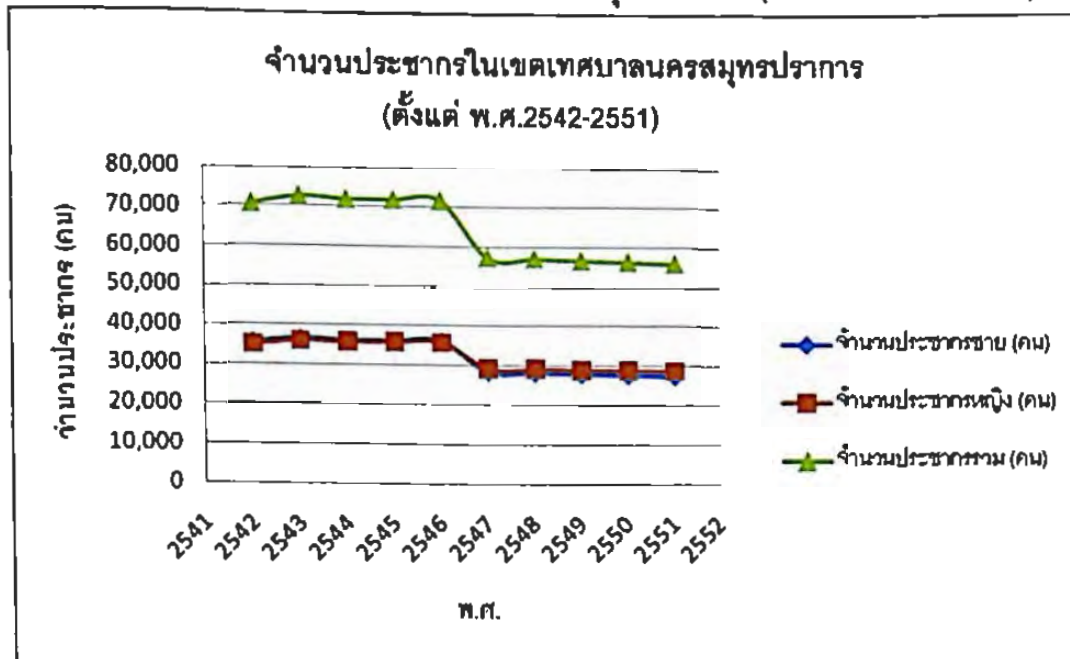
จากการศึกษาข้อมูลประชากรชาย หญิง และประชากรรวมของเทศบาลนครสมุทรปราการ ในช่วงเวลา 10 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2551) ตามตารางที่ 4.4 พบว่า เทศบาลนครสมุทรปราการมีจำนวนประชากรเพศชายและเพศหญิงอยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน และประชากรมีขนาดลดลงตามลำดับ ซึ่งอาจมาจากนโยบายของเทศบาลนครสมุทรปราการ ที่ส่งเสริมการขยายความเจริญจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จำนวนประชากรในเขตพื้นที่เทศบาลนครสมุทรปราการลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต

ตารางที่ 4.3 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ (ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2551)

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากรชาย (คน)	จำนวนประชากรหญิง (คน)	จำนวนประชากรรวม (คน)
2542	35,599	34,973	70,572
2543	36,497	35,999	72,496
2544	36,035	35,707	71,742
2545	35,965	35,767	71,732
2546	35,961	35,648	71,609
2547	28,178	29,134	57,312
2548	27,948	29,098	57,046
2549	27,685	28,929	56,614
2550	27,457	28,834	56,291
2551	27,171	28,671	55,842

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (www.dopa.go.th) ณ วันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2553

แผนภูมิที่ 4.1 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ (ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2551)

ที่มา: จากการวิเคราะห์

ชุมชน

ภายในเทศบาลนครสมุทรปราการมีชุมชนทั้งสิ้น 22 ชุมชน แต่มีเพียง 2 ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ คือ ชุมชนแสนสุข และชุมชนตรอกถ่าน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการสร้างอาคารบ้านเรือนถูกสร้างขึ้นอย่างแออัด ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย อีกทั้งคนในชุมชนยังประสบปัญหาขยะล้นตึก แพร่ระบาด และมีเข้าถึงจากทางรถยนต์ได้ลำบาก เนื่องจากเป็นถนนย่อยที่มีขนาดแคบ ที่สามารถเข้าถึงได้โดยการเดินทาง รถจักรยานและรถจักรยานยนต์เท่านั้น (ดังตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 รายชื่อและสถานที่ตั้งของชุมชนภายในย่านตลาดปากน้ำ

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	สถานที่ตั้งชุมชน	จำนวนบ้าน	จำนวนครอบครัว
1	แสนสุข	ถนนวัดกลาง (ซอยแสนสุข) ต.ปากน้ำ อ.เมืองสมุทรปราการ	109	125
2	ตรอกถ่าน	ถนนนารายณ์ปราบศึก (ตรอกถ่าน) ต.ปากน้ำ อ.เมืองสมุทรปราการ	148	161

ที่มา: กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครสมุทรปราการ

4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การค้าทั่วไปมีลักษณะเป็นการค้าปลีกและค้าส่ง ซึ่งแหล่งพาณิชยกรรมจะอยู่บริเวณใจกลางเมืองย่านตลาดปากน้ำ ริมถนนสายสำคัญต่างๆ ประกอบด้วยแผงลอย ร้านค้า ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล บริษัทจำกัด ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน สำนักงานประกันภัย โรงแรม โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

4.3.1 การแบ่งประเภทกิจกรรมการค้า

การแบ่งประเภทกิจกรรมการค้าในย่านตลาดปากน้ำ พิจารณาตามแนวความคิดของ Chapin ที่ว่า องค์ประกอบของกิจกรรมประกอบด้วย แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทกิจกรรม และระบบกิจกรรม ร่วมกับแนวความคิดของ Golledge และ Stimson ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของกิจกรรมประกอบด้วย คน เวลา พื้นที่ และกิจกรรม โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาถึงประเภทของกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นภายในย่านตลาดปากน้ำ

จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำ สามารถแบ่งโดยอาศัยการแบ่งพื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรม คือ พื้นที่ตลาด และพื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวริมถนน ซึ่งสามารถอธิบายโดยละเอียดได้ ดังนี้

1. พื้นที่กิจกรรมตลาด

1.1 ตลาดวิบูลย์ศิริ เป็นตลาดสดของเอกชน ที่มีการขายอาหารสด อาหารทะเล อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ และของชำต่างๆ

1.2 ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล เป็นตลาดสดที่อยู่ในความดูแลของเทศบาลนครสมุทรปราการ ที่มีการขายอาหารสด อาหารทะเล ผัก และผลไม้ต่างๆ

1.3 ตลาดใต้รุ่ง หรือตลาดราชา เป็นพื้นที่ขายอาหารสำเร็จรูป ประเภทอาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ ทั้งรูปแบบการซื้อกลับบ้านและรูปแบบการตั้งร้าน(รถเข็น) ที่สามารถรับประทานและทำกิจกรรมภายในตลาดใต้รุ่งได้

2. พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์ริมถนน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำการค้าขายสินค้าหลากหลายประเภทปะปนกัน

1. พื้นที่กิจกรรมตลาด ภายในย่านประกอบด้วยตลาดที่สำคัญ 3 แห่ง ดังนี้

1.1 ตลาดวิบูลย์ศิริ เป็นพื้นที่ตลาดสดที่ตั้งอยู่ควบคู่กับท่าเรือวิบูลย์ศิริ เป็นการประกอบกิจกรรมการค้าของเอกชนที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับอาหารสด อาหารทะเล อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ และของชำต่างๆ เป็นหลัก โดยตลาดวิบูลย์ศิริจัดว่าเป็นตลาดสดที่ใหญ่ที่สุดในย่านตลาด

ปากน้ำ และอำเภอเมืองสมุทรปราการ มีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นตลาดสดแห่งใหม่ที่ก่อตั้งเมื่อประมาณ 30 - 40 ปีที่แล้ว

ในอดีตพื้นที่ย่านตลาดวิบูลย์ศรี เป็นพื้นที่ตั้งของสถานีปลายทางของรถไฟสายปากน้ำ ซึ่งเป็นทางรถไฟเอกชนที่เดินระหว่างหัวลำโพง กรุงเทพมหานคร กับเมืองปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นทางรถไฟสายแรกของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 ถึง เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2503 ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรื้อทางรถไฟสร้างเป็นถนนพระราม 4 และถนนทางรถไฟสายเก่าแรกเริ่มเมื่อเปิดกิจการ ตลาดนั้นยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากผู้ค้าส่วนใหญ่ยังคงเปิดกิจการอยู่ในส่วนของตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล ที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ทำให้ประชาชนนิยมไปจับจ่ายใช้สอยกันที่ตลาดหัวเกาะ ต่อมาเจ้าของตลาดวิบูลย์ศรี ได้ประกาศให้ผู้ค้าสามารถมาเปิดกิจการในตลาดวิบูลย์ศรี ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทำให้ผู้ค้าเริ่มหันมาเปิดกิจการอยู่ที่ตลาดวิบูลย์ศรีกันมากขึ้น และเมื่อสินค้าในตลาดวิบูลย์ศรีเริ่มมีความหลากหลาย ประชาชนจึงเริ่มให้ความสนใจที่จะมาซื้อของในตลาดวิบูลย์ศรี (สมศักดิ์ อุดมวงศ์ยนต์, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553) ปัจจุบันตลาดวิบูลย์ศรีได้ดำเนินการกิจการการค้าในรูปแบบของแผงขาย ภายในตัวตลาด ซึ่งแผงขายสินค้าแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ แบบแรกมีลักษณะเป็นแผงขายแบบแผงปูนก่อขึ้นไว้เป็นบล็อกคอกอย่างถาวร และแบบที่สองมีลักษณะเป็นแผงไม้ มีทั้งที่ตั้งไว้ถาวร และสามารถเคลื่อนที่ หรือยกเก็บได้ ทั้งนี้ตลาดวิบูลย์ศรีมีแผงค้าจำนวนมากกว่า 100 แผงค้า เพื่อรองรับความต้องการในการซื้อของประชาชน

การค้าในตลาดวิบูลย์ศรี มักเน้นการขายสินค้าประเภทบริโภคทั้งอาหารสด อาหารทะเล ซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดสมุทรปราการ อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ รวมไปถึงอาหารสำเร็จรูปทั้งอาหารคาว และอาหารหวาน โดยผู้ค้าภายในตลาดจะดำเนินการค้าทั้งแบบค้าปลีก และค้าส่ง ซึ่งจะแตกต่างกันไปจากในอดีต เนื่องจากในอดีตตลาดวิบูลย์ศรีจะดำเนินการค้าปลีกเป็นส่วนใหญ่ โดยจะค้าส่งในส่วนของอาหารทะเลที่มีชื่อเสียงเท่านั้น แต่ปัจจุบันความต้องการของผู้ใช้บริการมีมากขึ้น ทำให้ผู้ค้าจำเป็นต้องมีการค้าขายสินค้าที่หลากหลายและมีทั้งการค้าปลีก ค้าส่งเพื่อเป็นทางเลือก (เจ้าของร้านอาหารแห้ง, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553) ทั้งนี้สินค้าที่นำมาขายส่วนใหญ่ผู้ค้าไม่ได้เป็นผู้ผลิตเองอาศัยการซื้อ หรือรับสินค้านำมาอีกทอดหนึ่ง ยกเว้นสินค้าอาหารทะเล เช่น ร้านขายผลไม้ก็จะซื้อผลไม้มาจากตลาดไท หรือตลาดสี่มุมเมือง แล้วนำมาขายต่อทอดหนึ่ง (เจ้าของร้านผลไม้, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553) หรือร้านขายเนื้อหมูที่รับเนื้อหมูมาจากนายหน้าโรงฆ่าสัตว์ แล้วนำมาแล่เนื้อแบ่งขายอีกทอดหนึ่ง (เจ้าของร้านเฮียหมู, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553) ซึ่งจะเห็นได้ว่าตลาดวิบูลย์ศรีมีสินค้าให้เลือกซื้อหลากหลายประเภท ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ ทำให้ตลาดวิบูลย์ศรีเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของชาวปากน้ำ และสมุทรปราการ จากการสัมภาษณ์ของผู้ซื้อในย่านตลาดปากน้ำพบว่า ผู้ซื้อส่วนใหญ่จะมาซื้อของในช่วงเช้าและช่วงเย็น ถึงแม้ตลาดวิบูลย์ศรีจะเปิดกิจการตลอดทั้งวัน แต่เนื่องจากหากต้องการอาหารสดก็จะมาซื้อในช่วงเช้า หรือเย็นเท่านั้น แต่หากต้องการซื้อ

อาหารแห้งก็สามารถมาซื้อช่วงกลางวันได้ เพราะผู้ซื้อในตลาดจะน้อย สามารถเลือกซื้อสินค้าได้อย่างละเอียด ไม่จำเป็นต้องรีบเร่งในการเลือกซื้อ (สุทธาดา โชติช่วง, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553) หรือส่วนใหญ่มักจะแวะซื้อของในตลาดช่วงเย็นก่อนเป็นประจำทุกวันกลับบ้าน เนื่องจากจะต้องมาต่อรถประจำทางในย่านตลาดปากน้ำ จึงถือโอกาสจ่ายตลาดเพื่อนำของสดกลับไปประกอบอาหารที่บ้าน (สุพรรณพร แฉวเจริญ, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

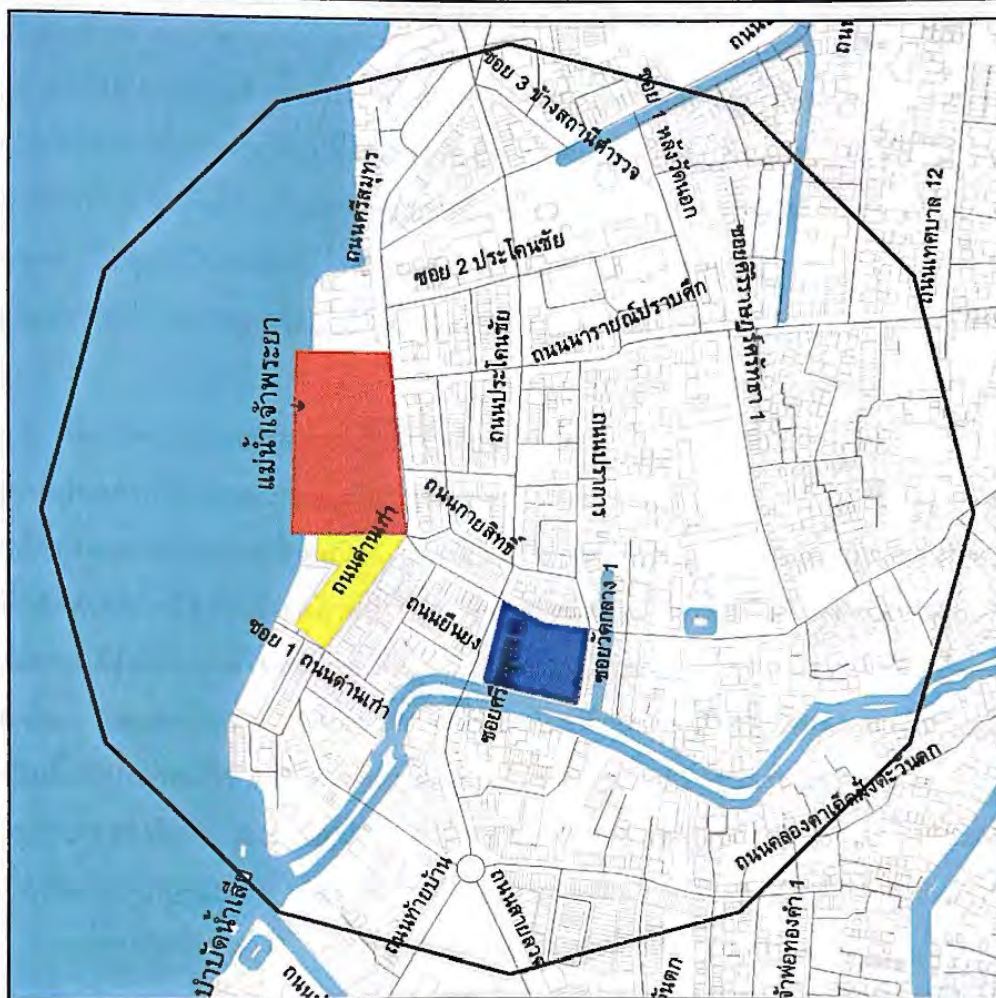
จากที่กล่าวมาข้างต้นในเรื่องของกิจกรรมภายในตลาดวิบูลย์ศรี เป็นแหล่งรวมสินค้าและบริการ ทั้งอาหารสด อาหารทะเล อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ และของชำต่างๆ เป็นตลาดสดที่อยู่ในกลางเมืองย่านตลาดปากน้ำ มีสินค้าที่หลากหลายประเภท และมีการเข้าถึงที่สะดวกสบาย จึงทำให้เป็นที่นิยมของผู้ซื้อในการจับจ่ายใช้สินค้า ทั้งนี้ตลาดวิบูลย์ศรีได้มีการเปลี่ยนกิจกรรมการค้าเพียงเล็กน้อยเพื่อตามสนองความต้องการของผู้ซื้ออย่างสูงสุด แต่ยังคงพร้อมในเรื่องของความสะอาด และกลิ่นเหม็นที่อยู่ควบคู่กับตลาดสดอย่างยากที่จะแก้ไข (ราตรี คะประสง, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

1.2 ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล เป็นพื้นที่ตลาดสดที่อยู่ในความดูแลของเทศบาลนครสมุทรปราการ เป็นตลาดสดที่มีความเก่าแก่ และอยู่คู่กับย่านตลาดปากน้ำมากกว่า 50 ปี โดยได้มีการดำเนินการค้าเช่นเดียวกับตลาดวิบูลย์ศรี ค้าขายเกี่ยวกับอาหารสด อาหารทะเล ผัก และผลไม้ต่างๆ เป็นตลาดสดที่มีขนาดเล็กที่มีพื้นที่ติดต่อกับตลาดวิบูลย์ศรี ทำให้กิจการการค้าของเขา ไม่คึกคักดังเช่นอดีต ในอดีตตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาลเป็นตลาดสดของชาวปากน้ำก่อนที่จะมีตลาดวิบูลย์ศรี มีรูปแบบการค้าทั้งภายในอาคารพาณิชย์และตั้งแผง ต่อมา เมื่อเอกชนได้ดำเนินการก่อตั้งตลาดวิบูลย์ศรี ทำให้ผู้ค้าบางรายย้ายไปดำเนินกิจการที่ตลาดวิบูลย์ศรี เป็นผลให้ตลาดหัวเกาะเกิดภาวะการค้าซบเซา (สมาชิกร้านกาแฟลุงเปิด, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553) ปัจจุบันตลาดหัวเกาะดำเนินการค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าอาหารสดเท่านั้น ไม่มีการค้าส่งดังเช่นตลาดวิบูลย์ศรี ตลาดหัวเกาะมีรูปแบบของแผงขายในการดำเนินกิจการ ซึ่งแผงขายสินค้ามีลักษณะเป็นแผงไม้ มีทั้งที่ตั้งใต้ถาวร และสามารถเคลื่อนที่ หรือยกเก็บได้ ทั้งนี้ตลาดหัวเกาะมีแผงค้าไม่ถึง 50 แผงค้า อันเนื่องมาจากมีพื้นที่ขนาดเล็ก และมีความหลากหลายของสินค้าน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดวิบูลย์ศรี

ดังนั้น ตลาดหัวเกาะจึงถือได้ว่าเป็นตลาดสดที่มีความสำคัญรองจากตลาดวิบูลย์ศรีที่ยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะเกิดภาวะซบเซาแต่ทางเทศบาลนครสมุทรปราการก็ยังจัดให้มีการค้าดังเดิม เพื่อการรองรับความต้องการของผู้ซื้อในส่วนที่ตลาดวิบูลย์ศรียังขาด และเพื่อให้ผู้ค้ารายเก่าได้มีรายได้ดำรงอยู่ต่อไป

1.3 ตลาดใต้รุ่ง หรือตลาดราชฯ เป็นตลาดแห่งแรกภายในย่านตลาดปากน้ำ ชาวปากน้ำนิยมเรียกกันว่าตลาดราชฯ เนื่องจากเดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ดินของ “พระยาราชสาทร” เป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่มาดั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และได้เล่ายืบทอดกันมาถึงเรืองราวและที่ดินของพระยาราชฯ

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 4.5 พื้นที่กิจกรรมตลาด

สัญลักษณ์:

- ตลาดวิบูลย์ศรี
- ตลาดหัวเกาะ
- ตลาดโต้รุ่ง

0 100 200
meters

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรปราการ และจากการสำรวจ 9 มกราคม พ.ศ.2553

สาธก ต่อมาเมื่อที่ดินบริเวณนี้ถูกแปรสภาพไปเป็นตลาดดังเช่นปัจจุบัน ชาวปากน้ำจึงขนานนามตลาดนั้นว่า ตลาดราชา (สมาชิกร้านค้าแห่งเปิด, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553) โดยที่ตลาดราชาจะมีรูปแบบที่แตกต่างจากตลาดวิบูลย์ศรีและตลาดหัวเกาะ เนื่องจากตลาดได้รุ่งเป็นตลาดที่ค้าอาหารสำเร็จรูป ดำเนินกิจการการค้าทั้งประเภทอาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ ทั้งรูปแบบการซื้อกลับบ้านและรูปแบบการตั้งร้าน(รถเข็น) ที่สามารถรับประทานและทำกิจกรรมภายในตลาดได้รุ่งได้ ร้านค้าจะตั้งเรียงรายทั้ง 2 ฝั่งตามเส้นถนนสายย่อยภายในซอย มีอาหารทุกประเภทและหลากหลาย ลักษณะทั่วไปสะอาด ความเป็นระเบียบ ไฟฟ้าส่องสว่างทั่วพื้นที่ ดังนั้นตลาดได้รุ่ง หรือตลาดราชาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการใช้บริการ หากไม่ประสงค์ที่จะซื้อของสดจากตลาดสดไปประกอบอาหารที่บ้าน

2. พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน เป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภทที่มีความเกี่ยวข้องกับการค้า และการบริการประเภทต่างๆ ประปนกัน ซึ่งถือว่าการประกอบกิจกรรมการค้าในอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวริมถนน เป็นประเภทของการประกอบกิจกรรมการค้าที่มีสัดส่วนมากที่สุดในย่านตลาดปากน้ำ อาจกล่าวได้ว่า นอกจากพื้นที่ที่อยู่ในส่วนของตลาดสด และตลาดได้รุ่งแล้ว อาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวส่วนใหญ่ในย่านตลาดปากน้ำจะประกอบกิจกรรมการค้าทั้งสิ้น โดยส่วนใหญ่ร้านค้าประเภทนี้จะใช้ประโยชน์อาคารชั้นล่างของอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวเป็นพื้นที่ประกอบกิจการการค้า และชั้นบนที่เป็นส่วนของพื้นที่ที่อยู่อาศัย (ภาพที่ 4.3)

ประเภทของสินค้า และบริการที่ดำเนินกิจการอยู่ในอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวในย่านตลาดปากน้ำมีความหลากหลาย เช่น ร้านขายอาหาร ร้านขายของชำ ร้านเสริมสวย ร้านขายยา ร้านถ่ายรูป ร้านทอง ตลอดจนธนาคารต่างๆ ซึ่งการประกอบกิจกรรมการค้าประเภทนี้มักก่อให้เกิดปัญหาต่อการสัญจรทางเท้า โดยการนำสินค้าต่างๆ มาวางขายบริเวณภายนอกอาคาร ในทางกลับกัน ย่านตลาดปากน้ำเป็นพื้นที่ที่ขาดแคลนพื้นที่จอดรถ โดยที่สามารถจอดรถริมถนนได้ และการจอดรถริมถนนทำให้เกิดการบดบังหน้าร้านค้าต่างๆ พร้อมทั้งก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียงและฝุ่นควันท้อไอเสียต่อร้านค้าตลอดเวลา จึงเป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่พื้นที่ประกอบกิจกรรมในอาคารพาณิชย์ริมถนนต้องประสบ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นภายในย่านตลาดปากน้ำ ทั้งที่เป็นพื้นที่ตลาด และพื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์ริมถนน พบว่า โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการค้าดั้งเดิมผสมผสานไปกับกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งแสดงถึงพัฒนาการทางด้านค้าภายในย่านที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และทิศทางในการเจริญเติบโตของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ ทั้งนี้กิจกรรมการค้ายังคงเป็นการสร้างรายได้หลักให้แก่พื้นที่ รวมถึงการรองรับ และการให้บริการแก่ประชาชนทั้งภายใน และภายนอกพื้นที่ ซึ่งกล่าวได้ว่ากิจกรรมการค้าต่างๆ ภายในย่านตลาดปากน้ำ เป็นบทบาทสำคัญที่ทำให้ย่านตลาดปากน้ำสามารถคงอยู่ต่อไป

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ตลาดวิบูลย์ศรี

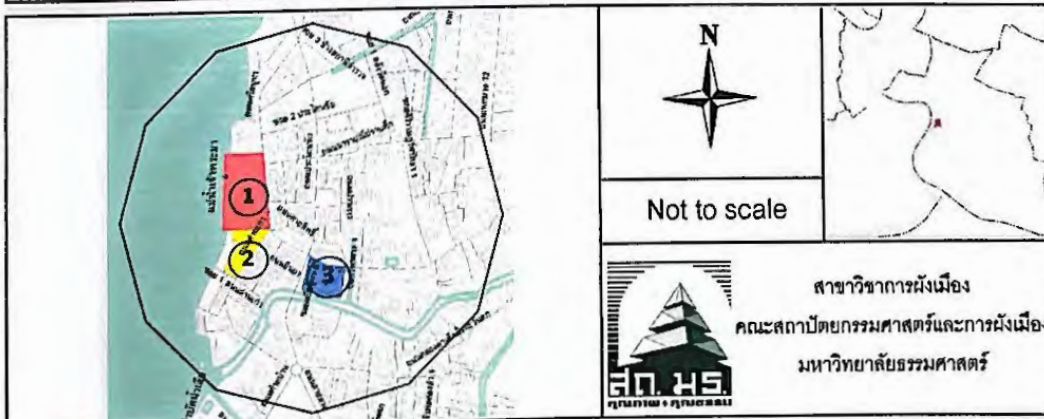
ตลาดหัวเกาะ

ตลาดไต้รุ่ง

ภาพที่ พื้นที่กิจกรรมตลาด

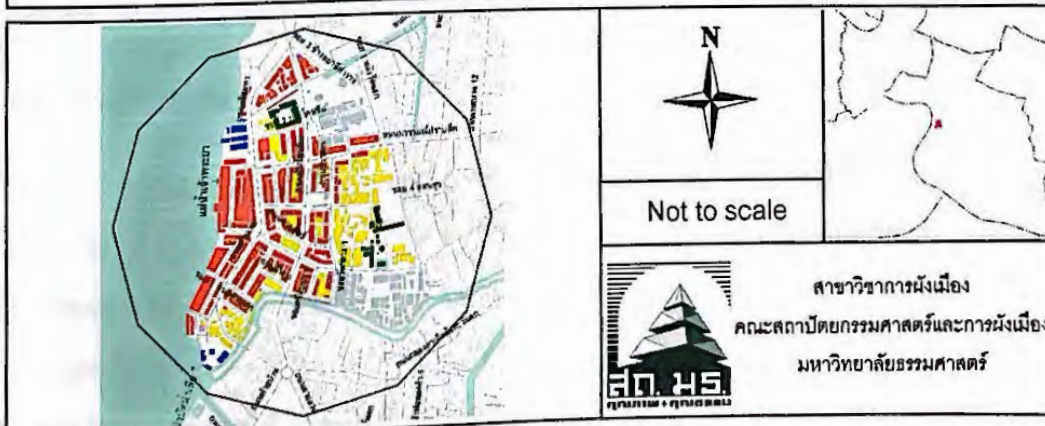

ที่มา: จากการสำรวจ (มกราคม พ.ศ.2553)

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 4.3 พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน

ที่มา: จากการสำรวจ (มกราคม พ.ศ.2553)

4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ และเวลา

การแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ และเวลาภายในย่านตลาดปากน้ำ ได้แบ่งพื้นที่ตามประเภทของกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นภายในย่าน ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่กิจกรรมในตลาด ได้แก่ ตลาดวิบูลย์ศรี ตลาดหัวเกาะ และตลาดไต้รุ่ง และพื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่กิจกรรมตลาด

- ตลาดวิบูลย์ศรี เป็นตลาดสดของเอกชนที่มีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้มีการประกอบกิจกรรมการค้าในบริเวณของท่าเรือข้ามฝากจากปากน้ำไปพระสมุทรเจดีย์ด้วย พื้นที่ตลาดวิบูลย์ศรีจึงมีกิจกรรมครึกครื้นตลอดทั้งวัน สามารถจับจ่ายใช้สอยสินค้า อาหารสดได้ทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น และมีการค้าอาหารแห้ง ผลไม้ รวมไปถึงสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ตลอดทั้งวัน ตลาดวิบูลย์ศรีเริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่ประมาณตีสามจนเวลาถึงประมาณ 1 ทุ่ม ทั้งนี้ที่ตลาดวิบูลย์ศรีเปิดให้บริการตั้งแต่เช้ามืด ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าที่มีชื่อเสียงของย่านจะเป็นสินค้าทางด้านอาหารทะเลที่มีความสดใหม่ ตลาดวิบูลย์ศรีจึงจำเป็นต้องเปิดให้บริการตั้งแต่ช่วงเช้ามืด เพื่อตอบสนองความต้องการของทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย โดยสินค้าอาหารทะเลเป็นสินค้าอาหารสดประเภทเดียวที่จะทำการขายในรูปแบบทั้งค้าปลีก และค้าส่ง ส่วนอาหารสดประเภทอื่นจะทำการขายรูปแบบการค้าปลีกเพียงอย่างเดียว

- ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล เป็นตลาดสดที่มีพื้นที่ติดต่อกับตลาดวิบูลย์ศรี อยู่ในความดูแลของเทศบาลนครสมุทรปราการ ช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมการค้าเช่นเดียวกับตลาดวิบูลย์ศรีแต่มีความแตกต่างตรงที่ตลาดหัวเกาะเปิดให้บริการเฉพาะช่วงเช้า และช่วงเย็นเท่านั้น เนื่องจากความต้องการซื้อค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดวิบูลย์ศรี จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางค้าตลอดทั้งวันได้ อีกทั้งตลาดหัวเกาะมีประเภทของสินค้าที่ไม่หลากหลาย มีเพียงการค้าอาหารสด ผัก และผลไม้ โดยที่มีรูปแบบการค้าในรูปแบบค้าปลีกเท่านั้น ประกอบกับตลาดหัวเกาะมีพื้นที่ขนาดเล็ก เป็นตลาดที่ยาวไปตามถนนซอย เป็นที่โล่ง ไม่มีอาคารถาวร จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในช่วงเวลากลางวัน

- ตลาดไต้รุ่ง หรือตลาดราชา เป็นตลาดขายอาหารสำเร็จรูปที่เปิดในช่วงเย็น ประมาณ 15.00 – 23.00 น.เท่านั้น เป็นตลาดที่มีความแตกต่างจากตลาดอื่นๆ ในรูปแบบของสินค้าและบริการ เนื่องจากตลาดไต้รุ่งเป็นตลาดที่ค้าอาหารสำเร็จรูป ดำเนินกิจการการค้าทั้งประเภทอาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ ที่สามารถรับประทานและทำกิจกรรมภายในตลาดไต้รุ่งได้ ทั้งนี้ยังมีอาหารครบทุกประเภทและหลากหลาย ลักษณะทั่วไปสะอาด ความเป็นระเบียบ ไฟฟ้าส่องสว่างทั่วพื้นที่ จึงทำให้ผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำกิจกรรมภายในพื้นที่

2. พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน ที่มีการประกอบกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภท โดยมีการใช้ประโยชน์อาคารในด้านพาณิชย์กรรม และการอยู่อาศัยควบคู่กันไป นอกจากนี้อาคารส่วนใหญ่มีพื้นที่ติดต่อกับถนน ที่มีประชาชนทั้งภายใน และภายนอกพื้นที่สัญจรผ่านไปมา สามารถเข้ามาใช้บริการได้สะดวก ทำให้มีผู้คนเข้ามาใช้บริการอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน เริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 7 โมงเช้า ซึ่งเป็นเวลาก่อนโรงเรียนเช้า จนถึงช่วงเวลาประมาณ 3 ทุ่ม เนื่องจากเป็นช่วงที่รถประจำทางเริ่มหยุดให้บริการ ซึ่งลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการโดยส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่อาศัยภายในและใกล้เคียงย่านตลาดปากน้ำ โดยช่วงเวลาที่มียูกเข้าใช้บริการมากที่สุด คือ ช่วงเย็นหลังเลิกงาน หรือเลิกเรียน ตั้งแต่เวลา 15.00 – 17.00 น. เนื่องจากภายในย่านตลาดปากน้ำเป็นที่ตั้งของโรงเรียนประถมศึกษาถึง 3 แห่ง อีกทั้งย่านตลาดปากน้ำยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง การเดินทางกลับบ้าน การต่อรถโดยสารส่วนใหญ่จำเป็นต้องผ่านย่านตลาดปากน้ำ ดังนั้น กลุ่มลูกค้าในช่วงเย็นจะครอบคลุมทุกเพศทุกวัยที่อาศัยอยู่ในย่านตลาดปากน้ำและย่านใกล้เคียง

ตารางที่ 4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม พื้นที่ และเวลา ของย่านตลาดปากน้ำ

พื้นที่ประกอบกิจกรรมการค้า	เวลาประกอบกิจกรรมการค้า									
	03.00 - 05.00 น.	05.01- 07.00 น.	07.01- 09.00 น.	09.01- 11.00 น.	11.01- 13.00 น.	13.01- 15.00 น.	15.01- 17.00 น.	17.01- 19.00 น.	19.01- 21.00 น.	21.01- 23.00 น.
1. พื้นที่ตลาด										
ตลาดวิบูลย์ศรี										
ตลาดหัวเกาะ										
ตลาดไต้รุ่ง										
2. พื้นที่อาคารพาณิชย์ริมถนน										

ที่มา: จากการสำรวจ

4.4 สภาพภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และประชากรของย่านตลาดปากน้ำ ทำให้สามารถสรุปถึงโครงสร้างลักษณะต่างๆ ของย่านตลาดปากน้ำได้ ดังนี้

- ลักษณะทางกายภาพ

ย่านตลาดปากน้ำตั้งอยู่ในอำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ สภาพทั่วไปของพื้นที่ย่าน เป็นย่านการค้า ที่อยู่อาศัย และสถาบันราชการ ที่มีการเข้าถึงได้อย่างสะดวกทั้งทางบก และทางน้ำ เนื่องจากมีถนนสายสุขุมวิทเป็นถนนสายหลักตรงเข้าสู่พื้นที่ และมีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก รวมถึงมีระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงพื้นที่ค่อนข้างมาก และจากการที่ย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้า และที่พักอาศัย จึงทำให้สภาพภายในย่านมีความหนาแน่น แออัด ทั้งอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ และชุมชนรอบข้าง รวมทั้งก่อให้เกิดความไม่เป็นระเบียบในการใช้พื้นที่จากการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โดยการวางสินค้า หรือสิ่งของต่างๆ บนที่สาธารณะ รวมถึงประสบปัญหาการขาดแคลนพื้นที่จอดรถ แม้ว่าภายในย่านจะอนุญาตให้สามารถจอดรถบริเวณริมถนนได้ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่เข้ามาทำกิจกรรมในย่าน แต่การจอดรถริมถนนนั้นได้ส่งผลกระทบต่อผู้ค้าและการค้าภายในย่านเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาเรื่องที่จอดรถเป็นปัญหาลำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อบทบาททางด้านการค้าของย่านตลาดปากน้ำ

- ลักษณะทางเศรษฐกิจ

กิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำส่วนใหญ่ แบ่งได้เป็น 2 พื้นที่ใหญ่ๆ คือ พื้นที่กิจกรรมในตลาด (ตลาดวิบูลย์ศรี ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล และตลาดไต้รุ่ง) และพื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนน ซึ่งมีประเภทของสินค้าทั้งอาหารสด อาหารทะเล อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ อาหารสำเร็จรูป รวมถึงกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภท เช่น ร้านขายอาหาร ร้านขายของชำ ร้านเสริมสวย ร้านขายยา ร้านถ่ายรูป ร้านทอง ตลอดจนธนาคารต่างๆ โดยกิจกรรมการค้าเหล่านี้ มีความสำคัญต่อพื้นที่ย่าน ทางด้านการสร้างรายได้หลักแก่ย่านตลาดปากน้ำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และสามารถรองรับความต้องการ และการให้บริการได้ทั้งคนภายในย่าน และภายนอกย่านตลาดปากน้ำ ถึงแม้ว่าปัจจุบันพื้นที่ใกล้เคียงย่านตลาดปากน้ำจะเกิดศูนย์การค้ารูปแบบใหม่ ที่ส่งผลให้กิจกรรมการค้าในย่านตลาดปากน้ำซบเซาลงไปบางส่วน แต่ย่านก็ยังคงสามารถดำรงไว้ซึ่งกิจกรรมการค้าดั้งเดิม และยังมีบทบาทที่จะช่วยให้ย่านตลาดปากน้ำยังอยู่ได้ในปัจจุบัน

- ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และประชากร

ลักษณะทางสังคมของย่านตลาดปากน้ำ เป็นสังคมที่มีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งการค้า และการอยู่อาศัย ผลผสมผสานทั้งลักษณะทางสังคมแบบสังคมไทย และสังคมจีนเข้าด้วยกัน เนื่องจากย่านตลาด

ปากน้ำเป็นย่านการค้า จึงมักมีคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาทำการค้าค่อนข้างมาก ทั้งนี้ประชากรภายในย่านตลาดปากน้ำ จำแนกได้ 2 ชุมชนตามข้อมูลที่มาของเทศบาลนครสมุทรปราการ โดยที่ในส่วนของย่านการค้าหลักภายในย่านไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มอยู่กับชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ของคนในย่านก็ยังคงอยู่ในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร มีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยอาศัยตลาด พื้นที่วัด ศาลเจ้า ลานเอกประสงค์ และบริเวณที่พักอาศัยใช้เป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

จากลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ประชากรและเศรษฐกิจของย่านตลาดปากน้ำในปัจจุบัน สรุปได้ว่า ย่านตลาดปากน้ำนับเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความเจริญ และมีความเป็นศูนย์กลางของเมือง ทั้งนี้หากพิจารณาถึงสภาพความเป็นเมืองของพื้นที่ในปัจจุบันแล้ว อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการที่ยาวนาน เติบโตควบคู่มากับกรุงเทพมหานคร และยังส่งผลต่อกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงบทบาทของย่านในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งนำมาสู่การศึกษารายละเอียดของพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำในบทต่อไป

บทที่ 5

พัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

ในการศึกษาพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่างๆ ของย่านตลาดปากน้ำ จำเป็นต้องศึกษาถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของจังหวัดสมุทรปราการที่มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับเชิงพื้นที่ เพื่ออ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

5.1 พัฒนาการของจังหวัดสมุทรปราการ

5.1.1 สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2136 - พ.ศ.2310)

5.1.2 สมัยธนบุรี (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2325)

5.1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - ปัจจุบัน)

5.2 พัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

5.2.1 ยุคที่ 1 ยุคแห่งการสร้างเมือง (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2436)

5.2.2 ยุคที่ 2 ยุคแห่งการพัฒนาเมือง และการค้า (พ.ศ. 2436 - พ.ศ.2503)

5.2.3 ยุคที่ 3 ยุครุ่งเรืองของการค้า และการคมนาคม (พ.ศ. 2503 - ปัจจุบัน)

5.3 สรุปพัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

5.1 พัฒนาการของจังหวัดสมุทรปราการ

เมืองสมุทรปราการ เป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม มีชื่อปรากฏอยู่ในพระราชกฤษฎีกาซึ่งตราขึ้น เมื่อ พ.ศ.2178 พระเจ้าทรงธรรมได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้นที่บริเวณคลองปลากด มีฝรั่งชาวฮอลันดาเข้ามาค้าขายกับประเทศไทยในสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นพ่อค้าที่วางตัวและติดต่อกับไทยเป็นอย่างดี อีกทั้งกระทำความดีความชอบกับทางราชการแผ่นดินหลายอย่าง สมเด็จพระเอกาทศรถจึงได้ทรงพระราชทานที่ดินบริเวณเหนือคลองปลากด ให้เป็นที่ตั้งคลังสินค้า และเป็นที่อาศัยของเจ้าหน้าที่อย่างพร้อมเพียงเป็นสถานที่งดงาม และบริบูรณ์ด้วยเครื่องใช้ที่จำเป็นและทันสมัย จนถึงกับมีการยกย่องในหมู่ชาวฮอลันดาว่าเป็นเมือง "นิวอัมสเตอร์ดัม" (New Amsterdam) ปัจจุบันถูกน้ำเซาะพังไปแล้ว สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเห็นว่าปากน้ำเจ้าพระยานั้นหากมีข้าศึกมารุกรานพระนครก็จะทำได้ง่าย จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นแม่กองไปควบคุม การก่อสร้างเมืองสมุทรปราการขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2362 ตรงบริเวณบางเจ้าพระยา คือ ตำบลปากน้ำในปัจจุบัน

5.1.1 สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2136 - พ.ศ.2310)

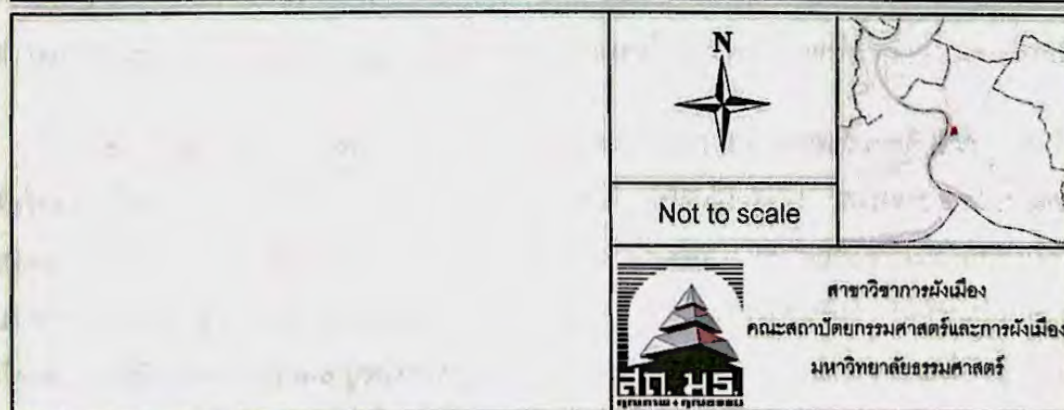
เมืองสมุทรปราการนั้นนักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดี สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2136 - พ.ศ.2171) สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้โปรดฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้นที่บริเวณใต้คลองบางปลากด ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกหรือฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะสมัยนั้นแถบบริเวณคลองบางปลากดได้มีต่างชาตชอลันดา ซึ่งเข้ามาติดต่อการค้าขายกับคนไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และได้พระราชทานที่ดินบริเวณเหนือคลองปลากด เนื่องจากชนชาตินี้เข้ามาทำการค้าด้วยวิธีอันดี ประพฤติ และวางตัวติดต่อกับคนไทยเป็นอย่างดี อีกทั้งได้ทำความดีความชอบช่วยเหลือราชการแผ่นดินหลายอย่าง ชาวชอลันดาใช้สถานที่นั้นตั้งคลังสินค้า เป็นสถานที่การค้าที่มั่นคงใหญ่โต คือ เป็นทั้งคลังสินค้าและที่อยู่ของเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นสถานที่งดงาม บริบูรณ์ด้วยเครื่องใช้ประจำวันที่ทันสมัย จนถึงยกย่องกันในหมู่ชาวชอลันดาว่า "นิวอัมสเตอร์ดัม" (New Amsterdam) (แผนที่ที่ 5.1) นับตั้งแต่นั้นมาบริเวณวังปลากดก็เจริญขึ้นตามลำดับ ประชาชนได้มาค้าขาย ติดต่อกับคลังสินค้าแห่งนี้มากขึ้น และตั้งบ้านเรือนร้านค้าขายตัวออกไปทุกที ดังนั้น สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จึงโปรดฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้น ณ บริเวณดังกล่าว

การที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้โปรดฯ ให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้นในที่บริเวณฝั่งใต้คลองบางปลากดนั้น นอกจากพระองค์จะทรงเห็นความสำคัญที่คนไทยจะทำการค้าขายกับชาวชอลันดาซึ่งเป็นฝรั่งที่ก้าวหน้าทางการค้ามากที่สุดในสมัยนั้นแล้ว ยังทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างเมืองหน้าด่านชายทะเลขึ้นใหม่แทนเมืองพระประแดง ซึ่งนับวันจะห่างไกลเมืองปากน้ำเข้าทุกที เนื่องจากชายฝั่งงอกออกไปเรื่อยๆ ทำให้พระประแดงลดความเหมาะสมที่จะเป็นเมืองหน้าด่านอีกต่อไป และเมื่อเมืองสมุทรปราการที่สร้างใหม่นี้อยู่ในทำเลและชัยภูมิที่เหมาะสมกว่า และมีความเจริญกว่า จึงทำให้พระประแดงถูกลดความสำคัญลงไป ส่วนคลังสินค้า หรือนิวอัมสเตอร์ดัมของชาวชอลันดานั้น ปรากฏว่าในรัชกาลกษัตริย์องค์ต่อๆ มาชาวชอลันดาไม่ได้มาค้าขายติดต่อกับประเทศไทย เนื่องจากไม่พอใจที่ประเทศไทยได้ดำเนินการค้าเองเป็นส่วนใหญ่ และประเทศไทยได้สนิทสนมกับฝรั่งเศสมากขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนมีเรื่องพิพาทกับชอลันดา ชาวชอลันดาจึงได้ทอดทิ้งสถานที่คลังสินค้าไป และต่อมาเป็นเวลานานเข้ากระแสน้ำได้ไหลพัดเซาะ ตลิ่งเข้าไปทุกที สถานที่แห่งนี้จึงได้พังทลายไป เมืองสมุทรปราการที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมนี้ เป็นเมืองร้างในสมัยที่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ.2310 และถูกพม่าทำลายจนยับเยิน ซึ่งปัจจุบันนี้หายคงหาหลักฐานซากเมืองไม่พบ

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 5.1 นิวอัมสเตอร์ดัม (New Amsterdam)

ที่มา: วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ, 2544

5.1.2 สมัยธนบุรี (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2325)

สมัยธนบุรีเป็นระยะช่วงสั้นที่สุดเฉพาะเพียง 15 ปีเท่านั้น จึงไม่มีเหตุการณ์อะไรมากนัก เมื่อประเทศไทยเสียกรุงแก่พม่า ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2310 และในปีเดียวกันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงกอบกู้เอกราชไทยกลับคืนมา และได้ย้ายราชธานี จากกรุงศรีอยุธยามาตั้ง ณ กรุงธนบุรี ซึ่งเป็นเมืองเล็ก อยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ก่อสร้างสร้างตัวใหม่ๆ บ้านเมืองนั้นพินาศเสียหายมากมายทั่วไป ทั้งเป็นการรบกวนในการก่อสร้าง สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงโปรดฯ ให้รื้อกำแพงเมืองพระประแดงเดิมที่ราษฎรบูรณะ ไปสร้างกำแพงพระราชวัง และสิ่งอื่นๆ ที่กรุงธนบุรี เมืองพระประแดงจึงสิ้นซากตั้งแต่นั้นมา

5.1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - ปัจจุบัน)

ในพ.ศ.2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติ และโปรดฯให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาตั้ง ณ ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงขนานนามว่า "กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์" ต่อมา "องเชียงสือ" ซึ่งเป็นหลานของกษัตริย์ญวนสมัยนั้น ได้หนีภัยการเมืองเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณารับไว้ และต้อนรับให้การเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ภายหลังองค์เชียงสือได้คิดว่าตนปลอดภัยจึงลอบลงเรือหนีไปทางปากน้ำเจ้าพระยา ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงกริ้วมาก เนื่องจากว่าองเชียงสือมาอยู่เมืองไทยมานานย่อมรู้ความตื้นลึกหนาบางของเมืองไทยได้ดี ถ้าองเชียงสือเป็นศัตรูกับไทยเมื่อใดจะทำความยุ่งยากแก่การที่จะป้องกันเมืองเป็นอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จึงโปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรฯลงไปสำรวจพื้นที่บริเวณปากน้ำเจ้าพระยาเพื่อสร้างใหม่อีกเมืองหนึ่ง แล้วเสด็จมาสำรวจพื้นที่บริเวณปากน้ำเจ้าพระยา ทรงเห็นว่าบริเวณ "ลัดโพธิ์" มีชัยภูมิเหมาะแก่การสร้างเมือง จึงทรงกราบทูลขอพระบรมราชานุญาต แล้วมีบัญชาให้สร้างป้อมค่ายขึ้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา 1 ป้อม ให้ชื่อว่า "ป้อมวิหิตาคม" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคต การสร้างเมืองจึงยังค้างอยู่ ดังนั้นเมืองพระประแดงใหม่ หรือมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า นครเขื่อนขันธ์

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระองค์ทรงพระราชดำริว่า ที่บริเวณลัดโพธิ์นั้นยังคงเป็นเมืองที่สร้างค้างไว้ จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นแม่กองไปทำเมืองต่อโดยตัดเอาท้องที่แขวงกรุงเทพมหานคร และแขวงเมืองสมุทรปราการ บางส่วนรวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่แล้วพระราชทานชื่อว่า "เมืองนครเขื่อนขันธ์" ให้ย้ายครัวมอญจากเมืองปทุมธานี ในครอบครัวมอญของพวกพระยาเจ่งนี้มีชายฉกรรจ์จำนวน 300 คน ลงไปอยู่ ณ เมืองนครเขื่อนขันธ์ การสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์สำเร็จได้ตั้งพิธีฝัง อาณาหลักปักหลักเมือง ณ วันศุกร์ เดือน 7 แรม 10 พ.ศ.2358 อีกทั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงสร้างพระอารามขึ้นไว้ในเมืองพระราชทาน

นามว่า “วัดทองธรรม” พระอุโบสถเป็นแต่เครื่องไม้ฝากระดาน แล้วจึงโปรดฯ ตั้งสมิงทอมา บุตรพระยาแจ้งซึ่งเป็นพระยารามน้องเจ้าพระยามหาโยธา เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติเสนาบดีศรีสิทธิสงคราม เป็นผู้รักษาเมืองและได้ตั้งกรรมการพร้อมทุกตำแหน่ง และเพื่อให้เมืองนครเขื่อนขันธ์ มีความแข็งแรงมั่นคงเพื่อป้องกันข้าศึกทางทะเล จึงให้สร้างป้อมทางฝั่งตะวันออก 3 ป้อม คือ ป้อมบุญเจ้าสมิงพราย ป้อมปีศาจสิง ป้อมราหูจร เมื่อรวมทั้งป้อมวิทยาคม ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 1 ด้วยก็เป็น 4 ป้อม และให้สร้างทางฝั่งตะวันตกอีก 5 ป้อม คือป้อมแสงไฟฟ้า ป้อมมหาสังหาร ป้อมศัตรูพินาศ ป้อมจักรกรด และป้อมพระจันทร์พระอาทิตย์

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โปรดฯ ให้ขุดคลองลัดใหม่ที่เหนือคลองลัดโพธิ์ สามีญชนนิยมเรียกชื่อเมืองนี้ว่า “ปากลัด” เป็นอีกชื่อหนึ่ง และใน พ.ศ.2365 ก็ได้โปรดฯ ให้สร้าง “ป้อมเพชรหนึ่ง” ขึ้นอีกป้อมหนึ่งในการเสริมสร้างกำลัง เพื่อป้องกันราชศัตรูทางทะเลในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ทำให้มีการตั้งและบูรณะเมืองขึ้นใหม่ทั้ง 2 เมือง คือเมืองนครเขื่อนขันธ์กับเมืองสมุทรปราการ สาเหตุที่ทำให้ต้องบูรณะเมืองสมุทรปราการใหม่นั้นเนื่องจากว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงไม่ไว้วางใจญวนนัก จึงทรงพระราชดำริว่าเมืองสมุทรปราการเดิมเคยเป็นเมืองหน้าด่านปากน้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี บัดนี้ชำรุดทรุดโทรมมากประกอบกับแม่น้ำเจ้าพระยาตอนหน้าเมืองสมุทรปราการเดิมก็กว้างขวางมาก ถ้าข้าศึกยกทัพเรือมากก็อาจเล็ดรอดหรือตีหักเมืองนี้เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ได้ง่ายจำเป็น ที่จะต้องสถาปนาเมืองสมุทรปราการใหม่ ให้มีป้อมปราการชายทะเลที่เข้มแข็งมั่นคงไว้ป้องกันให้เพียงพอ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับเจ้าพระยาคลัง (ดิศ) เป็นแม่กองลงไปเป็นผู้ควบคุม การก่อสร้างเมืองสมุทรปราการ การสร้างดำเนินอยู่ประมาณ 3 ปี จึงแล้วเสร็จเมื่อพ.ศ.2365 มีป้อมปราการที่สร้างขึ้นทั้ง 2 ฝั่งแม่น้ำ จำนวน 6 ป้อมด้วยกัน ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มี 2 ป้อม คือ ป้อมนาคราช อันเป็นป้อมปืนใหญ่ และป้อมผีเสื้อสมุทร ซึ่งสร้างขึ้นที่เกาะกลางน้ำตรงข้ามกับป้อมนาคราช ส่วนทางตะวันออกอันเป็นที่ตั้งที่ทำการของเมืองมี 4 ป้อมด้วยกัน คือ ป้อมประโคนชัย ป้อมนารายณ์ปราบศึก ป้อมปราการ และป้อมกายสิทธิ์ ทุกป้อมซักปึกกาถึงกัน

ในการสร้างเมืองสมุทรปราการครั้งนั้นสร้างตรงที่ “บางเจ้าพระยา” คือตำบลปากน้ำในปัจจุบัน อยู่ระหว่างคลองปากน้ำกับคลองมหาวงษ์ ได้เริ่มทำพิธีฝังหลักเมือง เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 4 ขึ้น 7 ค่ำ ตรงกับพ.ศ.2365 ได้ฤกษ์เอาแผ่นยันต์ทอง เงิน ทองแดง ดีบุก และศิลา ลงสู่ภูมิบาทแล้วยกเสาหลักเมือง อันเป็นสถานที่สำคัญที่ชาวเมืองสมุทรปราการให้ความเคารพนับถือ เพราะถือว่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของสมุทรปราการ สำหรับสถานที่สำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด สมุทรปราการ ก็คือ “พระสมุทรเจดีย์” หรือที่เรียกกันว่าเป็นสามัญทั่วไปว่าพระเจดีย์กลางน้ำ ในระหว่างที่การสร้างเมือง

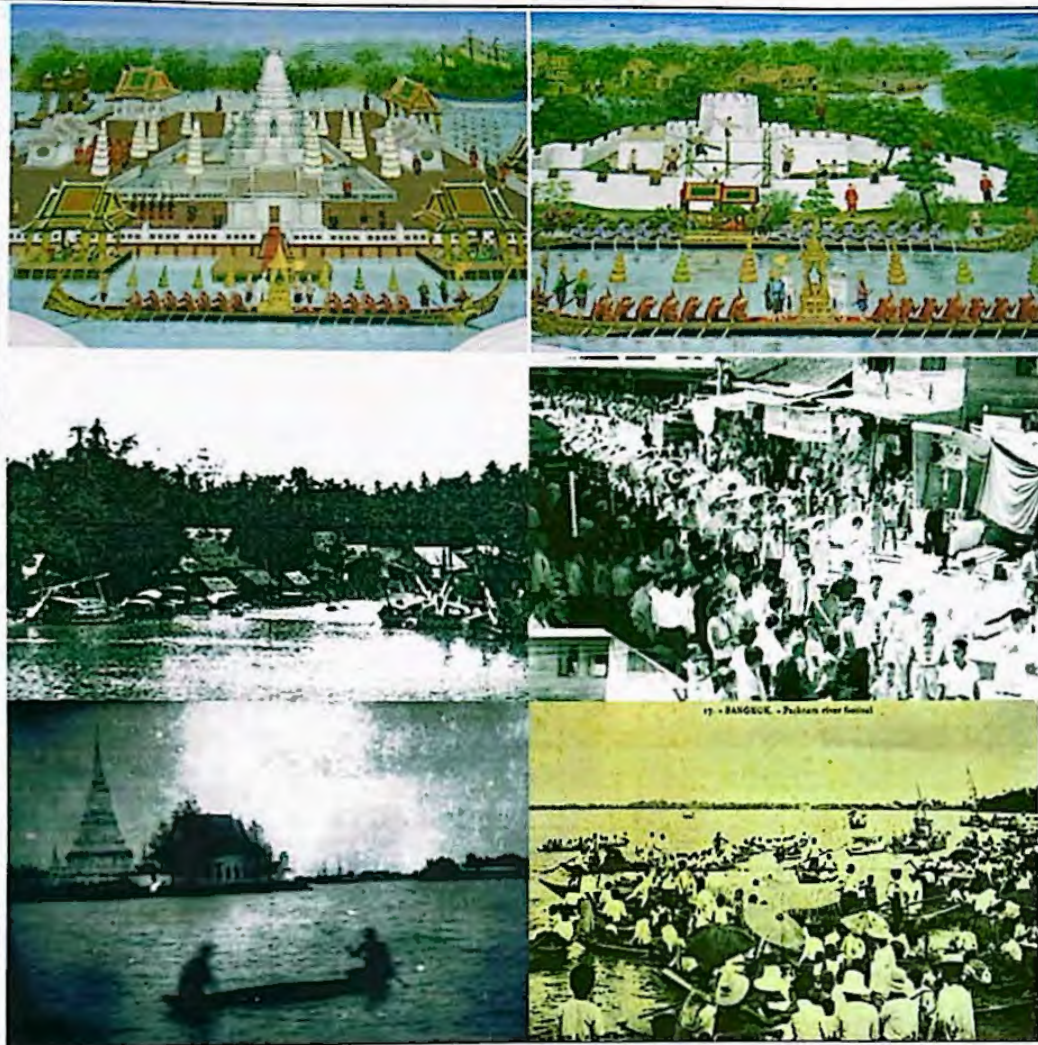
สมุทรปราการยังไม่แล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรการสร้างเมืองอยู่เสมอ ในโอกาสนั้นพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นหาดทรายที่เกิดขึ้นที่ท้ายป้อมผีเสื้อสมุทร ทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างพระมหาเจดีย์ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ โดยที่ทรงเห็นว่าการสร้างป้อมปราการนั้นก็เพื่อที่จะป้องกันข้าศึกศัตรูที่จะมาย่ำยีปัทมาชาติบ้านเมืองแล้ว ยังเป็นการป้องกันบรรพบุรุษศาสนา แต่โดยเหตุที่ในขณะนั้นเกาะหาดทรายแห่งนี้ยังมีพื้นที่ไม่แน่นอนพอที่จะก่อสร้างสิ่งใดลงไปได้ ต่อเมื่อได้รออนุญาตสร้างเมืองสมุทรปราการเสร็จ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับดำเนินการถมพื้นที่เกาะทันที และให้พระราชทานนามพระมหาเจดีย์ที่สร้างนั้นว่า "พระสมุทรเจดีย์" เป็นการล่วงหน้าไว้ แต่การสร้างยังไม่ทันเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็เสด็จสวรรคตเสียก่อนในปี พ.ศ.2367

ในปีพ.ศ. 2377 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาเดชาดิศร เมื่อครั้งดำรง พระยศเป็นกรมขุนเดชาดิศร กับพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทพสุนทร และพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ฯ เป็นแม่กองไปควบคุมการก่อสร้างป้อมที่สมุทรปราการอีก 2 ป้อม คือ ป้อมนารายณ์กวางกร และป้อมคงกระพัน ที่ตำบลบางปลาเกิด

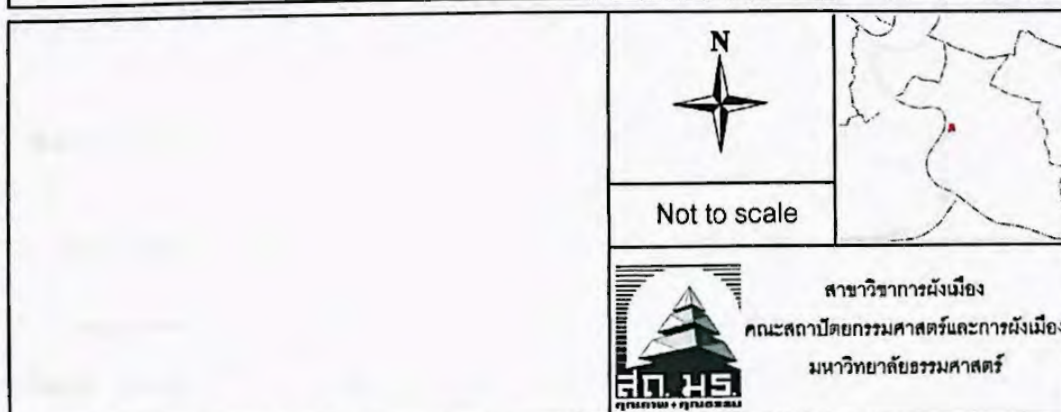
ในพ.ศ.2391 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจมีนไวยวรนาถ เป็นแม่กองไปก่อสร้างป้อมที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยาอีก 1 ป้อม เป็นป้อมขนาดใหญ่กว่าทุกๆ ป้อมที่สร้างมาแล้ว คือป้อมเสือซ่อนเล็บ สำหรับผู้บัญชาการกองทัพอมาประจำอยู่ที่ป้อมนี้ ป้อมเสือซ่อนเล็บอยู่ทาง ตอนเหนือของเมืองสมุทรปราการ ที่ตำบลมหาหงษ์ นอกจากทรงโปรดฯ ให้สร้างและต่อเติมป้อมปราการต่างๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า พระสมุทรเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ และเพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบรมชนกนาถที่ทรงพระราชดำริไว้ว่า จะสร้างขึ้นที่เกาะกลางน้ำหน้าเมืองสมุทรปราการ พระองค์จึงโปรดให้สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2370 โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีธรรมโศกราชกับเจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่กองควบคุมก่อสร้างสำเร็จเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2371

สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นราชสีหวิกรม เป็นนายช่าง เจ้าพระยาโกษาธิบดี (จำ บัญนาถ) หรือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นแม่กองควบคุมงาน พระยารรณนิกรและพระอมรรมาเดชาควบคุมเลขนหารปืนใหญ่ และทหารปืนใหญ่เมืองสมุทรปราการ เป็นผู้ช่วยแม่กอง ทำการบูรณะดัดแปลงแก้ไขแบบและก่อสร้างเพิ่มเติม องค์พระสมุทรเจดีย์เป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 5.1 ภาพเก่าในการก่อสร้างเมืองสมุทรปราการในสมัยรัตนโกสินทร์

ที่มา: "ของดีเมืองสมุทรปราการ" วารสารสภาวะวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรปราการ, 2540

การสร้างเมืองสมุทรปราการและการสร้างป้อมปราการ นับตั้งแต่แผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นเวลานานถึง 70 ปีเศษ ทำให้บรรดาป้อมปราการต่างๆ ที่สร้างไว้แต่เดิมชำรุดทรุดโทรมมาก ไม่มั่นคงแข็งแรงพอที่จะป้องกันข้าศึกศัตรูที่จะมารุกรานได้ ประกอบกับขณะนั้นประเทศไทยมีเหตุการณ์วิวาทกับฝรั่งเศส ซึ่งเกี่ยวกับดินแดนทางลุ่มแม่น้ำโขง ฝรั่งเศสพยายามที่จะแผ่อิทธิพลและล่าเมือง ขึ้นทางแอฟริกา และเอเชีย นอกจากนี้พระองค์ยังเห็นว่าต้องมีแผ่นดินยื่นงอกออกไปในทะเลที่ตำบลแหลมฟ้าผ่า จึงทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างป้อมขึ้นอีกป้อมหนึ่งทางปากน้ำเจ้าพระยา เพื่อเป็นป้อมชายทะเลที่มั่นคงแข็งแรง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการสร้างป้อมพระจุลจอมเกล้าขึ้น ในบริเวณดังกล่าวซึ่งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา และได้สร้างเมื่อต้นปี พ.ศ. 2427 เป็นป้อมที่ทันสมัยที่สุดในสมัยนั้น

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาเลื่อนเมืองสมุทรปราการขึ้นมีฐานะเป็นจังหวัดสมุทรปราการ และเปลี่ยนชื่อเมืองนครเขื่อนขันธ์ เป็นจังหวัดพระประแดง ตามความหมายที่มีมาแต่ดั้งเดิมพอดังปี พ.ศ.2475 อันเป็นสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั่วโลกเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายแผ่นดิน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยุบจังหวัดพระประแดงลงเป็นอำเภอไปขึ้นกับจังหวัดสมุทรปราการ ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484 – พ.ศ.2487) ประเทศต้องเข้าสู่สงครามด้วยความจำเป็นและเป็นระยะ ที่เกิดภาวะทางเศรษฐกิจและความผันผวนทางการเมือง รัฐบาลจำเป็นต้องปรับปรุงระเบียบการปกครองเสียใหม่ จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายุบการปกครองของจังหวัดสมุทรปราการขึ้นกับจังหวัดพระนคร ในปี พ.ศ. 2486

เมื่อสงครามโลกสงบลงรัฐบาลได้ตราพระราชกฤษฎีกา ประกาศตั้งจังหวัดสมุทรปราการ ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2489 โดยแยกการปกครองออกจากจังหวัดพระนคร และตั้งเป็นจังหวัดสมุทรปราการจนกระทั่งทุกวันนี้

5.2 พัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

5.2.1 ยุคที่ 1 ยุคแห่งการสร้างเมือง (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2436)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระราชดำริที่จะสร้างเมืองขึ้นมาใหม่แทนเมืองเดิมที่อยู่ห่างปากแม่น้ำเจ้าพระยาออกไป จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นแม่กองกับพระยาสุริยวงศโกษา ซึ่งเลื่อนเป็นเจ้าพระยากระด้าง (ดิศ) มาสร้างเมืองสมุทรปราการเมื่อพ.ศ. 2362 ในครั้งนั้นได้มีการทำพิธีฝังหลักเมือง ซึ่งถือได้ว่าเมืองสมุทรปราการได้

เริ่มต้นตั้งแต่นั้นมา โดยได้รวบรวมแรงงานจากพื้นที่ต่างๆ ให้อพยพเข้ามาสร้างเมือง และสร้างป้อมปราการ จากนั้นเมื่อการสร้างเมืองเสร็จสิ้น กลุ่มแรงงานเหล่านี้ได้มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณย่านตลาดปากน้ำ แล้วได้ก่อสร้างอาคารบ้านเรือนอยู่กันอย่างถาวร เมื่อเสร็จสิ้นจากอาชีพแรงงานก่อสร้าง อาชีพหลักของคนในพื้นที่นั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นการทำเกษตรกรรม และทำสวนผลไม้ต่างๆ จากนั้นจึงเริ่มมีการค้าขายเข้ามาเล็กน้อย ซึ่งก่อให้เกิดการหมุนเวียนของกิจกรรมภายในพื้นที่ ทำให้พื้นที่เมืองเริ่มมีเคลื่อนไหว และเกิดพัฒนาเมือง

บทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

บทบาทของย่านตลาดปากน้ำในยุคนี้ อยู่ในช่วงการของการสร้างเมืองใหม่ การพัฒนาของเมืองส่วนใหญ่ยังคงมีบทบาทของการสร้างป้อมปราการต่างๆ เพื่อป้องกันรักษาเมืองหลวง หรืออาจกล่าวได้ว่า ย่านตลาดปากน้ำในยุคนี้ยังคงมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านที่เป็นบทบาทมาตั้งแต่ดั้งเดิมในอดีต ภายหลังเมื่อบ้านเมืองพัฒนาไปในทางที่ดี จึงเกิดการตัดถนนภายในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ โดยมีการนำชื่อของป้อมต่างๆ มาเป็นชื่อของถนน เช่น ป้อมประโคนชัย กลายมาเป็นถนนประโคนชัย ป้อมกายสิทธิ์ กลายมาเป็นถนนกายสิทธิ์ ซึ่งปัจจุบันถนนเหล่านี้ก็ยังเป็นถนนสายสำคัญภายในย่านตลาดปากน้ำสืบมา และเริ่มมีการเกาะตัวของชุมชนเมื่อมีการสร้างถนนขึ้นมาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้บทบาทในย่านตลาดปากน้ำในยุคนี้เป็นเพียงการป็นเมืองหน้าด่านและการเป็นที่อยู่อาศัย แต่ยังไม่มีบทบาททางการค้าเข้ามามากนัก

ความสัมพันธ์ของคน กิจกรรมและพื้นที่โดยรอบ

ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบในยุคนี้เป็นยุคที่มีบทบาทส่วนใหญ่ในเรื่องของการอยู่อาศัย ที่มีความสัมพันธ์กันในกลุ่มชนขนาดเล็ก ประชากรส่วนใหญ่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติค่อนข้างสูง อันเนื่องมาจากการรวบรวมแรงงานจำนวนมากเพื่อสร้างเมืองใหม่ ทำให้แรงงานต่างๆ ที่รวบรวมมาจากต่างพื้นที่นั้นมาตั้งถิ่นฐานที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ โดยจะมีทั้งเชื้อสายไทย จีน มอญ และยวน ซึ่งกลายมาเป็นชาวพื้นเมืองในปัจจุบัน เมื่อการสร้างเมืองเสร็จ การตั้งถิ่นฐานภายในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำจึงตามมา ทั้งนี้การประกอบของแรงงานส่วนใหญ่ เมื่อเสร็จสิ้นช่วงก่อสร้างส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และค้าขายเป็นหลัก รวมถึงในช่วงเวลานี้มีการสร้างถนนขึ้นภายในเมืองเพื่อความสะดวกสบายในการเดินทางต่างๆ ด้วยเหตุนี้บทบาทของพื้นที่ในยุคนี้ยังเป็นเพียงการพักอาศัย โดยมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่กระจายตัวตามแนวยาวของเส้นทางน้ำ และเส้นทางต่อเนื่องกันไป

5.2.2 ยุคที่ 2 ยุคแห่งการพัฒนาเมือง และการค้า (พ.ศ. 2436 - พ.ศ.2503)

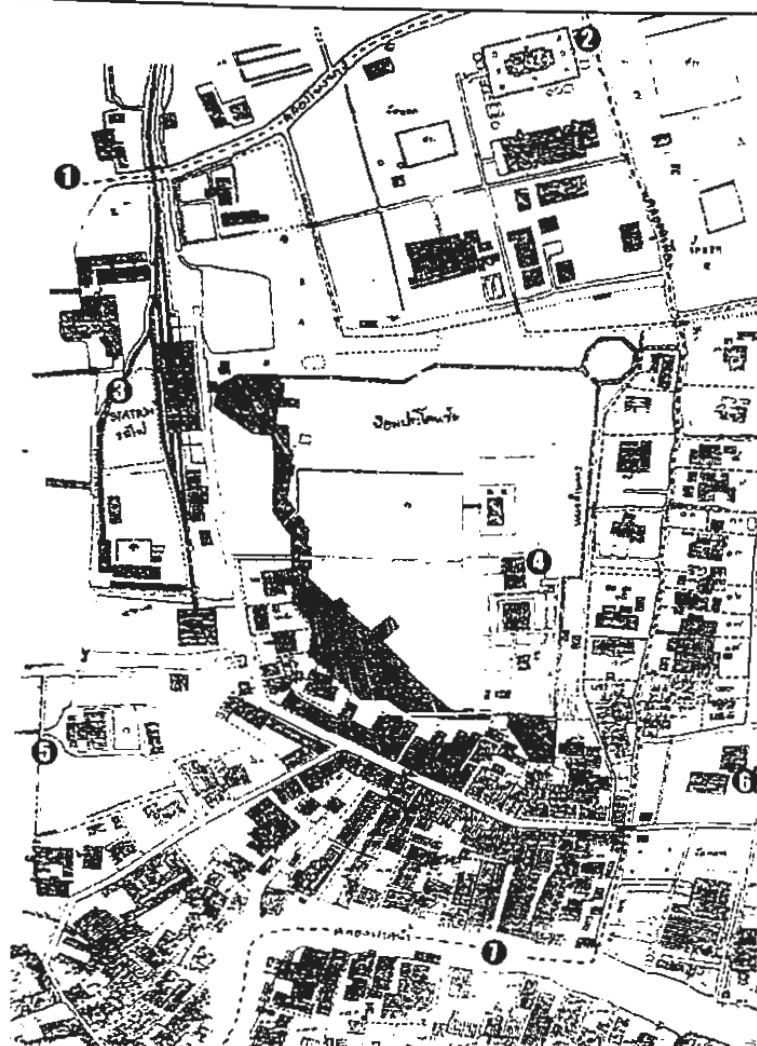
ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริในการปฏิสังขรณ์องค์พระสมุทระเจดีย์ให้ยิ่งใหญ่ ด้วยความสูงถึง 19 วา 2 ศอก ครอบองค์พระเจดีย์ดั้งเดิมที่ก่อสร้างมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง การปรับปรุงพระสมุทระเจดีย์ขึ้นใหม่นี้เอง พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวัง เพื่อทรงเตรียมไว้เป็นที่ประทับในยามเสด็จมาตรวจสอบความคืบหน้าของโครงการ พระราชวังใหม่สร้างขึ้นที่ฝั่งตัวเมือง (ฝั่งตลาดปากน้ำ) ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีอาณาเขตตั้งแต่บริเวณถนนด่านเก่า ไปจรดพื้นที่รอบตลาดวิบูลย์ศรีในปัจจุบัน ทรงใช้โอกาสในวันสมโภชพระสมุทระเจดีย์องค์ใหม่ พระราชทานนามว่า "พระราชวังสมุทระปราการ"

พระราชวังสมุทระปราการ ได้รับการออกแบบ และก่อสร้างด้วยวัตถุประสงค์ ให้เป็นสถานที่แปรพระราชฐานในการตากอากาศโดยเฉพาะ มีอาณาเขตกว้างใหญ่เต็มตลาดปากน้ำในปัจจุบัน มีสิ่งปลูกสร้างโดยรอบที่ทรงพระราชทานนามเพิ่มเติม ด้วยว่า

- สมุทากิมุข คือ พระที่นั่ง (เพื่อเป็นเกียรติแด่นาม เมืองสมุทระปราการ)
- สุขไสยาสน์ คือ เรือนพระบรรทม
- นงนารถลำราญรมย์ คือ อาคารที่พักสำหรับสนมกำนัล
- สนมนิกร คือ ดิگแถวสำหรับนางข้าหลวง
- สันฐานคารสถาน คือ โรงละคร
- โรงศึกษาสงคราม คือ ที่พัก และโรงฝึกทหาร

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พื้นที่ภายในพระราชวังสมุทระปราการบางส่วนเพื่อสร้างสถานีปลายทางรถไฟสายปากน้ำ และสถานที่เก็บโบกี้ (หัวรถไฟ) ส่วนอาคารพระราชวัง "สมุทากิมุข" โปรดให้ใช้เป็นสถานที่ตั้งศาลว่าการเมืองสมุทระปราการ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับสมัยที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเดินสายโทรเลขแห่งแรกของประเทศไทย ระหว่างกรุงเทพฯ ไปเมืองสมุทระปราการ โดยใช้ศาลว่าการเมืองสมุทระปราการ เป็นสถานีรับ-ส่ง เพื่อความสะดวกแก่เจ้าเมืองสมุทระปราการ ได้ทำการแจ้งข่าวด่วนที่ปากน้ำอย่างทันท่วงที ต่อมาเมื่อมีการค้นพบระบบการสื่อสารทางโทรศัพท์ที่สามารถรับ และส่งข้อความ โดยการพูดคุยตอบโต้กันได้โดยตรง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ติดต่อสั่งซื้อระบบโทรศัพท์ทันทีที่ทราบข่าวว่ามีการผลิตไว้จำหน่าย การติดตั้งระบบโทรศัพท์ในสมัยนั้น สามารถใช้สายโลหะเส้นเดียวกัน กับสายลวดของระบบโทรเลขทางกรมกลาโหม จึงใช้สายเดียวกันนี้ในการติดตั้งระบบโทรศัพท์พระราชวัง "สมุทากิมุข" จึงถือเป็นที่ตั้งของทั้งระบบโทรเลข และระบบโทรศัพท์เครื่องแรกของประเทศไทย

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 5.2 ย่านตลาดปากน้ำ พ.ศ.2447

สัญลักษณ์:

1. คลองโพรงพาง	6. วัดกลาง
2. วัดพิชัยสงคราม	7. คลองปากน้ำ
3. รถไฟสายปากน้ำ	
4. หลักเมือง	
5. ศาลากลาง	

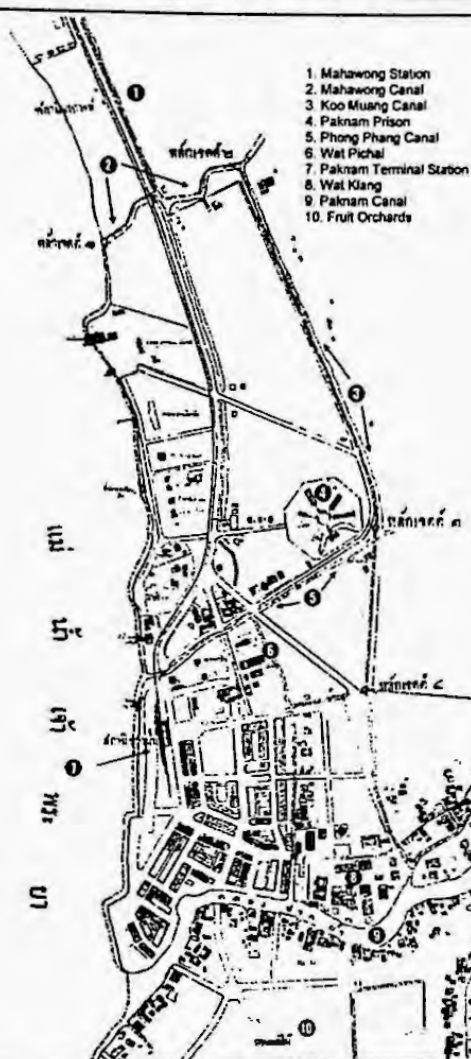
Not to scale

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: www.paknam.com ณ (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 5.3 ย่านตลาดปากน้ำ พ.ศ.2478

สัญลักษณ์:

1. สถานีมหาหงษ์	6. วัดพิชัยสงคราม
2. คลองมหาหงษ์	7. สถานีปากน้ำ
3. คูเมือง	8. วัดกลาง
4. เรือนจำปากน้ำ	9. คลองปากน้ำ
5. คลองโพธิ์พาง	10. สวนผลไม้

Not to scale

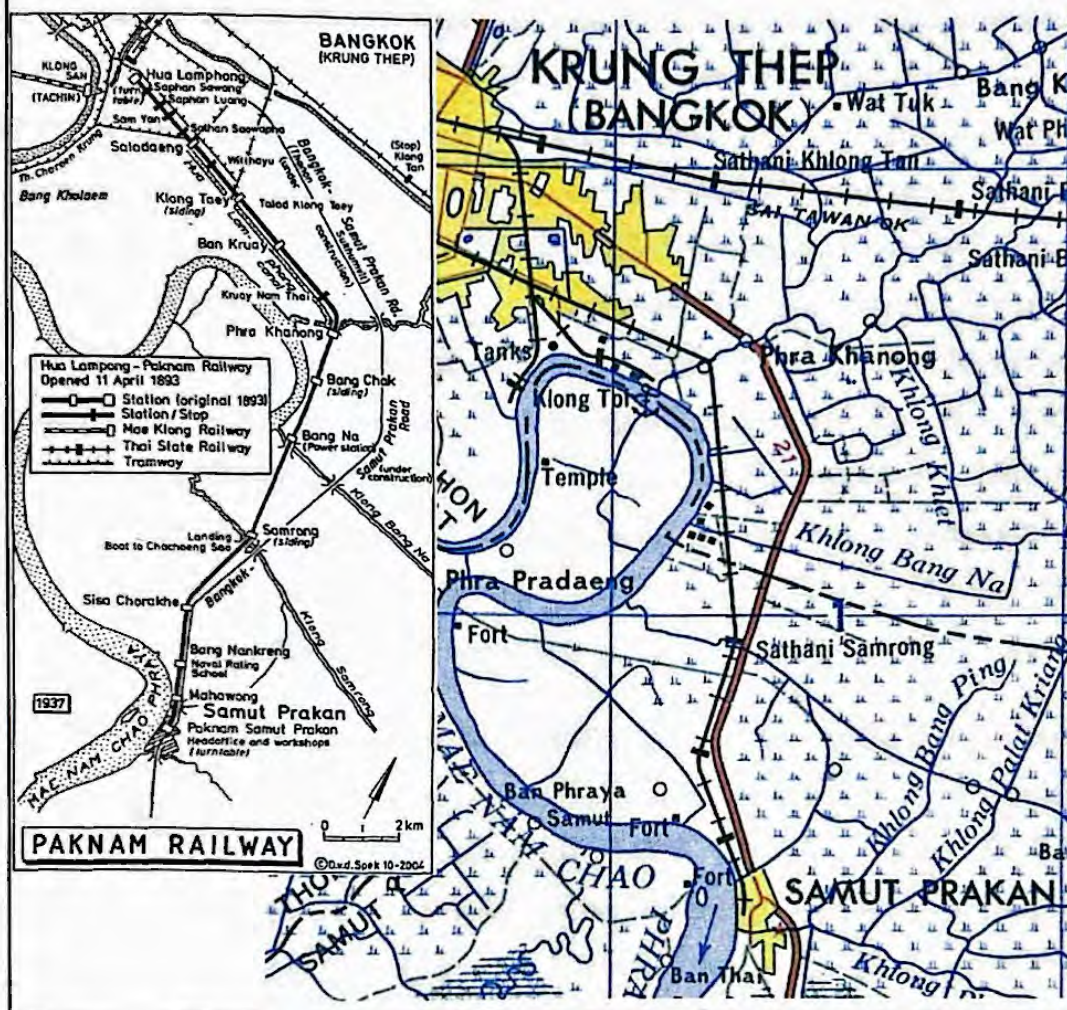
สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: www.paknam.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

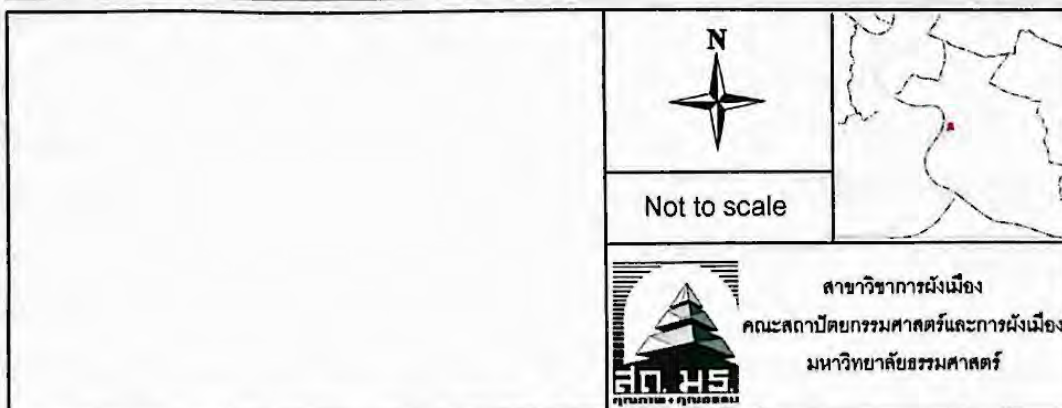
ด้วยเหตุที่ สถานที่ราชการเหล่านี้ ตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟปากน้ำ และใกล้ตลาดในตัวเมือง เมื่อเริ่มมีผู้คนเข้ามาตั้งที่ทำการค้า และมีชาวบ้านเข้ามาติดต่อราชการมากขึ้น ทำให้สถานที่ทำงานเริ่มคับแคบ จนเมื่อปี พ.ศ.2458 จึงมีการย้ายศาลาว่าการเมืองสมุทรปราการไปอยู่ ณ ที่ตั้งบริเวณศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบัน (ภาพที่ 5.3) ส่วนอาคารพระราชวังหลังเดิมก็ถูกเปลี่ยน ให้ใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานชั่วคราวอำเภอเมืองสมุทรปราการก่อนที่จะถูกทุบทิ้ง เพื่อก่อสร้างเป็นตลาดสะพานปลา ในขณะที่สถานีรถไฟปากน้ำ ซึ่งใช้พื้นที่พระราชวังสมุทรปราการในการก่อสร้าง เมื่อเลิกกิจการก็ถูกรื้อเพื่อก่อสร้างเป็นตลาดสด หลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระราชวังสมุทรปราการ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงสูญหาย และไม่ปรากฏให้เห็นอีกต่อไป ซึ่งทางรถไฟสายปากน้ำ (แผนที่ที่ 5.4) เป็นทางรถไฟเอกชนที่เดินระหว่างหัวลำโพง กรุงเทพมหานครกับเมืองปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นระยะทาง 21 กิโลเมตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 ถึง พ.ศ. 2503 เป็นทางรถไฟสายแรกของประเทศไทยสถานี ต้นทางรถไฟ คือ สถานีหัวลำโพง ตั้งอยู่ริมคลองหัวลำโพง ปัจจุบันคือบริเวณถนนพระราม 4 ตรงข้ามกับสถานีรถไฟกรุงเทพในปัจจุบัน สถานีปลายทาง คือ สถานีปากน้ำ อยู่บริเวณหน้าตลาดวิบูลย์ศรีในปัจจุบัน หลังจากสิ้นสุดสัมปทาน 50 ปี กรมรถไฟได้ดำเนินการต่อจนกระทั่งยกเลิกทางรถไฟสายนี้ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2503 ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรื้อทางรถไฟสร้างเป็นถนนพระราม 4 และถนนทางรถไฟสายเก่า

ในส่วนของการพัฒนาที่ดินภายในย่านตลาดปากน้ำ ผู้ที่มีบทบาทมากคนหนึ่งในยุค นั้น คือ พระยาราชายสาธก (รา-ชา-ยะ-สา-ธก) ซึ่งสิ่งที่ท่านและครอบครัวได้ร่วมก่อตั้งนั้นล้วนแล้วแต่เป็นที่รู้จักของชาวปากน้ำทั้งสิ้น เช่น โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ (ถนนสุขุมวิท) โรงเรียนเฉลิมวิทยา โรงเรียนเทศบาล 2 (วัดโน) ตลาดราชา โรงมหรสพ (ราชา) ขอยอศวนนท์ ขอยอักษรลักษณ์ หาดอมรา และโรงเรียนหาดอมราฯ พระยาราชายสาธก (ง่วนสู่น) มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ คือ เจ้าพนักงานศุลกากร สังกัดกรมศุลกากร เป็นบุตรขุนอภัยภาชี เจ้าพนักงานคำนวณภาษีในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเข้ารับราชการ จึงได้เติบโตในหน้าที่นายด่านศุลกากร จนกระทั่งได้รับพระราชทาน ราชทินนามเป็น พระยาราชายสาธก รับผิดชอบนายด่าน ณ เมืองสมุทรปราการแทนบิดา นอกจากหน้าที่การงานในฐานะนายด่านภาษีแล้ว พระยาราชายสาธกยังถือเป็นที่นับหน้าถือตาของชาวปากน้ำ ในด้านความใจบุญอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำความเจริญเข้ามาสู่เมืองปากน้ำ ท่านเป็นผู้จัดตั้งระบบตลาดสดที่สะอาดมีคุณภาพ มีระบบจัดเก็บขยะ (ตลาดราชา) และริเริ่มบริการโรงมหรสพ (วิกยี่เก) ให้ชาวปากน้ำได้พักผ่อนหย่อนใจ บริจาคเงินร่วมสร้างโบสถ์สร้างวิหารตามวัดวาอารามทั่วทั้งจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งยังให้ความสำคัญในการพัฒนาเยาวชนชาวปากน้ำให้ได้การศึกษาที่ดี เป็นผู้นำร่วมกับท่านเจ้าอาวาสวัดต่างๆ เพื่อขอใช้พื้นที่สงฆ์ ในการก่อตั้งโรงเรียนประถมในเขตเทศบาลต่างๆ

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 5.4 เส้นทางรถไฟสายปากน้ำ (พ.ศ.2480 และพ.ศ.2497)

ที่มา: www.paknam.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

และก่อตั้งโรงเรียนเอกชนแห่งแรกในจังหวัดสมุทรปราการ คือ โรงเรียนสมุทรสตรี ในเขตวัดกลาง
วรวิหารเมื่อปี พ.ศ.2461 และพระยาราชายสาธได้เสียชีวิตลงในปี พ.ศ.2477

ต่อมาในพ.ศ.2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นจำนวน 1 กองพัน ในบังคับบัญชาของ
พันโทโยชิตะ เดินทางโดยเรือสินค้าชื่อ จิตินิย์ บารุ ยกกองทหารขึ้นบกที่สถานตากอากาศบางปู
ควบคุมพนักงานบ้านพักตากอากาศไว้ทั้งหมด ตัดสายโทรศัพท์ แล้วเริ่มขึ้นขบวนรถ เดินทางมาตาม
ถนนสุขุมวิท เพื่อเข้าตัวเมืองสมุทรปราการ ด้านเมืองสมุทรปราการในพื้นที่ส่วนราชการ ป้อมปราการ
ต่างๆ โรงเรียนชุมพลทหารเรือ และบริเวณใกล้เคียง จึงถือเป็นพื้นที่เป้าหมายการโจมตีที่จะประมาท
ไม่ได้ ทางทหารต้องเตรียมพื้นที่หลบภัยถูกระเบิดอยู่หลายที่ มีการก่อสร้างหลุมหลบภัยทางอากาศ
ทั้งที่ตัวเมืองสมุทรปราการ ตรงท้ายบ้านบริเวณใกล้สถานีรถไฟสายปากน้ำ บริเวณป้อมประโคนชัย
และที่ป้อมปราการตรงอำเภอพระประแดง แต่ละหลุมหลบภัยสามารถจุคนได้ตั้งแต่ 100 - 1000 คน
ในขณะที่ชาวบ้านก็เริ่มอยู่กันอย่างอดกลั้นขวัญหาย เพราะรอบๆตัวเมืองสมุทรปราการ ได้กลายเป็น
ที่ตั้งของกองทหารญี่ปุ่น ไฉ่มาตั้งแต่พื้นที่ในวัดชัยมงคลที่ท้ายบ้านบริเวณป้อมปึกกา ในซอยสุเหร่า เข้า
ไปทางโรงเรียนมหาวงศ์ และที่อำเภอพระประแดง แต่ละฐานจะถูกสร้างเป็นหลุมแล้ววางต้นสั๊กขนาด
ใหญ่ เรียงแนวนอนแล้วปกปิดอำพรางด้วยตลับจาก

จังหวัดสมุทรปราการยังถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่เรือทุกลำ ไม่ว่าจะเป็นเรือรบ เรือโดยสาร
หรือเรือสินค้า จะต้องเดินทางเข้าออก จึงปรากฏมีเครื่องบินฝ่ายพันธมิตรที่ร่อนโฉบเข้ามาทางปาก
แม่น้ำเจ้าพระยา แล้วหย่อนทุ่นระเบิดขนาดใหญ่ เพื่อเป็นการปิดกั้นการเดินทางผ่านปากน้ำ ไม่ให้มีการ
การส่งเรือบำรุงเข้าออกกรุงเทพมหานคร ทางกองทัพไทยจึงได้จัดเรือรบหลวงปัตตานี ติดอาวุธปืนกล
75 ม.ม. ที่สามารถยิงต่อสู้ทั้งทางราบ และยิงขึ้นบนอากาศเพื่อต่อสู้อากาศยาน ทำการลาดตระเวน
ตลอดลำน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่กรุงเทพฯ จนถึงช่วงปากอ่าวไทย มีรายงานการปะทะน้อยมาก แต่การ
สูญเสียจากทุ่นระเบิดของฝ่ายพันธมิตร ส่วนใหญ่จะเป็นพวกเรือประมงที่ชาวบ้านจะได้ยินเสียงระเบิด
พร้อมข่าวเรือจม มีญาติเสียชีวิตอยู่ตลอดเวลา วิธีการของกองทัพฝ่ายพันธมิตรจึงถือเป็นการปิดอ่าว
สยาม และหยุดเดินเรือขนส่งทางทะเลไม่ให้ผ่านปากน้ำเจ้าพระยา จึงเกิดภาวะข้าวยากหมดแพงใน
เมืองสมุทรปราการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวปากน้ำอยู่กันอย่างลำบาก สิ่งที่ชาวบ้านมักปฏิบัติกัน
ในช่วงสงครามก็คือ การกราบไหว้และบนบานต่อศาลเจ้าพ่อหลักเมือง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัด ให้
ช่วยปกป้องคุ้มครองเมืองไม่ให้เกิดความเสียหาย ทุกๆ วันจะมีประชาชนเข้ามากราบไหว้เจ้าพ่อกัน
มากมายกว่าภาวะปกติ จนในที่สุดเมื่อสงครามสงบลงด้วยความพ่ายแพ้ของทหารญี่ปุ่น ชาวเมือง
สมุทรปราการ ที่ต้องอดทนต่อสภาพที่เกิดภัยทั้งจากกองทหารฝ่ายพันธมิตร และกองกำลังทหารญี่ปุ่น
มาตลอด 4 ปี จึงเริ่มกลับมาใช้ชีวิตอย่างสงบสุขตามเดิม

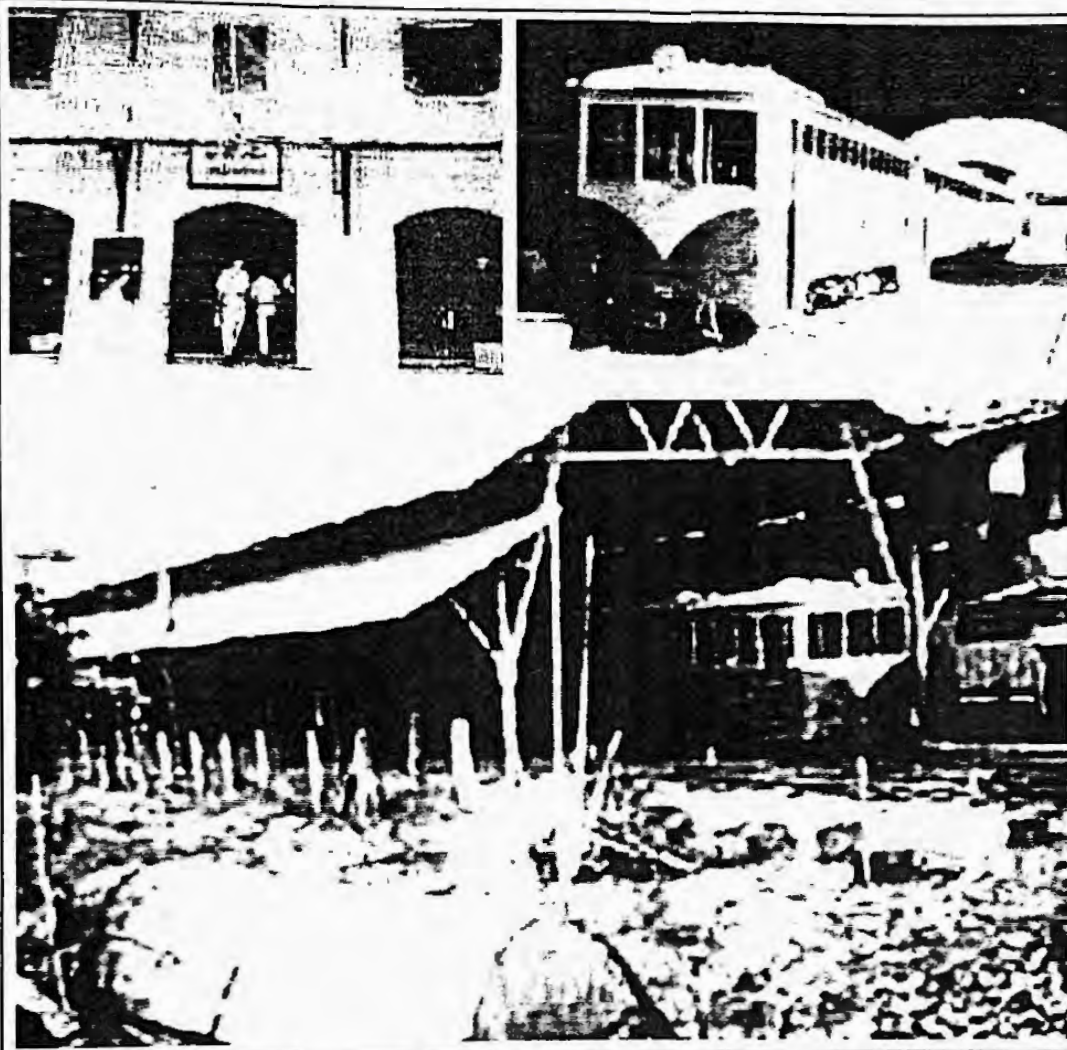
บทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

ย่านตลาดปากน้ำในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคแห่งการพัฒนาเมืองอย่างแท้จริง ในช่วงเวลานี้สถานที่สำคัญต่างๆ ภายในย่านส่วนใหญ่จะถูกสร้างขึ้น เช่น ศาลาการจังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น สำหรับรูปแบบกิจกรรมภายในย่านเป็นไปในลักษณะของการค้ามากขึ้น เริ่มมีการทำกิจกรรมการค้าควบคู่ไปกับที่พักอาศัย และพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการขยายตัวตามการพัฒนาของเมือง และบทบาทที่เห็นได้ชัดในยุคนี้อีกบทบาท คือ บทบาทในเรื่องของการคมนาคม การติดต่อสื่อสารทั้งในและนอกพื้นที่ เนื่องจากการเกิดของรถไฟสายปากน้ำ ซึ่งเป็นรถไฟสายแรกของประเทศไทย รวมถึงระบบโทรเลข และระบบโทรศัพท์เครื่องแรกของประเทศไทย อีกทั้งยุคนี้กิจกรรมการค้าในย่านตลาดปากน้ำได้เกิดการจัดการระบบตลาดขึ้นถึง 2 แห่ง คือ ตลาดราชา ที่เกิดขึ้นพื้นที่ของพระยาราชายศารท และตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล แสดงถึงการพัฒนาการค้าอย่างมีการจัดการ และเป็น การขยายตัวของทางด้านการค้าของพื้นที่เห็นได้ชัดเจน ซึ่งถึงแม้ว่าจะต้องประสบปัญหาข้าวยาก หนักมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก็สามารถผ่านวิกฤตินั้นมาได้ และเริ่มที่จะพัฒนาเมืองต่อไปอีกครั้ง

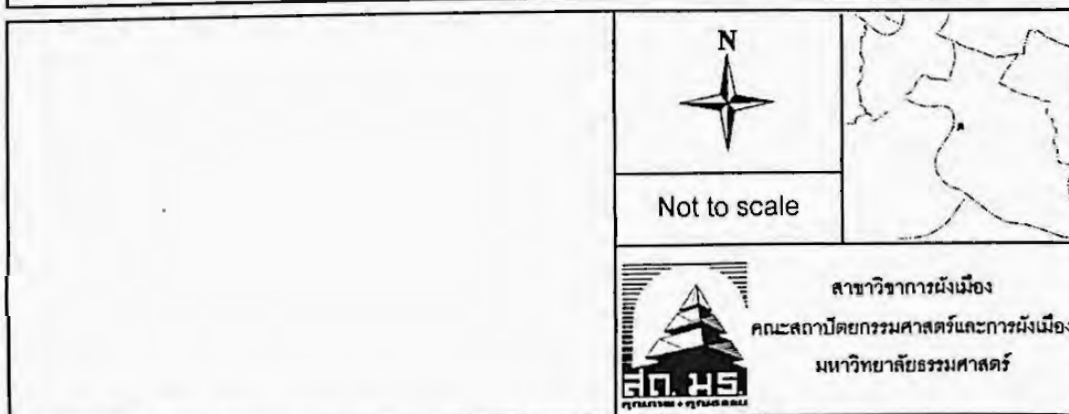
ความสัมพันธ์ของคน กิจกรรมและพื้นที่โดยรอบ

กิจกรรมภายในย่านมีความหลากหลายขึ้น มีทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากคนในย่าน และคนที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในย่าน โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการอยู่อาศัย และเริ่มมีกิจกรรมการค้าเข้ามาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเกิดตลาดที่มีรูปแบบ และการจัดการที่ชัดเจน กิจกรรมบางส่วนซบเซาเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เป็นในระยะสั้น และสามารถพัฒนาให้กลับมามีกิจกรรมทั้งคึกคักตามเดิม การขยายตัวของพื้นที่เริ่มขยายตัวได้ยาก และมีความหนาแน่นในพื้นที่มากกว่าพื้นที่โดยรอบอย่างเห็นได้ชัดเจน

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

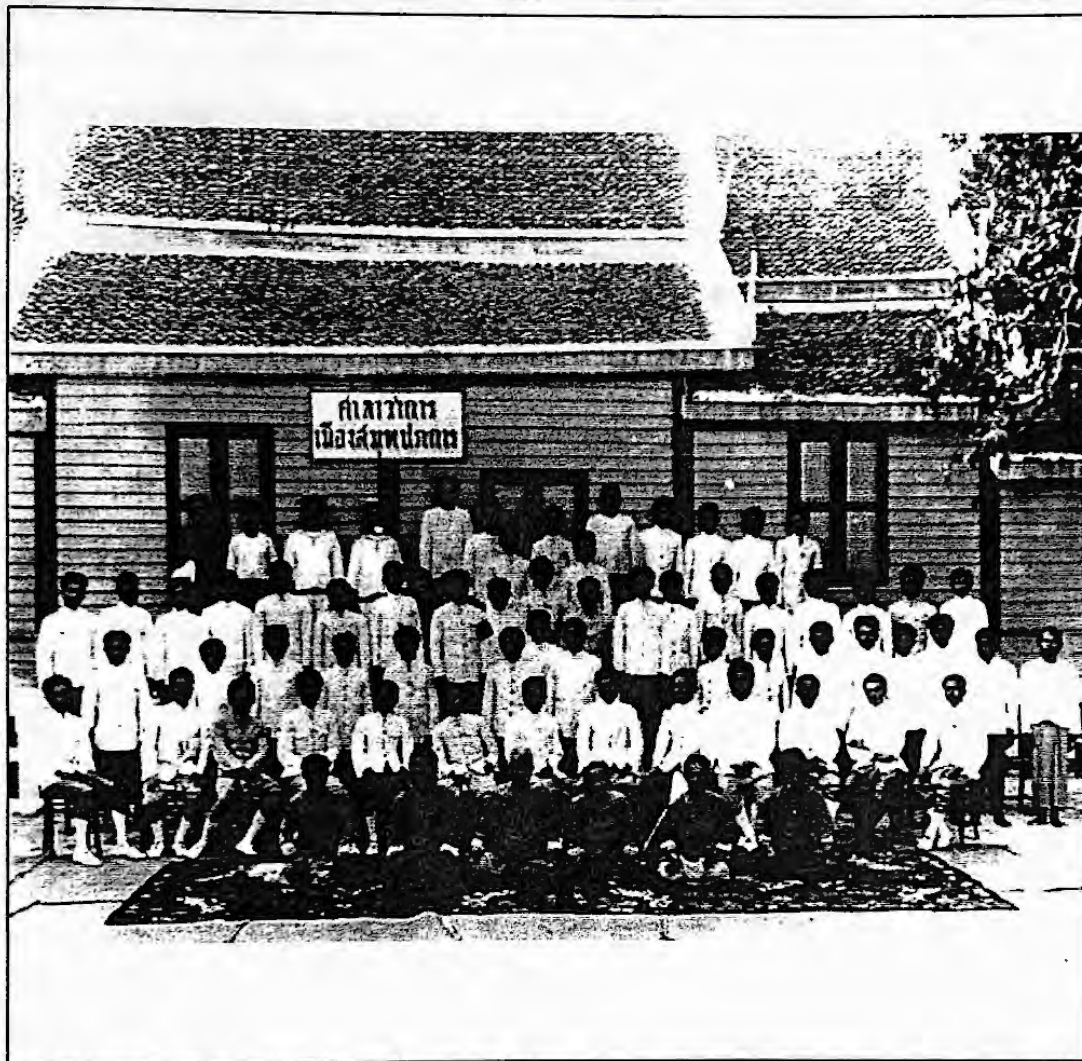

ภาพที่ 5.2 สถานีรถไฟสายปากน้ำ

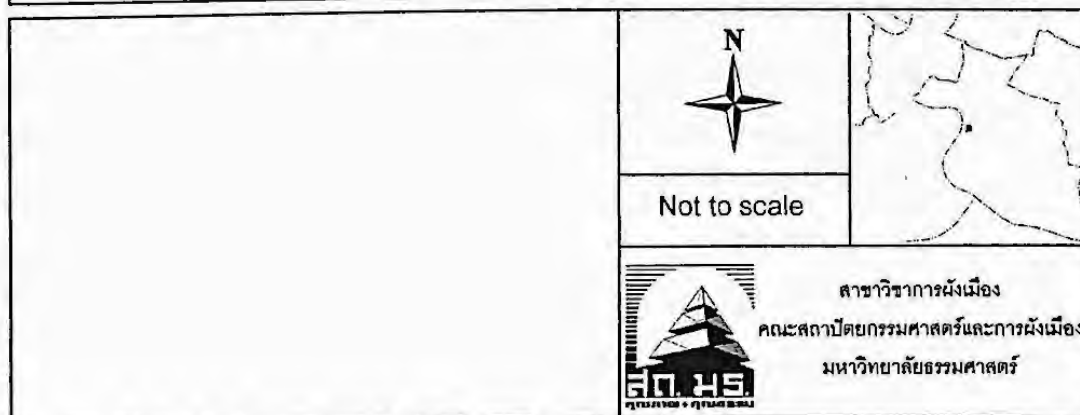

ที่มา: www.mypaknam.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 5.3 ศาลาว่าการเมืองสมุทรปราการ (พระที่นั่งสมุทรพิมานเดิม)

ที่มา: www.mypaknam.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

5.2.3 ยุคที่ 3 ยุครุ่งเรืองของการค้า และการคมนาคม (พ.ศ. 2503 - ปัจจุบัน)

ในพ.ศ.2520 ย่านตลาดปากน้ำที่จากเดิมมีเพียงตลาดราชา และตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล ได้เกิดตลาดสดวิบูลย์ศรีที่ก่อสร้างโดยเอกชนขึ้น และเข้ามามีบทบาทภายในเมือง ซึ่งในช่วงแรกตลาดวิบูลย์ศรียังได้รับความนิยมไม่มากนัก ต้องอาศัยกลยุทธ์ในการให้ผู้ค้าเข้ามาทำการค้าขายได้โดยไม่เสียค่าธรรมเนียมใดๆ ต่อมาเมื่อได้รับความนิยมทั้งตัวตลาดสด และท่าเรือข้ามฟาก ทำให้ย่านตลาดปากน้ำมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้งการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น และเริ่มมีการบูรณะอาคารบางส่วนให้กลับมาใช้งานได้อย่างเข้มข้น และเมื่อ 18 กันยายน พ.ศ. 2529 ได้มีการซ่อมแซมศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ ที่ตั้งปัจจุบันอยู่ที่สุดถนนหลักเมือง บรรจบกับถนนประโคนชัย เป็นศาลเก่าแก่ที่มีอายุเกือบ 200 ปี เนื่องจากท้องที่นี้เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกรากค้าขาย และเป็นกุหลิมานานตั้งแต่ไทยเริ่มมีการติดต่อกับชาวจีน ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ เดิมเป็นอาคารทรงไทย แต่เมื่อศาลหลักเมืองทรงไทยชำรุดทรุดโทรมลง ชาวไทยเชื้อสายจีนในปากน้ำ แลผู้ที่เคารพบูชา จึงได้ร่วมกันสร้างศาลหลักเมืองขึ้นใหม่ โดยจึงมีตัวอาคารมีรูปทรงเหมือนศาลเจ้าจีนทั่วไป เป็นตัวอย่างหนึ่งของการผสมผสานวัฒนธรรมไทย - จีน เจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการเป็นรูปขุนนางจีนโบราณในเครื่องแบบเต็มยศสวมหมวก นั่งบนเก้าอี้ ฆาตราช้างด้วยบริวารข้างละคน อยู่ในซุ้มบุษบาตรงกลางห้อง บริเวณปากเจ้าพ่อหลักเมือง เป็อนผืนสีดำเป็นมัน เนื่องจากชาวบ้านบางคนมาเช่นบูชาด้วยผืน รอบศาลเป็นดินที่อยู่ของชาวจีน และเคยมีโรงยาผืนอยู่ทางใต้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งแต่เดิมนั้นทางการไทยยอมให้ชาวจีนสูบผืนและตั้งโรงยาผืนได้ไม่ถือว่า ผิดกฎหมายแต่อย่างใด เพิ่งมายกเลิกเมื่อ สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี

และในเวลาต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าที่มีทั้ง 3 ตลาดใหญ่ ทำให้ในส่วนของตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาลได้ลดความนิยมลงไป เกิดความเสื่อมโทรมของพื้นที่ และอาคารอย่างเห็นได้ชัด แต่ในย่านการค้าส่วนอื่นๆ ยังคงได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งชุมชนโดยรอบย่านตลาดปากน้ำได้เริ่มมีการขยายตัวเกาะตัวอยู่กับย่านตลาดปากน้ำอย่างหนาแน่น ทำให้ย่านตลาดปากน้ำต้องจำพัฒนาอย่างอัดแน่นภายในย่านตามไปด้วย ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำเป็นไปอย่างหนาแน่น และมีความหลากหลายภายในย่านเอง อันเป็นจุดเด่นหนึ่งของย่านการค้า แต่จากการที่มีความหนาแน่นของกิจกรรมมากเกินไป ยุคนี้จึงเป็นยุคที่ย่านตลาดปากน้ำเริ่มมีการประสบปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ และด้านการจัดการ

บทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

บทบาทของย่านตลาดปากน้ำในยุคนี้ถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด เนื่องจากเมื่อผ่านยุคที่ 2 มา ย่านตลาดปากน้ำได้พัฒนาทั้งด้านกายภาพ และกิจกรรมไว้อย่างครบถ้วน เมื่อมีการสร้างในส่วนรองท่าเรือข้ามฟาก และตลาดสดวิบูลย์ศรีเข้ามาเพิ่มเติมในพื้นที่ ทำให้ย่านตลาดปากน้ำกลายเป็นย่านที่มีบทบาททางการค้าอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังได้รวมบทบาทในด้านการคมนาคมในอดีตไว้อย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนเพียงรูปแบบการพัฒนาเท่านั้น กล่าวคือ ในยุคที่ 2 ย่านตลาดปากน้ำจะมีบทบาทของการคมนาคมทางรถไฟ ซึ่งเป็นรถไฟสายแรกของประเทศไทย ต่อมาเมื่อมีการยกเลิกกิจการ เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นถนน บริเวณโรงเก็บหัวรถจักร (ภาพที่ 5.2) ได้ถูกแปรสภาพเป็นท่าเรือข้ามฟาก และต่อมาบริเวณใกล้เคียงกับท่าเรือข้ามฟาก ได้ถูกพัฒนาเป็นจุดจอดรถประจำทางในการพัฒนาการเดินทางโดยรถยนต์ ที่เข้ามามีบทบาทในยุคนี้เป็นอย่างมาก ประกอบกับเมื่อเมืองมีการพัฒนาทำให้เป็นการดึงดูดคนให้เข้ามาทำกิจกรรม ทำให้ย่านมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการสร้างอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่เพื่อรองรับการเจริญเติบโตในภายภาคหน้า อีกทั้งชุมชนโดยรอบย่านตลาดปากน้ำเริ่มมีการขยายตัวตามย่านตลาดปากน้ำไปด้วย ส่งผลให้ย่านตลาดปากน้ำเริ่มเกิดการกระจุกตัวหรือการรวมกลุ่มทั้งด้านกายภาพ และกิจกรรม ซึ่งสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของคน กิจกรรมและพื้นที่โดยรอบ

ประชากรในพื้นที่ได้มีการเปลี่ยนถ่ายไปยังคนรุ่นหลังบางส่วน และแรงงานจากนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ ประชากรดั้งเดิมส่วนมากจะหลงเหลือเป็นผู้สูงอายุที่คงยังต้องการอาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม ซึ่งลูกหลานของคนในพื้นที่มีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้ย้ายออกไปยังนอกพื้นที่ที่มีความเจริญมากกว่าได้แก่ กรุงเทพมหานครและพื้นที่ข้างเคียง กิจกรรมทางการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง แต่หากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และให้สามารถต่อสู้กับการค้าขนาดใหญ่รูปแบบใหม่ได้

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

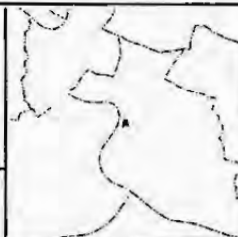

ภาพที่ 5.4 ย่านตลาดปากน้ำเมื่อ 50 ปีก่อน

ด้านขวา ก็คือ อาณาเขตพระราชวัง
ปัจจุบันเป็นอาคารพาณิชย์

Not to scale

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: www.mypaknam.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

5.3 สรุปพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

ตารางที่ 5.1 สรุปพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ

ประเด็น	ยุคแห่งการสร้างเมือง (พ.ศ. 2362 - พ.ศ. 2436)	ยุคแห่งการพัฒนาเมือง และการค้า (พ.ศ. 2362 - พ.ศ. 2436)	ยุครุ่งเรืองของการค้า และการคมนาคม (พ.ศ. 2503 - ปัจจุบัน)
พัฒนาการ	- เป็นยุคแรกเริ่มในการก่อสร้างเมือง มีการตั้งศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ - เน้นการสร้างป้อมปราการต่างๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่าน ป้องกันรักษาเมืองหลวง - มีการสร้างถนนที่ต่อเนื่องมาจากการสร้างป้อมต่างๆ - เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มแรงงานที่มาสร้างเมือง ยาวไปตามแนวแม่น้ำ และแนวถนน	- สถานที่สำคัญต่างๆ ภายในย่านส่วนใหญ่มีถูกสร้างขึ้นในยุคนี้ มีการสร้างวังสุทนต์ปรการขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ ประกอบกับการสร้างอาคารสำนักงานหน่วยงานราชการต่างๆ - มีการสร้างเส้นทางทางรถไฟสายแรกของประเทศไทย คือ รถไฟฟ้าสายปากน้ำ - มีการสร้างตลาดสดขึ้นมาเป็นครั้งแรกของย่าน คือ ตลาดราชา และตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล - เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดความวุ่นวายภายในเมือง บ้านเมืองเสียหายบางส่วน	- เกิดการสร้างตลาดสดอิมบิลิตี้ และทำเรือข้ามฟากในย่านตลาดปากน้ำ และมีสร้างอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่เพื่อรองรับการเจริญเติบโต - กิจกรรมภายในย่านมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งการอยู่อาศัย การค้า การบริการ และการคมนาคมที่เป็นจุดเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ใกล้เคียง - กิจกรรมการค้าเป็นไปอย่างเข้มข้น มีการแข่งขันสูง จึงถือเป็นกิจกรรมหลักของพื้นที่ - เกิดความหนาแน่นมากของพื้นที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาอาคารเสื่อมโทรม ปัญหาวาซาดแคตพื้นที่จอดรถ และปัญหาวาซาดแคตพื้นที่เปิดโล่ง และพื้นที่สีเขียว เป็นต้น

ตารางที่ 5.1 สรุปพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ (ต่อ)

ประเด็น	ยุคแห่งการสร้างเมือง (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2436)	ยุคแห่งการพัฒนาเมือง และการค้า (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2436)	ยุครุ่งเรืองของการค้า และการคมนาคม (พ.ศ. 2503 - ปัจจุบัน)
ความสัมพันธ ของค งกรรมและ พื้นที่	- ประชากรในพื้นที่จะมีเชื้อสายไทย จีน มอญ และญวน ซึ่งเป็นแรงงานที่อพยพเข้ามาเพื่อสร้างเมืองใหม่ เมื่อการสร้างเมืองเสร็จสิ้นจึงมีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ โดยประกอบอาชีพเกษตรกรรม และค้าขายเป็นหลัก - กิจกรรมการค้าเริ่มมีบทบาทเล็กน้อยเนื่องจากชาวจีนได้เข้ามายังพื้นที่ แต่การค้ายังยังเป็นในลักษณะของการค้าชุมชนที่เกาะตัวอยู่ในย่านที่อยู่อาศัย ยังไม่มีบทบาทที่ชัดเจน - รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำ และแนวถนน	- กิจกรรมภายในย่านมีความหลากหลายขึ้น ทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากคนในย่าน และคนที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในย่าน โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการอยู่อาศัย และเริ่มมีกิจกรรมการค้าเข้ามาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเกิดตลาดที่มีรูปแบบ และการจัดการที่ชัดเจน - กิจกรรมบางส่วนขยายตัวเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เป็นในระยะสั้น และสามารถพัฒนาให้กลับมามีกิจกรรมทั้งที่กักตุนตามเดิม - การขยายตัวของพื้นที่เริ่มขยายตัวได้ยาก และมีความหนาแน่นในพื้นที่มากกว่าพื้นที่โดยรอบอย่างเห็นได้ชัด	- ประชากรในพื้นที่เปลี่ยนถ่ายไปยังคนรุ่นหลัง และแรงงานจากนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ ประชากรดั้งเดิมส่วนมากจะหลงเหลือเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงต้องการอาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม - กิจกรรมทางการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง แต่หากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการอยู่อาศัย การค้าขนาดใหญ่รูปแบบใหม่ได้สามารถต่อสู้กับการค้าขนาดใหญ่แบบเดิมได้ - ชุมชนขยายตัว เพื่อเชื่อมต่อกัน บางวงบทยังมีการก่อตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางถนนมีอาคารบ้านเรือนร่วมสมัย และมีความหนาแน่นมาก จึงเป็นไปได้ยากต่อการขยายตัว
บทบาท	- เป็นช่วงที่มีบทบาทด้านการพักอาศัย ควบคู่ไปกับการเกษตรกรรม	- บทบาทในทุกๆ ด้านของพื้นที่มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น ทั้งบทบาทของการเป็นที่อยู่อาศัยนั้นมีความหนาแน่นขึ้นอย่างชัดเจน บทบาทของการค้าขายมีการขยายตัวอย่างเข้มข้น และมีบทบาททางด้านคมนาคมที่ทันสมัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบการคมนาคมรูปแบบใหม่ในประเทศไทย	- บทบาทของพื้นที่ถูกพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบ การอยู่อาศัยและการค้าขายมีการใช้ประโยชน์จากอาคารอย่างหนาแน่น และเข้มข้น อีกทั้งยังมีบทบาททางด้านคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อไปยังพื้นที่อื่นๆ

ที่มา: จากการศึกษาวิเคราะห์

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำทำให้ทราบถึงความเป็นมา และองค์ประกอบที่สำคัญของย่าน ที่เป็นตัวในการช่วยส่งเสริมให้ย่านเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทในแต่ละช่วงเวลา อีกทั้งยังทำให้ทราบถึงลักษณะของย่านตลาดปากน้ำทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปถึงย่านตลาดปากน้ำได้ ดังนี้

ย่านตลาดปากน้ำในการศึกษารั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเริ่มตั้งแต่ถนนศรีสมุทรไปถึงสะพานข้ามคลองที่มีเส้นน้ำติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา โดยทิศตะวันตกมีพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาและทิศตะวันออกติดต่อกับพื้นที่ชุมชน ซึ่งจากเดิมพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ และมีความเจริญมากแห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ ต่อมาพื้นที่ยังคงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ที่พักอาศัย พาณิชยกรรม ที่พักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรม โรงเรียน และวัด เป็นต้น อันเป็นการส่งเสริมให้กิจกรรมภายในย่านมีความหนาแน่นขึ้นตามไปด้วย แต่หากพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำได้ถูกโอบล้อมด้วยชุมชนข้างเคียง นั้นทำให้พื้นที่ยากต่อการขยายขยาย จึงเป็นผลให้ปัจจุบันสามารถมองเห็นถึงความหนาแน่นทั้งด้านกายภาพ และกิจกรรมภายในย่านตลาดปากน้ำได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีบทบาททางการค้าที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าใหม่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ย่านการค้าอย่างแท้จริงอย่างเช่นย่านตลาดปากน้ำ ได้รับผลกระทบจากการเกิดของห้างสรรพสินค้าปลีขนาดใหญ่ที่มีความสะดวกสบายมากกว่า ซึ่งทำให้การค้าภายในย่านซบเซา อันนำมาสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้จากการศึกษาจึงวิเคราะห์สภาพของย่านเพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการดำรงอยู่ของย่าน ตลอดจนวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในย่านตลาดปากน้ำ เพื่อให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำที่เหมาะสม โดยอาศัยการอ้างอิงจากการศึกษาสภาพทั่วไปและกิจกรรมของย่าน อันสอดคล้องกับระบบของคน กิจกรรม และพื้นที่

6.1 ศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้ม

จากการศึกษาถึงสภาพทั่วไป และพัฒนาการของย่านตลาดปากน้ำ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้มของย่านตลาดปากน้ำ โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

6.1.1 ศักยภาพของย่านตลาดปากน้ำ

ศักยภาพทางด้านกายภาพ

- การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านตลาดปากน้ำ มีความสอดคล้องกับผังเมืองรวมจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผังเมืองรวมจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีการกำหนดให้พื้นที่บริเวณย่านตลาดปากน้ำเป็นพื้นที่ที่มีการประกอบพาณิชยกรรม จึงช่วยในการส่งเสริมบทบาท และกิจกรรมการค้าภายในย่าน ให้ความชัดเจนในรูปแบบของการใช้พื้นที่

- ทำเลที่ตั้งของย่านตลาดปากน้ำมีความเหมาะสมในการประกอบกิจกรรม คือ พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำตั้งอยู่ในบริเวณใจกลางเมือง ภายในพื้นที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย อันเป็นจุดเด่นหนึ่งของย่านการค้า ทั้งพื้นที่ตลาดสด ตลาดได้รุ่ง อาคารพาณิชย์ ธนาคาร โรงเรียน ศาสนสถาน และพื้นที่ชุมชน อีกทั้งยังมีพื้นที่ติดต่อกับหน่วยงานราชการที่สำคัญของจังหวัดสมุทรปราการ ทำให้ผู้คนนิยมเข้ามาจับจ่ายสินค้าแล้วบริการเป็นจำนวนมากตลอดทั้งวัน

- การเข้าถึงของย่านตลาดปากน้ำสามารถทำได้โดยง่าย เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางเมือง ซึ่งนอกจากบทบาททางด้านการค้า ย่านตลาดปากน้ำยังมีบทบาทเป็นจุดเชื่อมต่อการคมนาคมทั้งทางบก และทางน้ำ มีระบบขนส่งสาธารณะที่หลากหลาย ทั้ง รถโดยสารประจำทาง เรือโดยสารข้ามฟาก และเส้นทางเดินทาง อีกทั้ง ยังมีถนนสุขุมวิทเป็นถนนสายหลักที่เข้าสู่พื้นที่ย่านตลาดปากน้ำโดยตรง ซึ่งทำให้ย่านตลาดปากน้ำมีการเข้าถึงได้โดยง่าย และสะดวกสบาย

- ภายในย่านตลาดปากน้ำมีศาสนาสถานสำคัญเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ที่มีความสัมพันธ์กับย่านมาเป็นเวลานาน ได้แก่ วัดพิชัยสงครามเป็นวัดที่เก่าแก่มาแต่โบราณสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย วัดกลางวรวิหารเป็นอารามหลวงชั้นโท และ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ เป็นที่นับถือของชาวจังหวัดสมุทรปราการมานานเกือบ 200 ปี โดยที่ศาสนาสถานทั้งหมดมีสถาปัตยกรรมที่งดงาม และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

- จากการที่ย่านตลาดปากน้ำมีที่ตั้งติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศตะวันตก ทำให้ทัศนียภาพโดยรวมของพื้นที่สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง เพื่อเปิดมุมมองริมน้ำ และสร้างทัศนียภาพงดงามสวยงามให้แก่พื้นที่ รวมถึงอาจเป็นปัจจัยดึงดูดหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามาใช้พื้นที่นันทนาการภายในย่านมากขึ้น

ศักยภาพทางด้านการกรรมการค้า

- กิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำมีความหลากหลาย ซึ่งสามารถจำแนกประเภทกิจกรรมการค้าได้เป็นพื้นที่กิจกรรมในตลาด ประกอบด้วย ตลาดวิบูลย์ศรี (ท่าเรือข้ามฟาก) ตลาดหัวเกาะ หรือตลาดสดเทศบาล และตลาดโต้รุ่ง พื้นที่กิจกรรมในอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวริมถนนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการค้าขายสินค้าหลากหลายประเภทปะปนกัน ซึ่งจะเป็นได้ว่ากิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดปากน้ำสามารถดำเนินกิจกรรมได้ตลอดทั้งวัน อันเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย

- รูปแบบการค้าขายสินค้าและบริการมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวปากน้ำ กล่าวคือบรรยากาศในการซื้อขายสินค้าและบริการในย่านตลาดปากน้ำสามารถต่อรองราคา และปริมาณสินค้าได้ โดยเป็นการปัจจัยดึงดูดในการจับจ่ายสินค้าและบริการของผู้ซื้อ ซึ่งรูปแบบการค้าดังกล่าวเริ่มเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในย่านเมืองใหญ่ในปัจจุบัน

ศักยภาพทางด้านสังคม และวัฒนธรรม

- ย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้าที่มีชุมชนเกาะตัวอยู่โดยรอบพื้นที่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบไทย มีวัดเป็นศูนย์กลาง และเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน ประกอบกับมีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการที่เป็นที่นับถือโดยทั่วไปของชาวสมุทรปราการตั้งอยู่ในพื้นที่ อีกทั้งประเพณีหลักที่จัดขึ้นทุกปีของชาวสมุทรปราการอันได้แก่ งานแห่ผ้าองค์พระสมุทรเจดีย์ ได้มีการจัดงานมหรสพอย่างยิ่งใหญ่เต็มพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ และพื้นที่ใกล้เคียง

6.1.2 ปัญหาของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

ปัญหาทางด้านกายภาพ

- ปัญหาความทรุดโทรมของอาคารบ้านเรือนในย่าน เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำมีความหนาแน่นสูง เป็นปัญหาหนึ่งที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไม่มีการระเบียบ ขาดการวางแผนที่ดี

- ปัญหาการเสื่อมโทรมของอาคารที่มีสถาปัตยกรรมรูปแบบเก่า ซึ่งจากการสำรวจทางด้านกายภาพภายในย่านตลาดปากน้ำ พบว่า ย่านตลาดปากน้ำมีอาคารเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งอาคารส่วนใหญ่มีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา อันเกิดจากการขาดการดูแล และการมองข้ามคุณค่าของอาคารรูปแบบเก่า ทำให้อาคารเก่าภายในย่านเหล่านี้ลดน้อยลง (ภาพที่ 6.1)

- ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่จอดรถ เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านที่มีการทำกิจกรรมการค้าอย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่ ดังนั้นพื้นที่ภายในย่านจึงถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการค้าและการอยู่อาศัย ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ถึงแม้ทางเทศบาลนครสมุทรปราการจะได้อนุญาตให้สามารถจอดรถบริเวณริมถนนได้ แต่พื้นที่จอดรถก็ยังคงอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนอย่างมาก อีกทั้งจากการที่อนุญาตให้สามารถจอดรถริมถนนทำให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดตามมา

- ปัญหาการรुकู้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ เนื่องจากค้าประเภทอาคารพาณิชย์ริมถนน และหาบเห่แผงลอยในย่านตลาดปากน้ำบางส่วน ได้รูกู้โดยการนำสินค้า หรือป้ายโฆษณาไปวางบนพื้นที่ในส่วนดังกล่าว เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการค้า ทำให้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ และเส้นทางสัญจรทางเท้าไม่สามารถใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

- ปัญหาการขาดพื้นที่เปิดโล่ง หรือพื้นที่นันทนาการ ทำให้ย่านตลาดปากน้ำขาดพื้นที่ที่ใช้ในการรวมกลุ่มกิจกรรม อีกทั้งยังขาดพื้นที่สีเขียว ขาดความร่มรื่น จึงเป็นผลถึงคุณภาพชีวิตของคนในย่าน ทำให้ย่านตลาดปากน้ำดูแล้งแห้ง ขาดความสดชื่น แห้งแล้ง และไม่มีชีวิตชีวา

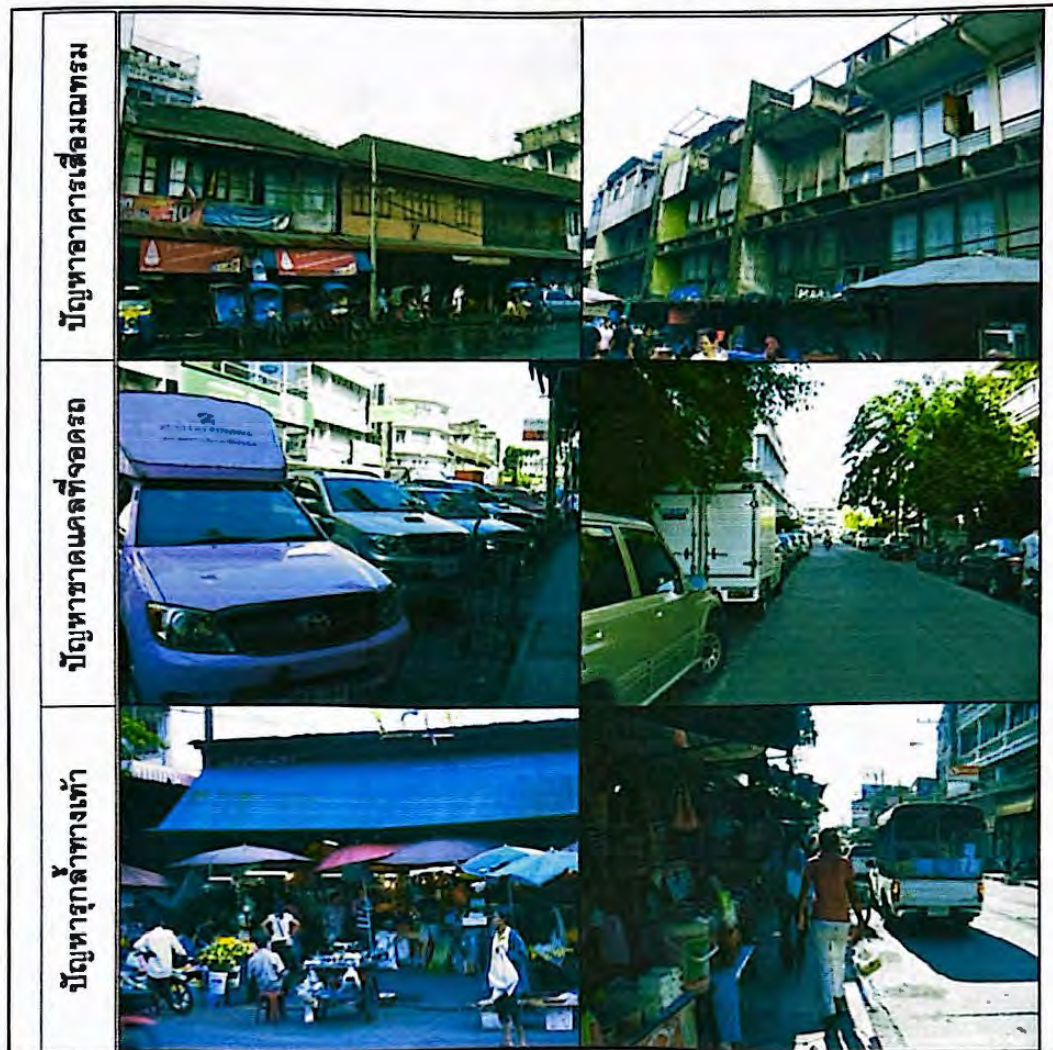
- ปัญหาในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดินในย่านตลาดปากน้ำ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล เจ้าของพื้นที่ต่างดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยเฉพาะในขอบเขตพื้นที่ของตนเอง ส่งผลทำให้การพัฒนาพื้นที่โดยรวมนั้นทำได้ยาก

- ปัญหาความสกปรกของพื้นที่ตลาด ปัญหาขยะ ปัญหากลิ่นเหม็น และปัญหาน้ำท่วมขัง เป็นปัญหาหลักที่ตลาดหรือย่านการค้าจะเผชิญ ซึ่งย่านตลาดปากน้ำก็ถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ประสบปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ความรุนแรงของปัญหายังอยู่ในภาวะที่ไม่รุนแรงมากนัก เนื่องจากเทศบาลนครสมุทรปราการได้จัดการดูแลอย่างใกล้ชิด แต่หากเป็นปัญหาที่มีอยู่ควบคู่กับตลาดทุกแห่ง จึงเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข และต้องอาศัยความร่วมมือทั้งของคนภายในและภายนอกย่าน (ภาพที่ 6.2)

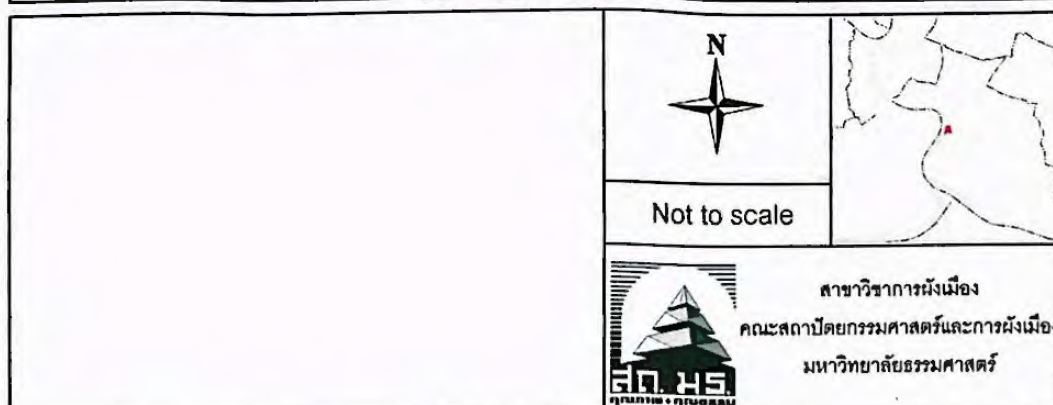
ปัญหาทางด้านกิจกรรมการค้า

- การค้าในย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านการค้าที่มีความหนาแน่นสูง และมีกิจกรรมการค้าขายตลอดทั้งวัน แต่เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีผลต่อการตัดสินใจในการใช้จ่ายของผู้ซื้อที่เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ ทำให้การค้าภายในย่านซบเซาตามภาวะเศรษฐกิจทั่วไปของประเทศ อีกทั้งยังมีการค้ารูปแบบใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก ห้างสรรพสินค้าค้าปลีกขนาดใหญ่ที่มีความสะดวกสบายเข้ามามีบทบาทแทนที่ย่านการค้าดั้งเดิม

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 6.1 ปัญหาทางด้านกายภาพ

ที่มา: จากการสำรวจ (มกราคม พ.ศ.2553)

- ปัญหาการจราจรติดขัด ซึ่งหมายถึง การจราจรติดขัดบนหน้าร้านค้า เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำเป็นพื้นที่ที่ขาดแคลนพื้นที่จอดรถอย่างมาก ทำให้ทางเทศบาลนครสมุทรปราการอนุญาตให้มีการจอดรถริมถนนได้ เพื่อเป็นให้ความสะดวกสบายให้แก่ผู้ที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในพื้นที่ อันเป็นการส่งผลกระทบต่อการค้าภายในย่าน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ค้าได้แสดงสินค้าอย่างเต็มที่ ทำให้ไม่สามารถดึงดูดผู้ซื้อได้ รายได้จากการค้าขายก็ลดลงตามลำดับ

ปัญหาทางด้านสังคม และวัฒนธรรม

- ย่านตลาดปากน้ำเป็นย่านที่มีชุมชนเกาะตัวอยู่โดยรอบบริเวณพื้นที่อย่างหนาแน่น ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่มีรูปแบบอาชีพในลักษณะหาเช้ากินค่ำ มีรายได้ปานกลางถึงค่อนข้างน้อย และบางส่วนประสบปัญหาการว่างงาน ทำให้ชุมชนที่เกาะตัวอยู่โดยรอบย่านตลาดปากน้ำประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด อีกทั้งชุมชนนั้นยังเป็นที่ชุมนุมที่มีความหนาแน่นสูง และยังขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในด้านกายภาพ และการจัดการ ทำให้ปัญหาดังกล่าวนั้นยากต่อการแก้ไข

- รูปแบบการค้าในย่านตลาดปากน้ำมีอยู่หลายประเภท แต่กิจกรรมการค้าที่กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบัน คือ การเปิดกิจการร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ เนื่องจากในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำประกอบไปด้วยสถานศึกษาถึง 2 แห่ง ทำให้กลุ่มลูกค้าในวัยเรียน และเยาวชนในชุมชนข้างเคียงย่านตลาดปากน้ำมีความต้องการในการใช้บริการสูง ทำให้ปัญหาเด็กติดเกมซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมหนึ่งที่มีความรุนแรงมากในปัจจุบันเกิดขึ้นภายในย่านตลาดปากน้ำ

6.1.1 แนวโน้มของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

แนวโน้มทางด้านกายภาพ

- ย่านตลาดปากน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบประเภทพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมต่อไป เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ย่านยังคงบทบาทสำคัญทั้งด้านการค้า และที่พักอาศัย อันเป็นการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้มีการใช้พื้นที่มาตั้งแต่อดีต และกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านที่ควรจะดำเนินต่อไป

- อาคารพาณิชย์ภายในย่านตลาดปากน้ำ มีทิศทางในรูปแบบอาคารที่มีความทันสมัยมากขึ้น เนื่องจากมีการแข่งขันทางการค้าที่สูงขึ้น ต้องทำให้ต้องมีการลงทุนในด้านต่างๆ เพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้า ซึ่งการปรับปรุงสภาพอาคารให้มีความทันสมัยเป็นการปรับปรุงที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน และเห็นผลในเชิงกายภาพมากที่สุด อันจะก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อาคารมากยิ่งขึ้น

- จากนโยบายของเทศบาลนครสมุทรปราการมีโครงการที่จัดการสร้างอาคารศูนย์รวมการค้ารูปแบบใหม่ขึ้นในพื้นที่ข้างเคียงย่านตลาดปากน้ำ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อกิจกรรมการค้าภายในย่าน รวมถึงการค้าหาบเร่ แผงลอยที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปของพื้นที่อาจต้องย้ายออกไปค้าขายยังพื้นที่แห่งใหม่ที่ทางเทศบาลนครสมุทรปราการจัดให้

แนวโน้มทางด้านกิจกรรมการค้า

- ผู้ค้าขายในพื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกเปลี่ยนมือมาสู่คนรุ่นหลัง หรือลูกจ้าง อีกทั้งผู้ขายส่วนใหญ่อาจกลายเป็นคนนอกพื้นที่มาทำกิจกรรมการค้า ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมการค้าดั้งเดิมของย่านตลาดปากน้ำเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป

- เกิดลักษณะของกิจกรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น จากพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำที่ได้กล่าวไปแล้วว่าย่านตลาดปากน้ำมีการขยายตัวอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ย่านตลาดปากน้ำอาจจะมีการเพิ่มขึ้นของกิจกรรม และบริการประเภทใหม่ที่เข้ามามีบทบาทภายในย่านเพิ่มเติมขึ้นในอนาคต

แนวโน้มทางด้านสังคม และวัฒนธรรม

- แนวโน้มของผู้สูงอายุภายในย่านจะมีโอกาสเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทบาทของย่านตลาดปากน้ำเป็นรูปแบบของการค้าควบคู่ไปกับที่พักอาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงอยู่อาศัยภายในย่าน ส่วนลูกหลาน หรือคนรุ่นหลังมีแนวโน้มที่จะย้ายออกไปทำมาหากินภายนอกพื้นที่มากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นกรุงเทพฯและปริมณฑล

- จากการที่ผู้ค้าขายในพื้นที่ส่วนใหญ่ในอนาคตจะถูกเปลี่ยนมือมาสู่คนรุ่นหลัง หรือลูกจ้าง หรือเป็นคนนอกพื้นที่มาทำกิจกรรมการค้า ทำให้ความสัมพันธ์ของคนภายในย่านเปลี่ยนไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะขาดความรับผิดชอบต่อพื้นที่ ขาดความรัก ขาดการดูแลพื้นที่ย่านที่ดี อีกทั้งยังขาดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นจะส่งผลให้ย่านตลาดปากน้ำมีรูปแบบทางสังคมที่เปลี่ยนไป ตามบุคคลที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำกิจกรรมภายในพื้นที่

6.2 แผน นโยบาย และโครงการที่เกี่ยวข้อง

ผังเมืองรวมสมุทรปราการ (ปรับปรุงครั้งที่ 2)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการได้เห็นถึงความจำเป็น ในการปรับปรุงผังเมืองรวมสมุทรปราการ จึงได้มีการศึกษา เพื่อดำเนินการปรับปรุงกฎกระทรวงให้สามารถใช้อย่างบังคับผังเมืองรวมสมุทรปราการ พ.ศ. 2544 ให้ใช้บังคับได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมทั้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การปรับปรุงผังเมืองรวมสมุทรปราการครั้งที่ 2 ย่านตลาดปากน้ำยังคงมี

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่สีแดง หมายถึง ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม อันเป็นการส่งเสริมบทบาทให้ย่านตลาดปากน้ำ ยังคงเป็นย่านการค้าที่สำคัญของจังหวัดสมุทรปราการต่อไป ซึ่งภายในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำประกอบด้วยการประโยชน์อาคารแบบผสมผสาน (Mix Use) กล่าวคือ อาคารส่วนใหญ่มีรูปแบบทั้งที่พักอาศัยควบคู่ไปกับการค้า และการพาณิชยกรรม (ดังภาพภาพผนวก)

โครงการก่อสร้างสาธารณูปการรูปแบบใหม่

- โครงการศูนย์อารยธรรมและธรรมชาติ

โครงการศูนย์อารยธรรมและธรรมชาติ ซึ่งมีหอคอยสูงกว่า 90 เมตร บนเนื้อที่ของเรือนจำกลางสมุทรปราการ (เก่า) ซึ่งขณะนี้มีบริเวณเรือนจำกลาง (เก่า) สมุทรปราการยังเป็นที่รกร้างที่ยังไม่ได้รับการบูรณะ โดยที่เป็นหอคอยจุดชมวิว ซึ่งจะมองเห็นไกลถึงปากอ่าวไทย แบ่งเป็นองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ พิพิธภัณฑ์เด็ก เมืองสมุทรปราการ, พิพิธภัณฑ์เมืองสมุทรปราการ, หอสมุดเมืองสมุทรปราการ ปัจจุบันยังอยู่ในระยะปรับพื้นที่รอดำเนินการ

- โครงการท่าเทียบเรือ

โครงการท่าเทียบเรือแห่งใหม่สร้างขึ้นบริเวณถนนบางม้อง ซึ่งอยู่ภายในย่านตลาดปากน้ำ ประกอบด้วย ท่าเทียบเรือสาธารณะจังหวัดสมุทรปราการ ศูนย์บรรเทาสาธารณภัย ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สำนักงานประชาสัมพันธ์ สำนักงานประสานงาน และห้องประชุม ฯลฯ ปัจจุบันยังอยู่ในระยะปรับพื้นที่รอดำเนินการ หากการก่อสร้างเสร็จสิ้นจะมีผลกระทบต่อท่าเรือวิบูลศรีเป็นอย่างมาก และอาจจะสืบเนื่องไปยังการค้าในตลาดวิบูลศรีอีกด้วย

- โครงการสมุทรปราการไฮเทล แอนด์ มัลติคอมเพล็กซ์

โครงการสมุทรปราการไฮเทล แอนด์ มัลติคอมเพล็กซ์สร้างอยู่บนพื้นที่ 71,000 ตารางเมตร บริเวณถนนด่านเก่า ประกอบด้วย ห้องพัก 290 ห้อง / คีฬาที่ซื้อป ห้องอาหาร ห้องประชุม สระว่ายน้ำ ฟิตเนส ที่จอดรถ 600 คัน ตลาดอาหารสด 100 ร้านค้า ร้านค้ารีเทลซื้อป 190 ร้านค้า ฟู้ดเซนเตอร์ โบวลิ้ง ขนาด 18 เลน โรงภาพยนตร์ เป็นต้น ปัจจุบันยังอยู่ในระยะปรับพื้นที่รอดำเนินการ

- โครงการอาคารสโมสรข้าราชการเมืองสมุทรปราการ

อาคารสโมสรข้าราชการเมืองสมุทรปราการ เป็นอาคารบริการริมเขื่อนศาลากลาง จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย ร้านค้า ร้านอาหารระเบียงริมน้ำ ห้องจัดเลี้ยง สโมสรเจ้าหน้าที่เทศบาล และ สำนักงานบริหาร ฯลฯ ปัจจุบันยังอยู่ในระยะปรับพื้นที่รอดำเนินการ

โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ไฟสายปากน้ำ

เทศบาลนครสมุทรปราการมีโครงการที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์ บริเวณศาลาซื้อปึงเดิมตรงข้ามท่าเรือวิบูลย์ศรี เพื่อเสริมสร้างให้เป็นจุดชมเมืองและสัญลักษณ์ใหม่ของเมืองปากน้ำ ซึ่งนำเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ภาคภูมิใจของพื้นที่มาเป็นปะติมากรรม โดยมีการก่อสร้างนำเอางานปะติมากรรม

ซึ่งจำลองแบบมาจากหัตถจักร รถไฟสายแรกของไทย (อนุสาวรีย์รถไฟสายปากน้ำ) ที่วังระหว่างปากน้ำ-หัวลำโพง ในช่วง พ.ศ. 2436 - พ.ศ. 2503 มาไว้ยังบริเวณดังกล่าว นอกจากนั้นยังมีการตกแต่งสวน น้ำตก ลานน้ำพุ และการแสดงแสงไฟยามค่ำคืน ในบริเวณนั้นด้วย โดยขณะนี้เทศบาลนครสมุทรปราการได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงแล้ว คาดว่าจะเสร็จประมาณเดือนเมษายนนี้

โครงการรถไฟฟ้าสายสีเขียวอ่อน (ช่วงสำโรง-สมุทรปราการ)

โครงการรถไฟฟ้าสายสีเขียวอ่อน ที่เป็นส่วนต่อขยายของโครงการรถไฟฟ้าบีทีเอส สายสุขุมวิท รวมระยะทาง 24 กิโลเมตร แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก จากอ่อนนุช - สำโรง - สมุทรปราการ และช่วงสอง จากพระราม 1 - ปิ่นเกล้า - จรัญสนิทวงศ์ โดยช่วงแรกจะเป็นช่วงสายที่ก่อให้เกิดผลกระทบเกี่ยวกับการเข้าถึงของย่านตลาดปากน้ำ เนื่องจากเป็นช่วงสายมีสถานีหลักอยู่ที่ศาลากลางจังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับย่านตลาดปากน้ำโดยตรง โดยมีจุดเริ่มต้นการก่อสร้างที่สถานีอ่อนนุชจากนั้นวิ่งไปตามถนนสุขุมวิท ผ่านแยกบางนา ไปยังสำโรง จนถึงสมุทรปราการ

6.3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

จากการศึกษาสภาพทั่วไป และพัฒนาการของพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำทำให้สามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มในอนาคตของย่านได้ว่า ย่านตลาดปากน้ำมีทิศทางความหนาแน่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันลักษณะอาคารพาณิชย์กรรมบางส่วนจะเสื่อมโทรมลง ขาดการดูแล ส่งผลถึงปัญหาคูณภาพชีวิตของคนในย่านตลาดปากน้ำตามมา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ย่านให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน และยังส่งผลถึงสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ ดังนี้

1. การกำหนดพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำให้ชัดเจน เช่น การใช้ถนน หรือเครื่องเรือนในถนนให้เกิดความแตกต่าง และความพิเศษ ไปจนถึงการรักษาและฟื้นฟูอาคารดั้งเดิมให้เห็นชัดเจน เพื่อสร้างคุณค่าที่ยังคงเหลืออยู่ในย่าน ให้ย่านมีเอกลักษณ์และสืบทอดเป็นย่านการค้าดั้งเดิมต่อไป

2. ปรับปรุงสภาพอาคารต่างๆ ที่เสื่อมโทรมในย่านตลาดปากน้ำ ให้มีสภาพที่ดีขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่บริการทางการค้า อาคารพาณิชย์บางส่วนที่มีสภาพความเสื่อมโทรม และถูกทิ้งร้าง เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาใช้บริการ อีกทั้งควรดูแลรักษาไปถึงกลุ่มอาคารเก่าที่มีคุณค่าให้กลับมามีสภาพที่ดี อันเป็นการดำรงรักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่ และเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการดึงดูดคนเข้ามาทำกิจกรรม

3. การเดินทางเข้ามาใช้บริการในพื้นที่เป็นเรื่องสำคัญ จึงควรมีการจัดการด้านการสัญจรภายในย่านตลาดปากน้ำ ทั้งทางบกและทางน้ำ เพื่อลดปัญหาความหนาแน่น และเพื่อประสิทธิภาพในการใช้งานเพิ่มมากขึ้น เช่น

- ทางสัญจรทางเท้า เพื่อแก้ปัญหาการรुकล้ำพื้นที่ทางเท้าของอาคารพาณิชย์ และแผนลอย โดยการกำหนดเป็นมาตรการเคร่งครัด อาจจะมีการกำหนดสัดส่วนพื้นที่ใหม่เพื่อให้การจัดวางผังลอยเป็นสัดส่วนมากยิ่งขึ้น เสนอพื้นที่ใหม่ หรือใกล้เคียงเพื่อกำหนดพื้นที่การค้าแผงลอยโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะดวกในการเดินทาง และทัศนวิสัยที่สวยงามให้แก่ย่าน

- พื้นที่ที่จอดรถ จากการที่เทศบาลนครสมุทรปราการอนุญาตให้สามารถจอดรถริมถนนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด ทั้งนี้ในย่านตลาดปากน้ำยังมีพื้นที่จอดรถที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่วันต่างๆ ภายในย่าน แต่เนื่องจากมีการเก็บค่าธรรมเนียม ซึ่งไม่ได้รับความนิยมมากนัก จึงควรมีการจัดมาตรฐานของค่าธรรมเนียมจอดรถในพื้นที่วัดให้มีราคาที่เหมาะสมร่วมกัน เพื่อป้องกันการจอดทิ้งไว้เป็นเวลานานเกินควร และยังคงอยู่ในความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ อันเป็นการระบายความต้องการที่จอดรถริมถนนได้บ้าง

- ที่จอดรถประจำทาง เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำมีอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญ คือ เป็นจุดเชื่อมต่อการคมนาคมหลักของพื้นที่ จึงควรมีการจัดให้มีการจุดจอดรถประจำทาง และจุดจอดวินรถสองแถวให้เหมาะสม ที่เห็นได้ชัดเจน และกำหนดจุดจอดวินรถสองแถวต่างๆ ให้มีพื้นที่ที่เหมาะสม ไม่กั้นระยะทางมากเกินไป อีกทั้งในเรื่องของการจัดการ และการบริการให้มีมาตรฐานตามระเบียบการจราจร ส่งเสริมให้ผู้ขับมีวินัย และเชื่อเพื่อเชื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

- ท่าเรือข้ามฟาก คือ ท่าเรือวิบูลย์ศรีซึ่งมีสภาพที่เสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก และขาดการดูแลที่ดี เคยประสบอุบัติเหตุโศกเศร้าเนื่องจากรองรับผู้ใช่มากเกินไป จึงควรมีการปรับปรุงสถานที่ให้ได้มาตรฐาน เพื่อรองรับความต้องการในการใช้บริการที่มีเพิ่มขึ้นตลอดเวลา และมีมาตรการในการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่คาดไม่ถึง

4. การเพิ่มพื้นที่นันทนาการ และพื้นที่สีเขียว เพื่อเสริมสร้างให้เกิดกิจกรรมรวมกลุ่ม ทำให้ย่านมีชีวิตชีวา และมีความสดชื่นจากพื้นที่สีเขียว ทั้งนี้ย่านตลาดปากน้ำมีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา หากมีการจัดการให้พื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่เปิดโล่งริมน้ำอันจะทำให้เกิดทัศนียภาพที่งดงามให้แก่ย่าน และมีพื้นที่ทำกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น สามารถดึงดูดผู้คนได้ทั้งภายใน และภายนอกพื้นที่เข้ามาทำกิจกรรม

5. การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมภายในอาคารของย่านตลาดปากน้ำอย่างเข้มข้น เนื่องจากพื้นที่ของย่านตลาดปากน้ำมีพื้นที่อยู่อย่างจำกัด และเป็นไปได้ยากต่อการขยายตัว ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการค้าภายในย่าน จึงควรให้มีการส่งเสริมให้ใช้กิจกรรมภายในอาคารให้คุ้มค่า และ

ให้สอดคล้องกับที่เป็นพื้นที่สีแดง กล่าวคือ เป็นที่ดินประเภทพาณิชยกรรม โดยที่กระตุ้นให้คนที่พื้นที่ทำกิจกรรมการค้าควบคู่ไปกับการพักอาศัย ประกอบกับการจัดระเบียบผังเมืองให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมถึงความสะอาด คุณภาพ และความหลากหลายของสินค้า เพื่อให้เกิดทางเลือกในการซื้อสินค้าและบริการ อันเป็นการกระตุ้นการค้าอีกทางหนึ่ง ทำให้การค้ามีกิจกรรมเกิดขึ้นตลอดเวลา ป้องกันการชะงักงันของกิจกรรมการค้าภายในย่าน

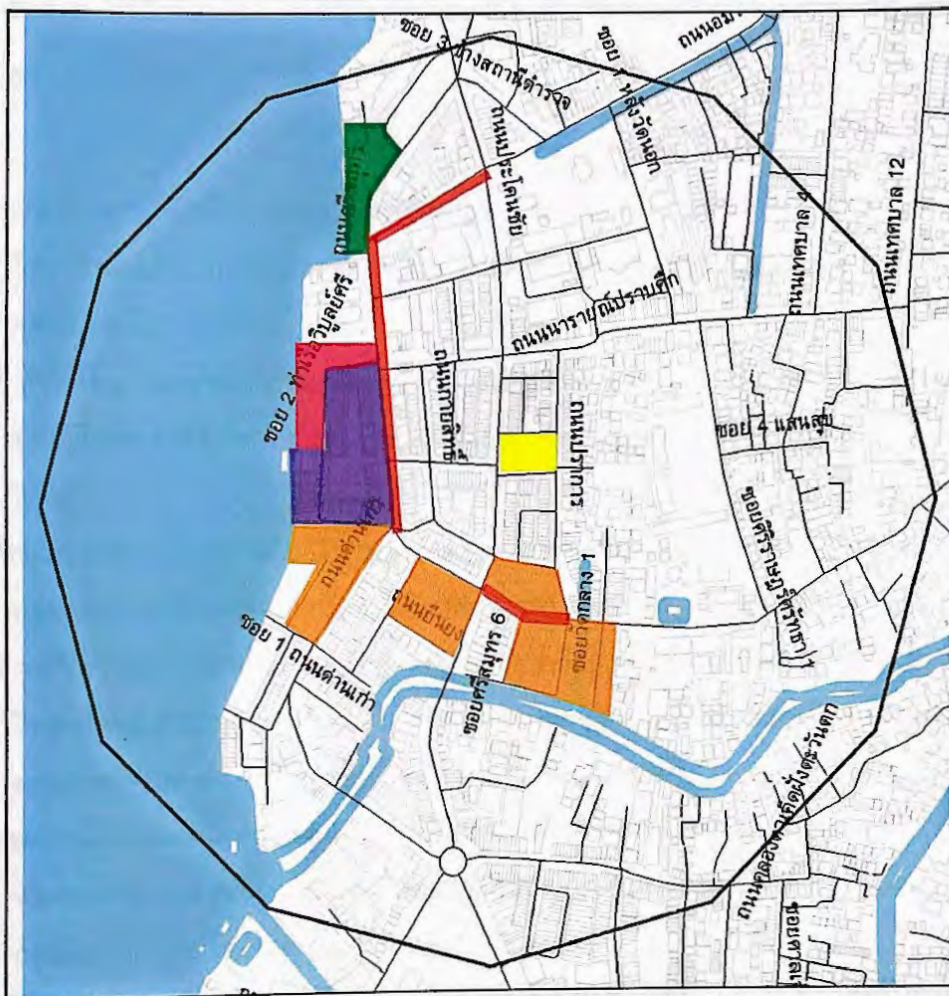
6. การเสนอให้มีการส่งเสริมการทะนุบำรุงศาสนาจากคนในย่าน และชุมชนใกล้เคียงอย่างแท้จริง เนื่องจากย่านตลาดปากน้ำ เป็นย่านที่มีศาสนสถานตั้งอยู่ในพื้นที่หลายแห่ง และหลายล้อมด้วยชุมชนใกล้เคียงที่เกาะตัวอยู่อย่างหนาแน่น ดังนั้น จึงรวมถึงการเสริมส่งเสริมกิจกรรมทางด้านสังคมเพื่อให้ย่านตลาดปากน้ำ มีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น อันส่งผลไปถึงการสร้างความคิดริเริ่มให้แก่ย่านตลาดปากน้ำ ทำให้ย่านเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านของการค้าและทางด้านสังคมของชุมชนสืบไป

โดยสรุปข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำครั้งนี้ เน้นเป็นการจัดโซนกิจกรรมให้พื้นที่โดยจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ ได้แก่ โซนร้านค้า โซนตลาดต่างๆ โซนสถานศึกษาและวัด โซนกิจกรรมนันทนาการ และพื้นที่จอดรถ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย อันเป็นการพัฒนาที่เหมาะสมแก่พื้นที่ โดยนำเสนอออกมาในรูปแบบของการแก้ไขลักษณะทางกายภาพ (แผนที่ที่ 6.1)

6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

ในการศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการและบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม และได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของคน กิจกรรม และพื้นที่ของย่านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2362 - พ.ศ.2553) ซึ่งหากจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรที่จะเน้นถึงข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นให้แก่พื้นที่ เพื่อจะได้มีความชัดเจนในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาให้แตกต่างออกไปจากการศึกษาค้างนี้

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ที่ 6.1 การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

สัญลักษณ์:

- การปรับปรุงพื้นที่เปิดโล่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา
- การจัดระเบียบร้านค้าและแผงลอย
- การปรับปรุงท่าเรือข้ามฟาก
- การปรับปรุงตลาดสด
- การจัดทำพื้นที่ประกอบกิจกรรมชุมชน
- การปรับปรุงและอนุรักษ์อาคารเก่า

0 100 200
meters

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรปราการ และพัฒนาโดยผู้วิจัย (10 มีนาคม 2553)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤตพร ลาภิมิล. "ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาททางด้านพาณิชย์กรรมของย่านสำเพ็ง กรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- กฤตพร หัวใจเจริญ. "บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- เกียรติ จิระกุล และคณะ. "ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ." กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- เชมชาติ วงศ์ทิมาพันธ์. "แนวทางการอนุรักษ์คลองและ ชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่." วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองบัณฑิตวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. "วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2544.
- จิราภา ธนาไชยกุล. "บทบาทด้านการค้าและการผลิตของย่านโบ๊เบ๊ กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. "การพัฒนาชุมชน." กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2522.
- จุฑาภรณ์ สุวรรณเพชร. "ผลกระทบของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ชานเมืองต่อการใช้ที่ดินและการจราจร บริเวณใกล้เคียง: กรณีศึกษาเซ็นทรัลพลาซา." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. "สังคมวิทยา." กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์. 2545.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. "การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ." กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. "แนวความคิดทางภูมิศาสตร์." กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

- จักรชัย พงศ์ประยูร. "ภูมิศาสตร์เมือง." กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- จิรวัดน์ นิจนตร. "การศึกษากับการพัฒนาชุมชน." กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานโยบาย
กรมการฝึกหัดครู, 2528.
- ชัชวาลย์ วายลี. "ภูมิศาสตร์เมือง." กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงจันทร์, 2528.
- ชัยบุญ ชีวภรณ์ภักดิ์. "ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานย่านบางลำภู."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท. "การบริหารการค้าปลีก." กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, 2536.
- ธำพร วัชรากิน. "การพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า กรณีศึกษา ย่านเทเวศน์ กรุงเทพมหานคร." วิทยา
นิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548
- ทวี ทิมชา. "การพัฒนาชุมชน." กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2528.
- นิคม หอมเย็น. "พัฒนาพื้นที่ย่านตลาดเก่า กรณีศึกษา ย่านตลาดพลู กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551
- นำพลย์ กิจวัชรกุล. "ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน." กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2528.
- บุญนาค ตีวกุล. "เมืองและสิ่งแวดล้อม." กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ปรากฏคอกคอม (2553). <http://www.paknam.com> (วันที่ 10 มีนาคม 2553)
- พอยท์ไทยแลนด์ (2553). <http://www.pointthailand.com> (วันที่ 20 มกราคม 2553)
- มายปากน้ำ (2553). <http://www.mypaknam.com> (วันที่ 10 มีนาคม 2553)
- วิมลศรี ลิ้มธนากุล. "ผลกระทบจากระบบเมืองสมัยใหม่ที่มีต่อระบบย่านของคนใน
กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- วรรณศิลป์ พิรพันธุ์. "องค์ประกอบของเมือง." กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2538. (จัดสำเนา)
- สนธยา พลศรี. "ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน." กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2545.
- สภาวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรปราการ. "ของดีเมืองสมุทรปราการ" วารสารสภาวัฒนธรรม จังหวัด
สมุทรปราการ, 2540
- สุมนา อยู่โพธิ์. "การค้าปลีก." กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สุวิทย์ เปียผ่อง. "การค้าส่งและค้าปลีก." กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.
- เด่นห์ ญาณสาร. "ภูมิศาสตร์เมือง." เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542

อุทัย นีรัญโต. "หลักสังคมวิทยา." กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522

อัมพิกา พรพรมประทาน. "การเปลี่ยนแปลงบทบาทของย่านตามย่าน กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550

ภาษาอังกฤษ

Berry, B.J.L.(1963) "Commercial Structure and Commercial Blight." Chicago: Department of Geography, University of Chicago.

Chapin, Stuart F.(1965) "Urban Growth Dynamics: In a Regional Cluster of City." New York: Wiley.

Chapin, Stuart F.(1972) "Urban Land Use Planning." 3d.ed, Urbana: University of Illinois Press.

Fellman, J.D, Getis, Arthur and Getis, J.(1999) "Human Geography: Landscapes of Human Activities." 6th edition. New York: McGraw-Hill.

Rapoport, A. Systems of Activities and Systems of Settings.(1990) In Kent, Susan(ed.). "Domestic Architecture and The Use of Space." Cambridge: Cambridge University press.

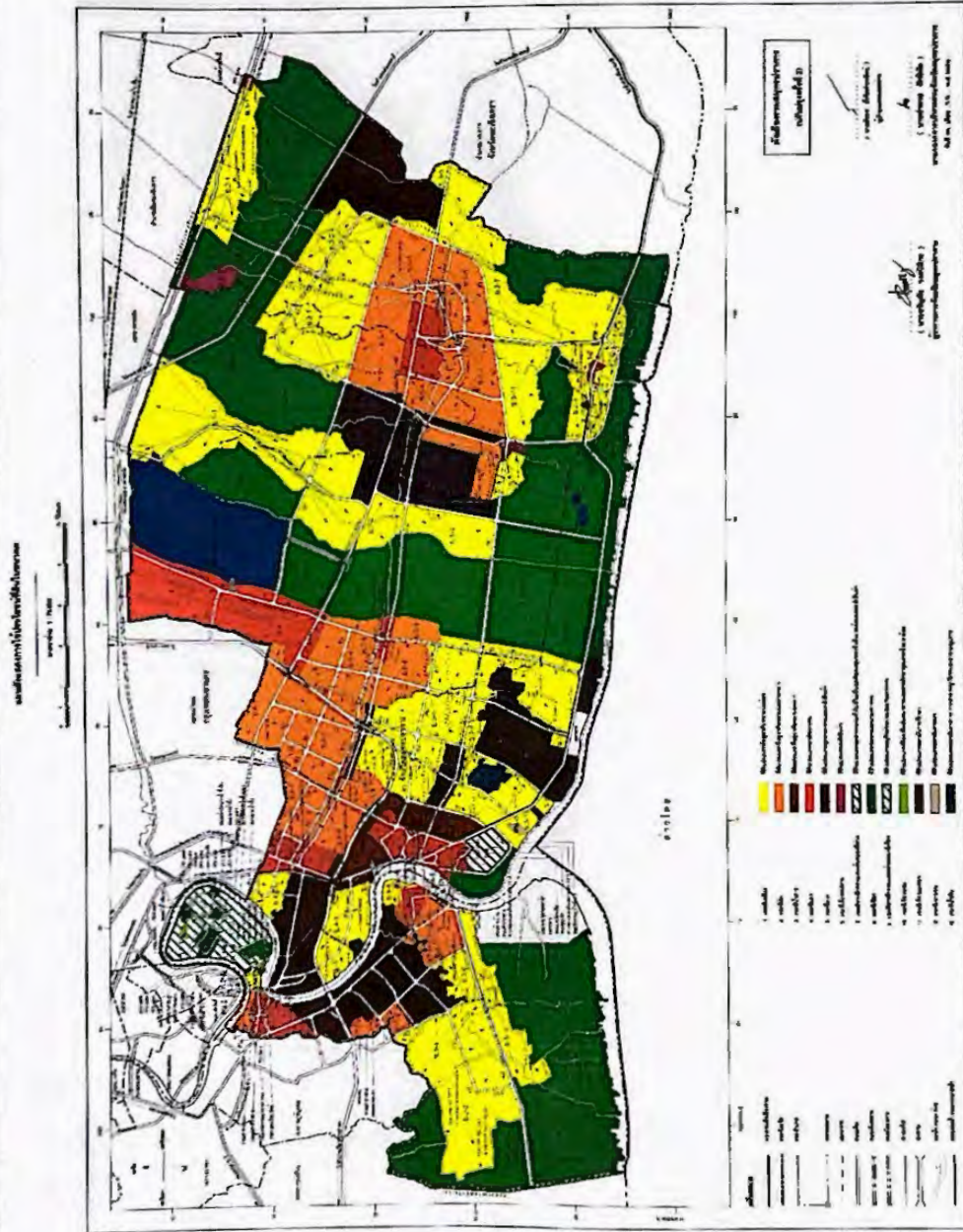
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวภาวีย์ สืบสำราญ เกิดวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2531 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ ใน พ.ศ.2548 และได้เข้าศึกษาต่อในสาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน พ.ศ.2549

ภาคผนวก

ពាក្យអង្គ ក

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

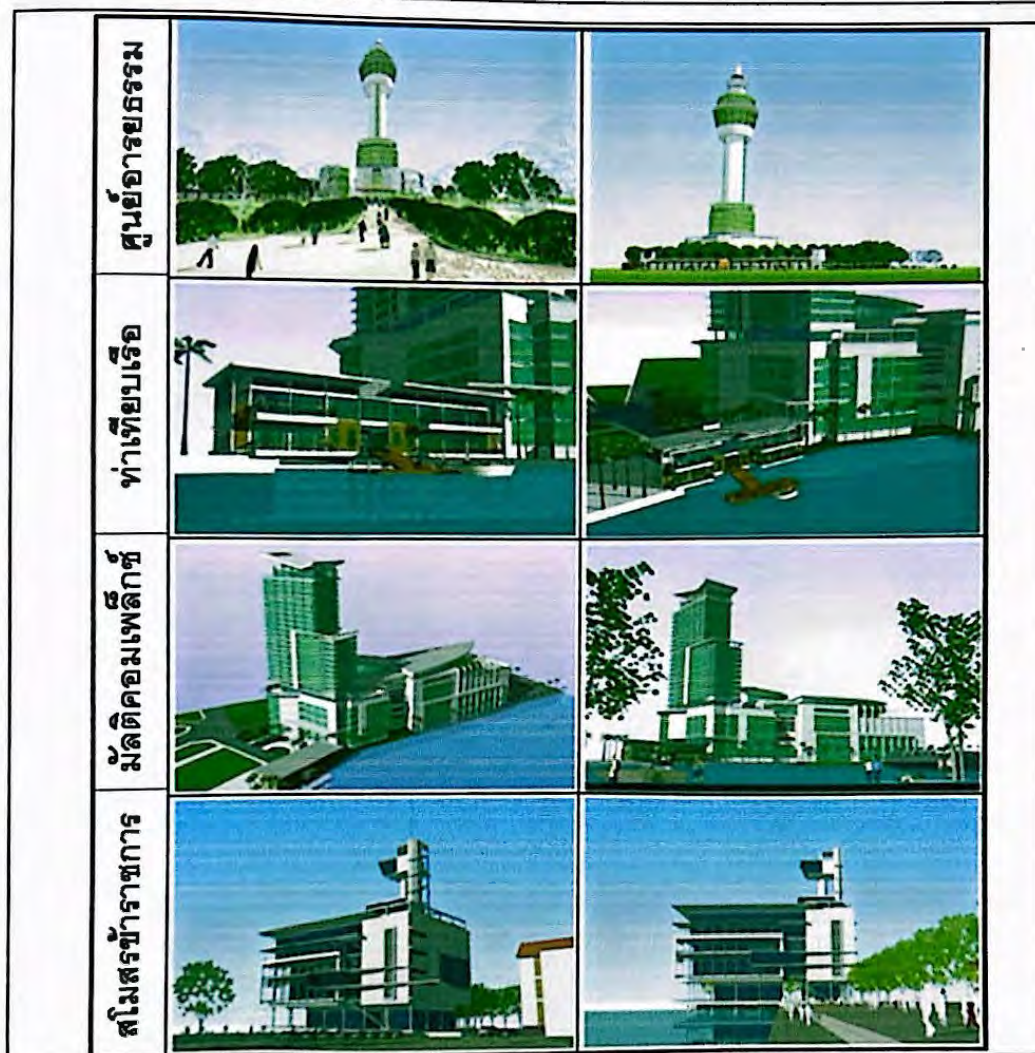
แผนที่ภาคผนวก 1 ผังเมืองรวมสมุทรปราการ
(ปรับปรุงครั้งที่ 2)

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: สำนักงานโยธาธิการและการผังเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพภาคผนวก 1 โครงการก่อสร้างสาธารณูปการรูปแบบใหม่

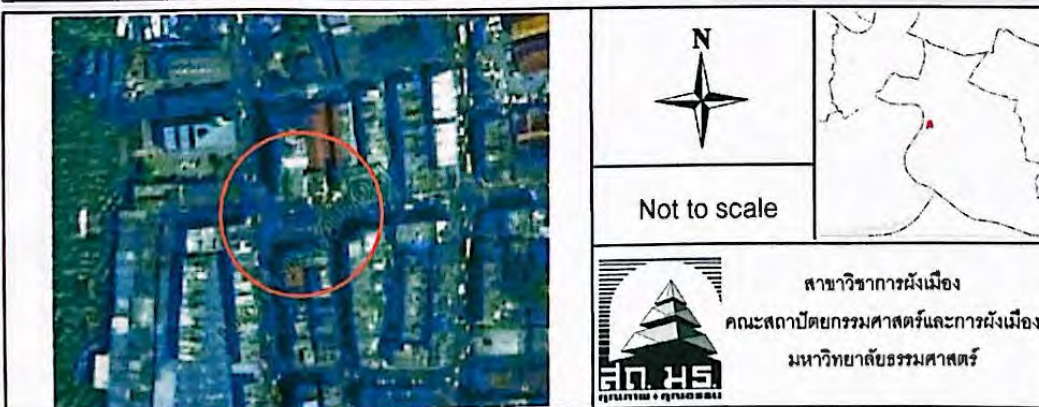

ที่มา: เทศบาลนครสมุทรปราการ

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

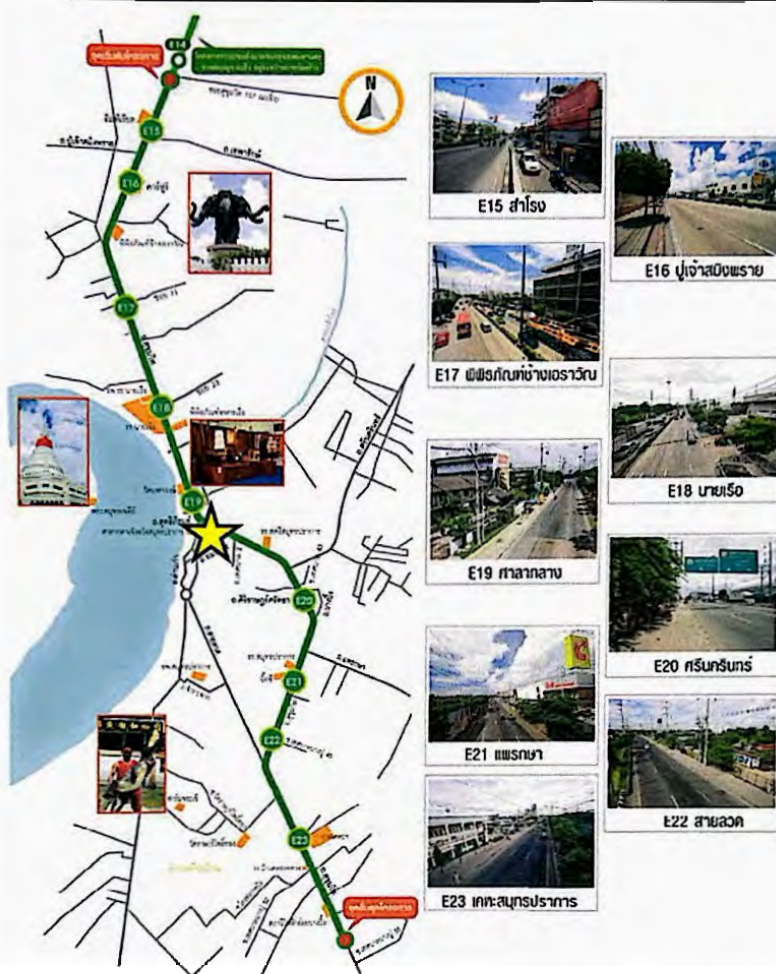

ภาพภาคผนวก 2 โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ไฟสายปากน้ำ

ที่มาภาพ: www.paknamphotos.com ณ (10 มีนาคม พ.ศ.2553) (ภาพโดย: นายวิรัตน์ แบ้วโรว และนายพันฤทธิ์ คาวเรือง)
 ที่มาแผนที่: www.pointthailand.com (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนที่ภาคผนวก 3 โครงการรถไฟฟ้าสายสีเขียวอ่อน (ช่วงสำโรง-สมุทรปราการ)

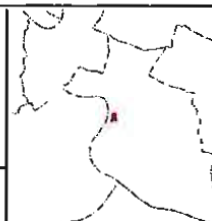
สัญลักษณ์:

พื้นที่ศึกษา ย่านตลาดปากน้ำ

Not to scale

สาขาวิชาการผังเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: www.bts.co.th (10 มีนาคม พ.ศ.2553)

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้า และผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดปากน้ำ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารปฏิบัติการผังเมืองและสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

โทรศัพท์ 0-2986-9434, 0-2986-9605-6 โทรสาร 0-2986-8067 <http://www.arch.tu.ac.th>

แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้า และผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดปากน้ำ เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เพื่อประกอบการเรียนวิชา UP500 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะบทบาท และแนวทางพัฒนาพื้นที่ต่อไป โดยแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ประกอบไปด้วย 5 ส่วนหลัก คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านกิจกรรมต่างๆ ในย่านตลาดปากน้ำ

ส่วนที่ 4 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นี้นำมาใช้ในการประกอบการศึกษาเท่านั้น และจะไม่ส่งผลกระทบต่อหรือพาดพิงต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความร่วมมือ และผู้จัดทำหวังว่าจะได้รับความกรุณาในโอกาสต่อไป

นางสาวภาววี สืบสำราญ

นักศึกษาระดับปริญญาตรี

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้า และผู้อยู่อาศัยในย่านตลาดปากน้ำ
เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี

อาชีพ.....ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ

- ท่านทราบหรือไม่ว่าในอดีตย่านตลาดปากน้ำมีลักษณะ หรือสภาพทั่วไปอย่างไร

.....

- สภาพพื้นที่ และอาคารบ้านเรือนในย่านตลาดปากน้ำแต่ก่อนเป็นอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน

.....

- ท่านคิดว่าการเข้าถึงย่านตลาดปากน้ำ และถนนหนทางในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ อย่างไร

.....

- ท่านคิดว่าปัจจุบันย่านตลาดปากน้ำ มีบทบาทสำคัญของพื้นที่ในลักษณะใด และต่างจากในอดีตอย่างไร

.....

- ท่านคิดว่าปัจจุบันอะไรเป็นจุดเด่นของย่านตลาดปากน้ำ และต่างจากในอดีตหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านกิจกรรมต่างๆ ในย่านตลาดปากน้ำ

- ท่านทราบหรือไม่ว่าในอดีตย่านตลาดปากน้ำมีการค้าขายอย่างไร

.....

.....

.....

- สินค้าใดเป็นสินค้าหลักของย่านตลาดปากน้ำ และแตกต่างจากปัจจุบันอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

- ท่านทราบหรือไม่ว่าคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในย่านตลาดปากน้ำ เช่น ชื้อของให้พระ ฯลฯ เป็นคนในย่านหรือคนจากภายนอกย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

- ช่วงเวลาที่ท่านประกอบกิจการคือช่วงเวลาใด

.....

.....

.....

- สาเหตุใดที่ทำให้ท่านประกอบกิจการ หรืออยู่อาศัยในย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

- ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อกิจกรรมต่างๆ ในย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ

- ท่านคิดว่าอะไรที่เป็นปัญหาหลักของย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่าพื้นที่บริเวณใดในย่านตลาดปากน้ำควรจะได้รับการปรับปรุง/ฟื้นฟูมากที่สุด

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่ากิจกรรมประเภทใดไม่เหมาะสม หรือก่อให้เกิดปัญหาในย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

- ปัญหาใดบ้างในย่านตลาดปากน้ำที่ส่งผลกระทบต่อกระดำเนินกิจการ/การอยู่อาศัยของท่าน

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่านโยบายและการจัดการโครงการในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำเป็นอย่างไรบ้าง มีผลกระทบทางด้านดี/ด้านเสีย อย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

- ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จ.สมุทรปราการ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้าในย่านตลาดปากน้ำ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารปฏิบัติการผังเมืองและสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

โทรศัพท์ 0-2986-9434, 0-2986-9605-6 โทรสาร 0-2986-8067 <http://www.arch.tu.ac.th>

แบบสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้าในย่านตลาดปากน้ำ เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เพื่อประกอบการเรียนวิชา UP500 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการ และบทบาทของย่านตลาดปากน้ำ รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะบทบาท และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ต่อไป โดยแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ประกอบไปด้วย 5 ส่วนหลัก คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้สินค้า

ส่วนที่ 4 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงและพัฒนาย่านตลาดปากน้ำ

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นี้นำมาใช้ประกอบการศึกษาเท่านั้น และจะไม่ส่งผลกระทบต่อหรือหาข้อเท็จจริงให้ผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความร่วมมือ และผู้จัดทำหวังว่าจะได้รับความกรุณาในโอกาสต่อไป

นางสาวภาวิณี สืบสำราญ

นักศึกษาระดับปริญญาตรี

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แบบสัมภาษณ์ผู้ซื้อสินค้า
เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี

อาชีพ..... ย่านที่อยู่อาศัย.....ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านพัฒนาการ และสภาพทั่วไปของย่านตลาดปากน้ำ

- ท่านทราบหรือไม่ว่าในอดีตย่านตลาดปากน้ำมีลักษณะ หรือสภาพทั่วไปอย่างไร

.....

- ท่านคิดว่าการเข้าถึงย่านตลาดปากน้ำ และถนนหนทางในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ อย่างไร

.....

- ท่านคิดว่าปัจจุบันย่านตลาดปากน้ำ มีบทบาทของพื้นที่ในด้านใดบ้าง

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้า

- ท่านคิดว่าการค้าในย่านตลาดปากน้ำเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ อย่างไร

.....

- ท่านเข้ามาทำกิจกรรมใดในย่านตลาดปากน้ำบ่อยครั้งที่สุด และช่วงเวลาใด

.....

- ท่านเดินทางเข้ามาทำกิจกรรมภายในย่านตลาดปากน้ำด้วยวิธีใด

.....

.....

- สาเหตุใดที่ทำให้ท่านเลือกที่จะเข้ามาทำกิจกรรมในย่านตลาดปากน้ำ มากกว่าย่านการค้าอื่นๆ

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านตลาดปากน้ำ

- ท่านคิดว่าอะไรที่เป็นปัญหาหลักของย่านตลาดปากน้ำ

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่าพื้นที่บริเวณใดในย่านตลาดปากน้ำควรจะได้รับการปรับปรุง/ฟื้นฟูมากที่สุด

.....

.....

.....

- ท่านคิดว่านโยบายและการจัดการโครงการในพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำเป็นอย่างไรบ้าง มีผลกระทบทางด้านดี/ด้านเสีย อย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ

- ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดปากน้ำ จ.สมุทรปราการ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์